

Detențiunea pe viață

ȘI LIBERAREA CONDIȚIONATĂ
ÎNAINTE DE TERMEN
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Detențiunea pe viață
și liberarea condiționată înainte
de termen în Republica Moldova

Autori:

Victor Drosu, consilier juridic superior, NORLAM
(secțiunea 1.1, 1.2; capitolul 2; secțiunea 4.1, 4.3-4.8)

Nadejda Burciu, consilier superior în domeniul
penitenciar, NORLAM
(secțiunea 1.3; capitolul 3; secțiunea 4.2)

Studiul „Detențiunea pe viață și liberarea condiționată înainte de termen în Republica Moldova” a fost tradus în limba română din versiunea originală în limba engleză.

Opiniile expuse în prezenta publicație sunt opiniile autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al autorităților norvegiene.

Foto: **Nicolae Pojoga**

Design&layout: **Mihai Sava**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Detențiunea pe viață și liberarea condiționată înainte de termen în Republica Moldova / Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova (NORLAM). – Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. „Bons Offices”). – 136 p.: diagr., tab.

Referințe bibliogr. în subsol. – Apare cu sprijinul financiar al Min. Afacerilor Externe al Norvegiei. – 400 ex.

ISBN 978-9975-87-272-0.
343.84(478)
D 34

© NORLAM
© Victor Drosu, Nadejda Burciu

CUVÂNT ÎNAINTE

Pedeapsa are o funcție importantă în orice societate, implicând aspecte filosofice, juridice, criminologice și sociologice. În Republica Moldova, la fel ca și în alte țări ex-comuniste, detențiunea pe viață a fost introdusă în urma ratificării Protocolului 6 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului privind abolirea pedepsei cu moartea. Comutarea pedepsei cu moartea în detențiune pe viață a condus la percepția că detențiunea pe viață trebuie să fie suficient de punitivă (pentru a fi acceptată de către public ca o alternativă). În consecință, acești condamnați sunt tratați ca fiind cei mai periculoși și necesitând un control strict permanent.

Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova (NORLAM) a fost preocupată de pedepsele excesiv de dure și lungi din Moldova, încă de la instituirea sa, în 2007. În procesul cooperării noastre permanente cu Ministerul Justiției și Departamentul Instituțiilor Penitenciare, problema detențiunii pe viață a fost ridicată pentru prima dată în anul 2014, atunci când, unii condamnați executaseră efectiv termenul minim de 25 de ani de detenție pentru liberarea condiționată.

Când unii condamnați au solicitat liberarea condiționată, autoritățile moldovenești au decis să ridice pragul de la 25 la 30 de ani. În lipsa asistenței juridice gratuite și calificate, marea majoritate a condamnaților pe viață au adresat scrisori către NORLAM, solicitând consultanță.

În urma mai multor vizite și discuții ale experților NORLAM cu condamnații pe viață, a devenit clar că puțin s-a făcut pentru a oferi acestor condamnați o speranță reală pentru liberare. În plus, a fost surprinzător să aflăm că pedepsele cu detențiunea pe viață se aplică din ce în ce mai des, rata condamnaților pe viață la 100 000 de locuitori depășind ratele existente în România, Norvegia, Germania și chiar Rusia.

Având în vedere motivele indicate mai sus, NORLAM a decis să efectueze o analiză mai aprofundată la acest subiect, examinând problemele existente și concordanța cu standardele internaționale pentru a ajuta autoritățile Republicii Moldova să găsească soluțiile adecvate contextului din Moldova.

Autorii studiului sunt doi consilieri naționali ai NORLAM. Victor Drosu este jurist, a absolvit facultatea de drept în Grecia și a obținut o diplomă de masterat în Studii Europene Interdisciplinare la Colegiul Europei și a lucrat la NORLAM din 2015. Nadejda Burciu a absolvit facultatea de relații economice internaționale și lucrează în cadrul NORLAM, în domeniul sistemului penitenciar și a probațiunii din 2007.

Sperăm că acest studiu va contribui la îmbunătățirea practicii privind executarea și liberarea condiționată a persoanelor condamnate la detențiune pe viață din Moldova și la o societate mai sigură.

Siri Fjortoft

Șefă a Misunii NORLAM

CUVÂNT DE MULȚUMIRE

Acest studiu a fost realizat de către experții Misiunii Norvegiene de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova în cadrul proiectului „*Deținuții sunt tratați mai uman și individualizat*”, realizat în comun cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Republicii Moldova (DIP), cu susținerea financiară a Ministerului Afacerilor Externe al Norvegiei.

Studiul nu ar fi fost posibil fără sprijinul ministrului Justiției al Republicii Moldova, domnul Vladimir Cebotari și al directorului interimar al DIP, domnul Aureliu Suhan. Sincere mulțumiri aducem Biroului Național de Statistică și Agenției de Administrare a Instanțelor Judecătorești pentru furnizarea datelor.

Mulțumiri speciale se aduc angajaților DIP și ai Penitenciarului Rezina care au răspuns în mod prompt și calitativ la solicitările noastre de informații anume: Alexandru Crudu, Iuliana Adam, Ecaterina Munteanu, Svetlana Calalb, Sergiu Russu, Vlad Busmachiu, Ion Panaite, Mihai Popovici, Olga Guțu, și alții. De asemenea, suntem recunoscători Departamentului Instituțiilor Penitenciare și Penitenciarului Rezina pentru facilitarea accesului autorilor în penitenciar pe toată perioada cercetării și pentru receptivitatea de care au dat dovadă în timpul interviurilor.

Adresăm înalte aprecieri angajaților instituțiilor care au răspuns la chestionarul distribuit în țările selectate pentru comparație, și anume prof. dr. Axel Dessecker, M.A., directorului adjunct al Centrului de Cercetări în Criminologie (KrimZ), comisarului-șef Marius Vulpe, directorului general al Administrației Naționale a Penitenciarelor din România, Denis Cernișov, viceministrului Justiției al Ucrainei și persoanei de contact din Ucraina, Oleksandr Guryin.

De asemenea ne exprimăm recunoștința profundă tuturor judecătorilor, procurorilor, avocaților și angajaților DIP care au răspuns la chestionarele privind mecanismul de liberare condiționată. Interviuul cu angajații Biroului de Probațiune Rezina și discuțiile din timpul atelierelor de lucru cu practicienii din toate ramurile justiției penale, au fost extrem de valoroase pentru o înțelegere obiectivă a situației.

Sfaturile și îndrumările oferite de Willy Giil, criminolog, consilier superior în cadrul Serviciilor Corecționale Norvegiene și dr. Mihaela Vidaicu, profesor universitar, director ABA ROLI au fost extrem de valoroase pe tot parcursul realizării cercetării, de la planificare și structurare până la analiză, recenzie și feed-back constructiv. La fel, la baza studiului au stat materialele cercetate la Institutul Max Planck de drept penal străin și internațional. Posibilitatea de a cerceta în cadrul institutului fiind acordată de profesorul Hans-Jörg Albrecht, fapt pentru care îi suntem recunoscători.

Suntem deosebit de recunoscători persoanelor condamnate la detențiune pe viață pentru timpul acordat și efortul depus la completarea chestionarelor, pentru receptivitatea și deschiderea de care au dat dovadă în timpul interviurilor, precum și pentru punerea la dispoziție a documentelor ce vizează și a corespondenței cu autoritățile Republicii Moldova.

Susținerea și contribuția membrilor echipei NORLAM: Jørn-Lasse Refsnes, Nataliei Vîlcu și Dumitriței Bologan au fost cruciale pentru finalizarea cu succes a cercetării. În special, mulțumim Ecaterinei Vornicescu pentru procesarea, analiza și traducerea chestionarelor.

Victor Drosu & Nadejda Burciu

Chișinău, 12 iunie 2017

CUPRINS

#	Lista diagramelor, tabelelor și anexelor	7
#	Acronime	8
#	Rezumat executiv	9
#	Metodologie	13
1	DETENȚIUNEA PE VIAȚĂ - NOȚIUNI, TIPURI, STANDARDE, STATISTICI	16
	1.1. Definiție și tipuri de pedepse ce pot fi ispășite pe viață	18
	1.2. Principalele standarde ale drepturilor omului relevante pentru detențiunea pe viață	19
	1.3. Statistici și tendințe privind detențiunea pe viață	24
2	CONDAMNAREA LA DETENȚIUNE PE VIAȚĂ ÎN MOLDOVA	34
	2.1. Reglementarea detențiunii pe viață în Moldova	36
	2.2. Detențiunea pe viață prin prisma scopurilor pedepsei penale	38
	2.3. Practica altor state	42
	2.4. Evoluția condamnărilor la detențiunea pe viață	43
	2.5. Constatări cheie și recomandări privind aplicarea detențiunii pe viață	50
3	EXECUTAREA DETENȚIUNII PE VIAȚĂ	52
	3.1. Cine ispășește detențiunea pe viață în Republica Moldova?	54
	3.2. Scopul executării detențiunii pe viață	55
	3.3. Cadrul legal pentru executarea pedepsei pe viață în Republica Moldova	57
	3.4. Planificarea executării pedepsei	59
	3.5. Evaluarea riscurilor și a nevoilor	63
	3.6. Siguranța și regimul activităților în penitenciar	70
	3.7. Combaterea efectelor dăunătoare ale detențiunii pe viață	79

3.8.	Categorii speciale de deținuți pe viață	87
3.9.	Personalul care lucrează cu deținuții pe viață	89
3.10.	Recomandări privind alinierea practicii de executare a detențiunii pe viață la Recomandările CoE	91

4

LIBERAREA CONDIȚIONATĂ 92

4.1.	Descriere succintă a procedurii și condițiilor de liberare condiționată în Republica Moldova	94
4.2.	Pregătirea pentru liberarea în societate a condamnaților la detențiune pe viață	95
4.3.	Perioada minimă de detenție	101
4.4.	Condițiile pentru liberarea înainte de termen	106
4.5.	Procedura de liberare	112
4.6.	Revizuirea liberării în cazul refuzului	117
4.7.	Liberarea, supravegherea în comunitate și întoarcerea în penitenciar	118
4.8.	Recomandări privind îmbunătățirea mecanismului de liberare condiționată a deținuților pe viață	123

#

ANEXE 124

LISTA DIAGRAMELOR, TABELELOR ȘI ANEXELOR

Diagrama 1.	Numărul persoanelor ce ispășesc detențiune pe viață la 100 000 de locuitori, 2015	24
Diagrama 2.	Rata populației penitenciare (deținuți la 100 000 de locuitori)	25
Diagrama 3.	Termenul mediu ispășit în penitenciar, luni	26
Diagrama 4.	Proporția deținuților condamnați, după termenul impus, 2014	27
Diagrama 5.	Condamnări anuale la detențiune pe viață la 100 000 de locuitori	29
Diagrama 6.	Rata cazurilor de omor intenționat vs. Rata condamnărilor la detențiune pe viață	30
Diagrama 7.	Evoluția ratei omorurilor în țările selectate	31
Diagrama 8.	Deținuți eliberați în Norvegia	33
Diagrama 9.	Deținuți condamnați vs. eliberați în România	33
Diagrama 10.	Cazuri de omor, persoane condamnate pentru omor și deținuți pe viață condamnați pentru omor	46
Diagrama 11.	Evoluția agravantelor și calificativele ce au dus la aplicarea detențiunii pe viață	47
Diagrama 12.	Ponderea agravantelor la omor în sentințele de condamnare	48
Diagrama 13.	Evoluția ponderii agravantelor	49
Diagrama 14.	Vârsta deținuților pe viață în momentul comiterii infracțiunii	54
Diagrama 15.	Activitățile în care se implică deținuții pe viață	80
Diagrama 16.	Timpul petrecut în activități	81
Diagrama 17.	Situația matrimonială a deținuților pe viață	83
Diagrama 18.	Contactul cu familia și rudele	84
Diagrama 19.	Evoluția deținuților pe viață după vârstă	88
Diagrama 20.	Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților cu privire la perioada de pregătire pentru liberare a deținuților pe viață	97
Diagrama 21.	Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților despre regimurile penitenciare	100
Diagrama 22.	Gradul de informare a deținuților pe viață despre liberarea condiționată	113
Tabelul 1.	Numărul anual de condamnări la detențiune pe viață	29
Tabelul 2.	Caracterizarea deținuților pe viață după nivelul de studii	54
Tabelul 3.	Numărul de deținuți condamnați la detențiune pe viață care au murit în penitenciar	89
Tabelul 4.	Compararea condițiilor pentru liberarea condiționată în cazul pedepsei cu închisoarea versus detențiunea pe viață	108
Anexa 1.	Fișa de analiză a sentințelor deținuților pe viață aflați în Penitenciarul nr. 17	126
Anexa 2.	Chestionar distribuit țărilor comparate	127
Anexa 3.	Chestionar pentru Studiul privind Liberarea Condiționată a Deținuților pe Viață	129
Anexa 4.	Chestionar distribuit judecătorilor, procurorilor și avocaților	131
Anexa 5.	Formular distribuit Departamentului Instituțiilor Penitenciare	133

ACRONIME

CEDO	Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CoE	Consiliul Europei
CP	Codul Penal al Republicii Moldova
CPP	Codul de procedură penală al Republicii Moldova
CPT	Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante
CSJ	Curtea Supremă de Justiție din Moldova
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
DIP	Departamentul Instituții Penitenciare
ICCPR	Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice
MJ	Ministerul Justiției al Republicii Moldova
NORLAM	Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova
ONU	Organizația Națiunilor Unite
Rec	Recomandare
SPACE	Datele Statistice Penale Anuale ale Consiliului Europei
SUA	Statele Unite ale Americii
UNODC	Oficiul Națiunilor Unite împotriva Drogurilor și a Criminalității

REZUMAT EXECUTIV

1. Care este contextul și necesitatea cercetării?

În multe țări, inclusiv în cele ale fostului bloc sovietic, după abolirea pedepsei cu moartea,¹ detențiunea pe viață a fost adoptată în calitate de cea mai aspră pedeapsă². Pentru fostele țări sovietice, introducerea detențiunii pe viață a fost o condiție pentru a accede la Consiliul Europei, iar pentru unele țări - o precondiție pentru a obține susținere financiară. De la introducerea detențiunii pe viață, nici Moldova, nici Ucraina și nici Rusia nu au liberat condiționat sau grațiat persoane condamnate pe viață. Acest fapt ar putea fi o consecință a lipsei discuțiilor publice despre necesitatea abolirii pedepsei cu moartea, care nu era susținută pe larg de către populație - nu au avut loc dezbateri corespunzătoare privind abolirea. Chiar și acum, populația în general, dar și specialiștii din domeniu posedă cunoștințe limitate referitoare la subiectul deținuților pe viață sau liberarea acestora.

În ultimele decenii am văzut multe schimbări în jurisprudența CtEDO în ceea ce privește executarea și condițiile de liberare a persoanelor în privința cărora au fost aplicate sentințele de detențiune pe viață. În 2007 (Kafkaris c. Cipru), iar ulterior în 2012 (Vinter c. Marii Britanii), CtEDO a obligat statele, prin hotărârile sale, să ofere deținuților perspectiva liberării.

De asemenea, în ultimele decenii s-a observat o creștere a numărului deținuților pe viață în Moldova, atât din cauza lipsei liberărilor, cât și din cauza creșterii treptate a numărului condamnărilor la detențiune pe viață care, după cum se va dovedi, nu se reflectă în datele statistice privind rata crimelor săvârșite.

1 Excepție făcând Belarus care continuă să aplice pedeapsa cu moartea. Unele țări, cum este Rusia, nu au abolit formal pedeapsa cu moartea însă ea nu a executat sentințele.

2 Biroul Națiunilor Unite de la Viena, Comisia pentru Prevenirea Criminalității și Justiție Penală, Viena, 1994, ST/CSDHA/24.

Autorii au analizat evoluția condamnărilor la detențiune pe viață începând cu 1990 și cum au fost influențate acestea de modificările la legislația penală.

Ulterior vor fi prezentate angajamentele Republicii Moldova, dar și jurisprudența CtEDO privind detențiunea pe viață, și se va analiza în ce măsură Moldova respectă standardele internaționale atât în ceea ce privește executarea, cât și în ceea ce privește liberarea condamnaților la detențiune pe viață. Și, nu în ultimul rând, studiul va veni cu unele soluții posibile care trebuie identificate și aplicate în Moldova.

2. Ce înseamnă detențiunea pe viață?

Detențiunea pe viață este o pedeapsă privativă de libertate, nedeterminată, ce permite statului deținerea persoanei în custodie pe tot parcursul vieții.

Scopul primar al detențiunii pe viață este protecția societății, prin izolarea deținuților periculoși. Conform jurisprudenței CtEDO, o pedeapsă penală ce ar impune detenția pe tot parcursul vieții fără posibilitatea de eliberare este contrară Convenției. În acest sens, statele membre sunt obligate să stabilească un mecanism ce ar acorda tuturor deținuților perspectiva de liberare.

3. Detențiunea pe viață în Moldova și alte țări: statistici comparate

Moldova are circa 3,5 deținuți pe viață la 100 000 de locuitori, ceea ce constituie de trei ori mai mult decât are Rusia și de patru ori mai mult decât România. Cu toate că legislația penală a Rusiei, Moldovei și Ucrainei este similară, s-a constatat că practica de condamnare la detențiune pe viață diferă semnificativ. Rusia are o rată scăzută și stabilă de condamnări la detențiune pe

viață, iar Moldova și Ucraina – o rată înaltă și oscilantă. Numai în 2015, raportat la populație, Moldova a condamnat de 8 ori mai multe persoane la detențiune pe viață decât Rusia, deși rata omorurilor în Rusia este de 3 ori mai mare decât în Moldova.

De asemenea, s-a constatat că Moldova are cea mai mare proporție de deținuți ce ispășesc termene lungi dintre țările comparate (71% au termen mai mare de 5 ani și 32% - mai mare de 10 ani). În Moldova, detențiunea pe viață este prevăzută în calitate de pedeapsă pentru 17 infracțiuni, însă în mai mult de 98% din cazuri a fost aplicată pentru omor.

4. Care este scopul și utilitatea detențiunii pe viață în Republica Moldova?

Trebuie să menționăm că scopurile pedepsei penale sunt menționate în CP, dar nu sunt descrise pe larg în legislația Republicii Moldova sau în jurisprudență. La fel, scopurile prevăzute de CP se bazează pe teorii filosofice, care au suferit modificări în timp și nu există o definiție general acceptată a acestora. De asemenea, deoarece, unele scopuri tind spre corectarea condamnatului, iar altele țin de aplicarea unei pedepse pentru restabilirea echității sociale nu este clară ponderea acestora la stabilirea categoriei pedepsei. Ceea ce poate face dificilă alegerea pedepsei penale în baza scopurilor și, mai ales, asigurarea unei practici uniforme.

În baza analizei făcute credem că două scopuri ale pedepsei penale pot fi atinse într-o măsură mai mare prin aplicarea pedepsei detențiunii pe viață: restabilirea echității sociale, în cazurile în care această pedeapsă este dictată de gravitatea faptei, deoarece prevede o pedeapsă cu detenție mai mare cu cel puțin 10 ani. La fel, poate fi invocată prevenția specială, pentru a asigura protecția societății prin izolarea deținuților periculoși de societate. Însă, trebuie de ținut cont de faptul că restabilirea echității sociale este un termen ce nu

este foarte clar definit și poate varia în timp, de aceea, jurisprudența CSJ ar trebui să fie mai detaliată la acest capitol. De asemenea, pentru a permite o evaluare obiectivă a riscului pe care îl pune o persoană condamnată credem utilă implicarea unor specialiști calificați care ar prezenta instanței un raport privind riscul pus de condamnat.

5. Cine ispășește pedeapsa detențiunii pe viață?

La 1 ianuarie 2016, în sistemul penitenciar se aflau 109 persoane condamnate la detențiune pe viață, iar la 1 ianuarie 2017 – 118.

Studiul a identificat, în baza a 108 sentințe, că 82% din deținuții pe viață erau șomeri în momentul comiterii infracțiunii, 46% aveau vârsta între 18 și 25 de ani și peste jumătate din deținuți (56%) au comis infracțiunea în stare de ebrietate. La fel, 58% au fost anterior condamnați.

De asemenea, deținuții chestionați au menționat unul sau ambii părinți au avut probleme grave cu alcoolul sau alte substanțe în timpul minoratului (20%), au trăit în condiții mai proaste decât majoritatea (21%), iar 18% au fost supuși violenței în familie.

6. Cum au evoluat condamnările la detențiune pe viață în Republica Moldova ultimii ani?

În baza statisticilor din ultimii ani se atestă o creștere a condamnărilor la detențiune pe viață în pofida scăderii omorurilor – infracțiunea pentru care au fost condamnați 94% din infractorii ce ispășesc pedeapsa detențiunii pe viață. Pentru a determina factorii ce au cauzat această creștere am analizat modificările legislative, gravitatea infracțiunilor comise prin prisma calificativelor și modificarea jurisprudenței în privința infracțiunii de omor.

În urma analizei, s-a constatat că detențiunea pe viață se aplică mai des și în prezența a mai puține semne calificative agravante (moduri de a săvâr-

și omorul), atât numeric cât și calitativ. Factorii care ar fi putut conduce la creșterea condamnărilor la detențiune pe viață sunt: modificarea legislației prin sporirea numărului de semne calitative de la 13 (până în 2003) la 33 (în 2016) ce pot duce la aplicarea pedepsei cu detențiunea pe viață; coborârea maximului pedepsei cu închisoarea de la 25 la 20 de ani și îndemnul CSJ de a aplica pedepse mai dure pentru infracțiunile grave, deosebit de grave și excepțional de grave (Hotărârea Explicativă nr. 8 din 11.11.2013).

7. Cum execută pedeapsa deținuții pe viață și în ce măsură sunt reabilitați?

Recomandările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului impun ca regimul de executare a pedepsei privative de libertate să permită reabilitarea condamnaților, inclusiv a deținuților pe viață.

În urma analizei legislației și practicii Republicii Moldova, prin prisma recomandărilor Rec (2003) 23, Rec (2003) 22, Rec (2014) 3, s-a constatat următoarele:

- Planul de executare a pedepsei respectă parțial principiul *individualizării* și *responsabilității* deținutului. Însă, stabilirea tipului de penitenciar și regimului (nivelului de siguranță) în dependență de lungimea pedepsei nu permite realizarea principiului *proportionalității* regimului de detenție și *progresivității* condamnatului în sistemul de executare. Motivul principal rezidă în legislația rigidă și discreția decizională limitată pe care o are penitenciarul.
- Principalele constatări ale Comitetului pentru Prevenirea Torturii în urma vizitelor în Republica Moldova punctează următoarele restanțe în privința detențiunii pe viață: segregarea colectivă a tuturor deținuților pe viață de restul condamnaților nu este justificată, rămâne o problemă oferirea studiilor certificate

și a muncii remunerate deținuților pe viață; restricționarea dreptului la vizite cu familia se aplică mult prea des în Moldova și nu este justificată dacă infracțiunea sau încălcările comise nu au avut legătură cu membrii familiei.

- Măsurile de siguranță statice (gratii, cătușe, turnuri etc.) trebuie combinate cu măsurile de siguranță dinamice (relații constructive bazate pe respect între angajați și deținuți). În Moldova conceptul securității dinamice nu este instituționalizat nici în cadrul de reglementare, nici în practică.
- Întrebați despre schimbările care le-au observat pe parcursul executării, o bună parte din deținuți au menționat că schimbarea atitudinii personalului penitenciar și a societății față de ei și că violența fizică, maltratarile au încetat.

8. Sunt deținuții pe viață pregătiți de liberare?

Regulile europene pentru penitenciare recomandă ca pregătirea de liberare a deținuților condamnați la termen lung să se bazeze pe diminuarea factorilor de risc și să înceapă cu mult timp înainte de termenul minim de eligibilitate pentru liberare condiționată.

Legislația execuțional penală nu are prevederi specifice pregătirii de liberare a deținuților pe viață. În cazul persoanelor condamnate la pedeapsa închisorii, spre finalul pedepsei (ultimele 6 luni) se aplică regimul de resocializare ce are drept scop pregătirea deținutului de liberare. Regimul înlesnit aplicat deținuților pe viață se rezumă la lărgirea unor drepturi și facilități oferite deținuților. În Moldova, cei trei deținuți pe viață ce au depus demers de liberare condiționată au fost incluși în programul de pregătire de liberare „pro-social” și programul de pregătire de liberare condiționată.

9. Care este perioada minimă pe care trebuie să o execute deținuții pe viață înainte de a fi eligibili pentru eliberare?

Legislația Republicii Moldova a suferit trei modificări în privința perioadei minime ce trebuie executate pentru ca deținuții pe viață să fie eligibili de liberare înainte de termen. În baza analizei făcute, perioada de detenție pentru toți condamnații pe viață, cu excepția celor condamnați până în 2003 (în baza Codului Penal vechi), ar trebui să fie de 30 de ani. Cei condamnați în baza Codului Penal vechi ar trebui să beneficieze de termenul de 25 de ani. O interpretare diferită va fi contrară Constituției Republicii Moldova, coroborată cu art. 10 din Codul penal al Republicii Moldova și articolele 3 și 7 ale Convenției.

10. Este compatibilă legislația Republicii Moldova privind liberarea înainte de termen a deținuților pe viață cu jurisprudența CtEDO?

CtEDO a dezvoltat o jurisprudență amplă în privința deținuților pe viață prin prisma compatibilității cu art. 3 CEDO. Curtea a stabilit că pentru ca o pedeapsă cu detențiunea pe viață să rămână compatibilă cu art. 3 din Convenție, toți deținuții pe viață trebuie să aibă perspectiva de a fi eliberați. Pentru a asigura implementarea acestei obligații, statele trebuie să dispună de un mecanism ce ar permite liberarea deținuților *de jure* și *de facto*.

În acest sens, Curtea a specificat că deținuții pe viață trebuie să cunoscă de la bun început când și în baza căror criterii vor fi evaluați pentru liberarea înainte de termen. Criteriile ce se vor lua în calcul la decizia de liberare a deținuților înainte de termen trebuie să permită evaluarea existenței unuia dintre scopurilor penologice general acceptate: retribuția, reabilitarea, izolarea de societate și prevenția generală. Deținerea în lipsa întrunirii acestor condiții este contrară Convenției. Curtea nu a impus un termen maxim după

care trebuie să urmeze evaluarea detențiunii pe viață, în vederea liberării, însă a specificat că există o tendință de a stabili această perioadă după 25 de ani. La fel, în mai multe cauze, Curtea a stabilit că regimurile de detenție trebuie să permită pregătirea de liberare a deținuților pe viață.

În ceea ce privește condițiile ce trebuie întrunite pentru eligibilitatea eliberării înainte de termen, am ajuns la concluzia că unele prevederi și jurisprudența actuală în privința condițiilor prevăzute la art. 91 CP nu par a fi compatibile cu jurisprudența CtEDO și Recomandarea Rec (2003) 22. Unele condiții prevăzute de legislație (plata daunelor, prestarea muncilor, lipsa automutilărilor și a tentativei de suicid și convingerea instanței că persoana poate fi eliberată) pentru eliberarea înainte de termen sunt rigide, nu par a fi interpretate în mod previzibil (atât numărul acestor condiții, cât și ce înseamnă acestea), iar deținuții nu le cunosc. La fel, condițiile prevăzute de legislație care urmează a fi verificate de instanță pentru a acorda eliberarea nu par a fi gândite pentru a permite o analiză a existenței uneia sau mai multor motive penologice pentru a fi continuată detențiunea (obligație impusă de CtEDO), ci, în marea lor majoritate sunt niște condiții formale ce evaluează mai mult comportamentul deținutului la un anumit moment și nu lasă loc de evaluare a schimbărilor în comportament.

METODOLOGIE

Prezentul studiu analizează pedeapsa detențiunii pe viață în Republica Moldova, standardele internaționale și regionale relevante, jurisprudența CtEDO și aplicarea detențiunii pe viață în unele țări selectate.

Pentru a înțelege corect cum este interpretată și aplicată legislația Republicii Moldova de către specialiștii în domeniu, dar și pentru a asigura o mai bună triangulare a informației, au fost utilizate următoarele metode: analiza jurisprudenței și a cadrului legal, analiza datelor statistice, interviul, chestionarea și metoda comparativă.

Analiza jurisprudenței a presupus examinarea sentințelor de condamnare și a hotărârilor Curților de Apel privind liberarea condiționată. În total au fost analizate 108 sentințe de condamnare la detențiune pe viață. Datele au fost extrase din sentințe de către reprezentanții Departamentului Instituției Penitenciare (DIP), conform formularului stabilit de autori (a se vedea Anexa 1).

Dat fiind faptul că nu a existat nici o liberare condiționată a deținuților pe viață, studiul include analiza jurisprudenței privind liberarea condiționată pentru pedepsele privative de libertate pe termen determinat. Cauzele au fost selectate aleatoriu din bazele de date cu jurisprudența Curților de Apel Chișinău, Bălți și Cahul. În total au fost extrase 66 de hotărâri ale Curților de Apel³, dintre care 21 – de la Chișinău, 18 – de la Bălți și 27 de la Cahul. Toate hotărârile au fost emise în perioada 2014-2016.

Pentru a înțelege în mod obiectiv și clar cadrul normativ și de reglementare, au fost analizate codurile și legile relevante, regulamentele, ordinele și instrucțiunile DIP, precum și meto-

dologiile de lucru. Suplimentar, a fost analizată legislația țărilor selectate.

Analiza și comparația datelor statistice referitoare la Moldova a presupus colectarea datelor de la Biroul Național de Statistică, Departamentul Instituțiilor Penitenciare și Agenției de Administrare Judecătorească. Datele statistice din alte țări au fost furnizate în baza chestionarului menționat mai sus (Anexa 2), sau din Raportul Anual al Statisticii Penale al Consiliului Europei (SPACE I), dar și pe paginile electronice oficiale ale autorităților relevante. Comparația datelor statistice a permis identificarea unor tendințe, corelații și contraste interesante ce au permis identificarea cauzelor și efectelor fenomenelor analizate.

Autorii studiului au realizat interviuri cu 8 angajați relevanți ai DIP, cu membrii comisiei penitenciarului și alți colaboratori ai Penitenciarului Rezina (11 angajați) și cu consilierii de probațiune din Rezina (2 angajați). Întrebările cheie abordate în interviuri au vizat aspecte din practică ce nu sunt explicit descrise în legislație. La fel multe întrebări au fost pentru a concretiza sau confirma ipotezele autorilor pe marginea incompatibilității practicii și legislației din Moldova cu standardele CEDO și CoE. Informațiile și datele adiționale au fost clarificate prin intermediul interviurilor telefonice și a emailurilor.

Metoda chestionării a presupus distribuirea a patru tipuri de chestionare diferite după cum urmează:

1. Un chestionar a fost distribuit tuturor condamnaților la detențiune pe viață aflați în penitenciarul Rezina în limba română și rusă. Dintre cei 112 deținuți condamnați definitiv, 75 au răspuns la chestionar în scris (a se vedea formularul în Anexa 3);
2. Un chestionar privind practica de condamnare, executare și liberare a deținuților pe viață a fost expediat autorităților

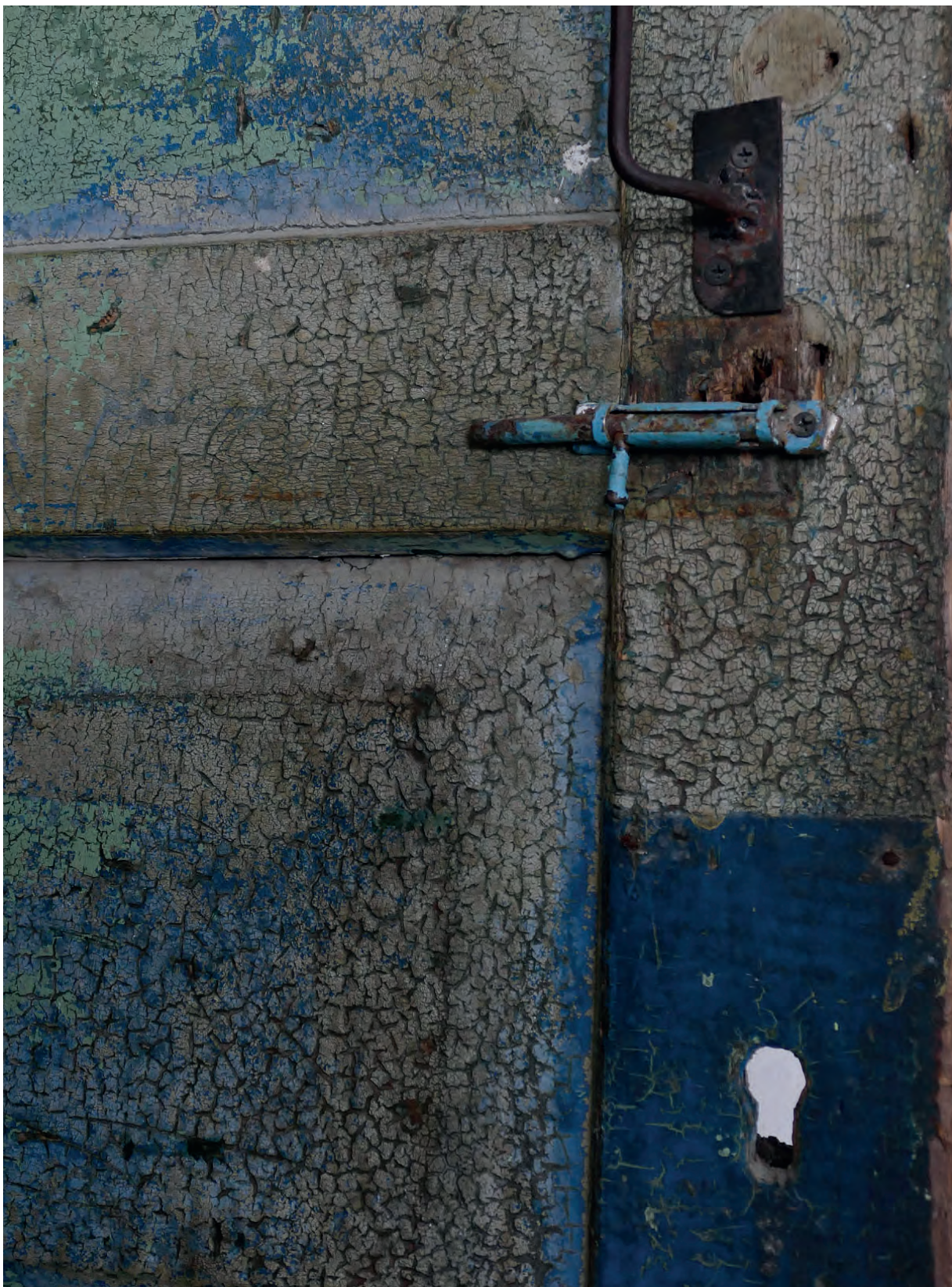
3 Pentru studiu au fost selectate Curțile de Apel, deoarece instanțele de fond rareori își publică hotărârile privind liberarea condiționată.

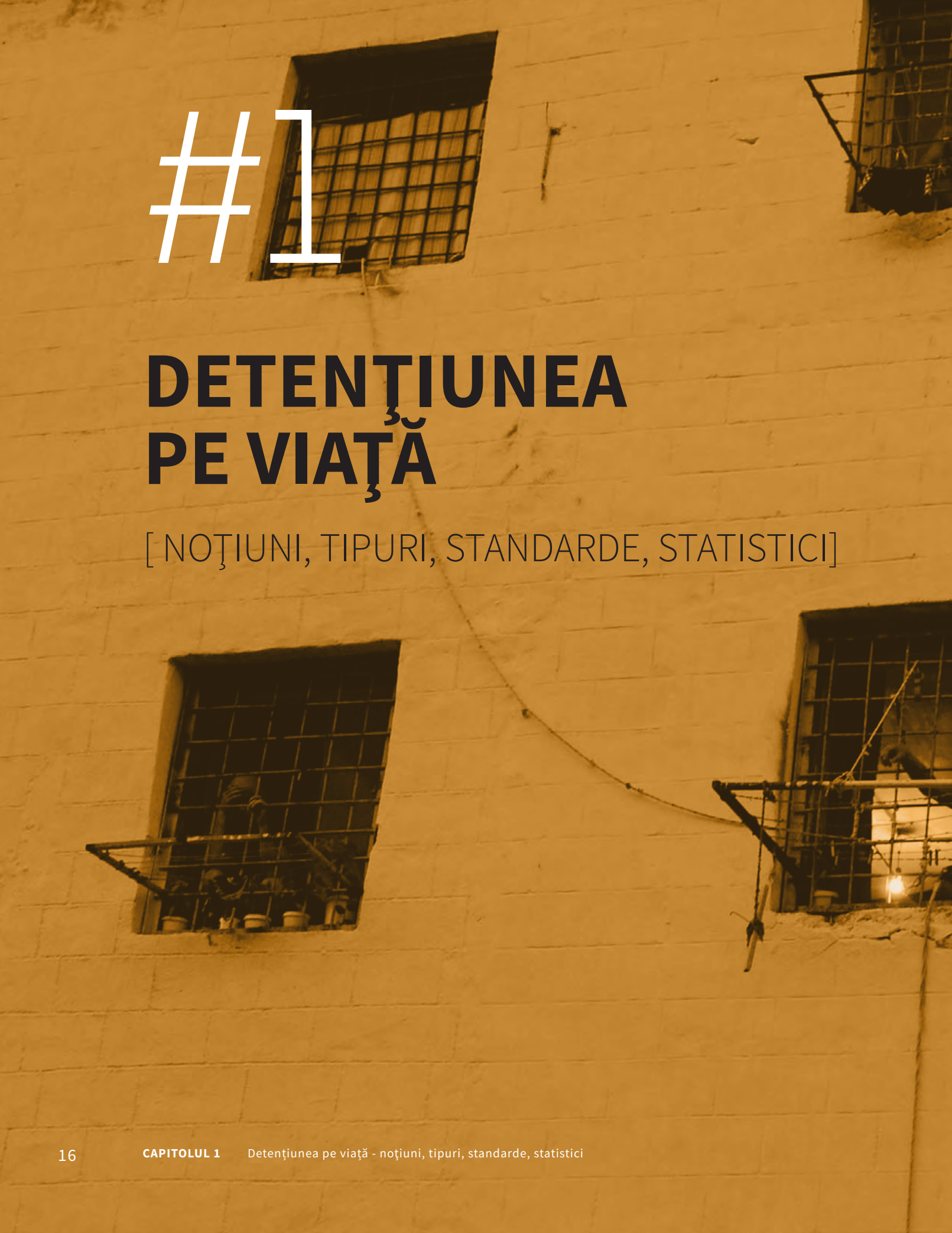
publice relevante, specialiștilor și cercetătorilor din 6 țări: Germania, Marea Britanie (Anglia și Țara Galilor), România, Ucraina, Federația Rusă și Norvegia (a se vedea Anexa 2). Același chestionar a fost completat și de către DIP;

3. Un chestionar referitor la practica eliberării condiționate a fost expediat instanțelor de fond și oficiilor procuraturii care au în jurisdicția lor penitenciare, precum și Curților de Apel Chișinău și Bălți (a se vedea Anexa 4). Deși am primit aprobarea Consiliului Superior al Magistraturii și a Procuraturii Generale, rata răspunsurilor a fost foarte mică - doar doi procurori și trei judecători au răspuns la chestionar. De aceea am decis să distribuim același chestionar specialiștilor din domeniul dreptului în cadrul meselor rotunde organizate de NORLAM. În cele din urmă, la chestionar au răspuns 15 judecători cu experiență de la câteva zile până la 30 de ani, atât din instanțele de fond, cât și de la Curțile de Apel, media duratei de experiență fiind de 11 ani; 17 procurori cu până la 27 de ani experiență, în medie - 12,7 ani; și 28 de avocați cu până la 30 de ani de experiență, în medie - 8,6 ani de experiență de muncă;
4. Date socio-demografice despre deținuții pe viață au fost furnizate de către Departamentul Instituției Penitenciare (DIP) și de Penitenciarul Rezina conform chestionarului distribuit (a se vedea Anexa 5).

A fost utilizată metoda comparativă pentru a analiza legislația, practica și principalele date statistice din țările selectate, precum și jurisprudența CtEDO.

O analiză aprofundată a lucrărilor și cercetărilor precedente legate de detențiune pe viață, efectele încarcerării pe termen lung, aspectele ce țin de drepturile omului în timpul privării de libertate, legislația, practica și cercetările efectuate despre țările selectate și altele, a fost realizată de către unul din autori, timp de două săptămâni, sub auspiciile Institutului de Drept Penal Internațional Max Planck din Freiburg i. Br., Germania.

The background of the entire page is a photograph of a prison wall. The wall is made of light-colored, rectangular stone or concrete blocks. There are several windows with metal bars. One window in the upper left has a small balcony with some plants. Another window in the lower left has a small balcony with some plants. A third window in the lower right has a small balcony with some plants. The overall tone is warm and slightly yellowish.

#1

DETENȚIUNEA PE VIAȚĂ

[NOȚIUNI, TIPURI, STANDARDE, STATISTICI]

1.1. Definiție și tipuri de pedepse ce pot fi ispășite pe viață

Detențiunea pe viață este o sancțiune privativă de libertate, pe termen îndelungat și nedeterminat, care nu implică neapărat detenție pentru restul vieții. Detențiunea pe viață este aplicată, de regulă, pentru cele mai periculoase infracțiuni împotriva securității, vieții și sănătății⁴.

Un factor care deosebește detențiunea pe viață de sancțiunea privativă de libertate pe termen determinat este lipsa certitudinii privind liberarea. Persoanele condamnate la detențiune pe viață nu cunosc dacă vor fi eliberate și dacă da, când se va întâmpla acest lucru⁵. Unele sentințe de condamnare la detențiune pe viață nu oferă posibilitatea liberării – acestea urmează a fi executate până când persoana va deceda. Totuși, în multe state, detențiunea pe viață oferă posibilitatea liberării după executarea efectivă a pedepsei în penitenciar pentru o perioadă îndelungată de timp.

De asemenea, există mai multe tipuri de detențiune care au fost echivalate cu detențiunea pe viață, **detențiunea preventivă**⁶, **sentințe de condamnare la perioade îndelungate sau internarea spitalicească** - fiind exemple în acest sens. Detențiunea preventivă, de regulă, este aplicată pentru o anumită perioadă de timp, cu posibilitatea de a fi extinsă în cazul în care există un risc pentru societate. Sentințele de condamnare la privațiune de libertate pentru perioade îndelungate, de asemenea, pot fi egalate cu detențiunea pe viață, dacă perioada respectivă ar însemna că, în circumstanțe normale, persoana va deceda în penitenciar.⁷ În Germania, în afară de sentința

de detențiune pe viață, detențiune preventivă post-sentință, mai există și așa-numitul ordin de detenție în spital (toate acestea soldându-se cu detenție în penitenciar sau spital cu regim special și supraveghere intensă în comunitate, pentru o perioadă nedeterminată de timp).

În ceea ce privește aplicarea detențiunii pe viață, această pedeapsă poate fi aplicată de către judecători în calitate de pedeapsă obligatorie, pedeapsă discreționară sau ca rezultat a comutării pedepsei cu moartea.

Detențiunea pe viață obligatorie este prezentă acolo unde, pentru anumite infracțiuni, judecătorul nu poate individualiza în mod discreționar pedeapsa, odată ce vina a fost stabilită. În în Marea Britanie⁸ omorul se pedepsește automat cu detențiune pe viață.

Detențiunea pe viață discreționară este atunci când judecătorul la aplicarea pedepsei, are de ales între a aplica în calitate de pedeapsă detențiunea pe viață sau pedeapsa cu închisoarea. De menționat că cele două sisteme pot coexista – pentru anumite infracțiuni judecătorii pot aplica la discreție fie detențiunea pe viață, fie o sentință privativă de libertate pentru o perioadă determinată, în timp ce pentru alte infracțiuni ar putea fi obligatorie aplicarea detențiunii pe viață. Detențiunea pe viață poate fi aplicată și în urma schimbării pedepsei capitale. Așa s-a întâmplat în majoritatea statelor ex-sovietice, condamnările neexecutate la pedeapsa cu moartea au fost schimbate în pedeapsa cu detențiunea pe viață.

4 Raportul de însoțire la Rec (2003) 22.

5 Dirk Van Zyl Smit, Catherine Appleton and George Bredford, p. 2.

6 Termenul englez "preventive detention" va fi folosit în mod alternativ în studiu drept „detențiune preventivă”, „pedeapsă cu închisoare preventivă”, „custodie preventivă”, „pedeapsă privativă de libertate preventivă”. A nu se confunda cu arestul preventiv sau detenția provizorie. Acest tip de pedeapsă privativă de libertate are denumire, aplicare și reglementare diferită în unele țări europene.

7 Dirk Van Zyl Smit, Catherine Appleton and George Bredford,

pp. 2,3

8 Dirk Van Zyl Smit, Catherine Appleton and George Bredford, p. 219.

1.2. Principalele standarde ale drepturilor omului relevante pentru detențiunea pe viață

Protecția drepturilor omului pentru persoanele aflate în detenție este reglementată de mai multe documente ale ONU și ale Consiliului Europei. Studiul nu urmărește să prezinte în detaliu toate standardele privind drepturile omului în vigoare pentru deținuții cu perioade lungi de detenție sau detențiune pe viață, ci se va concentra doar pe domeniile principale care urmează să fie îmbunătățite în viitor și va încerca să prezinte cele mai bune practici din alte țări cu privire la respectarea standardelor.

Cele mai importante documente internaționale care abordează drepturile omului subliniază demnitatea umană ca valoare de bază. Declarația Universală a Drepturilor Omului subliniază în articolul 1 că *„Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi”*. Conform Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR), pe care Republica Moldova l-a ratificat la 26 ianuarie 1993⁹ și potrivit Constituției Republicii Moldova pe care este obligată să o pună în aplicare, prevede că: „1. Toate persoanele private de libertate vor fi tratate cu omenie și respectând demnitatea inerentă a ființei umane [...]. ICCPR subliniază că scopul penitenciarului ar trebui să fie reabilitarea condamnaților și întoarcerea lor în societate, altfel spus *„reformarea și reabilitarea socială”*.

De asemenea, în preambulul Protocolului nr. 13 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului privind abolirea pedepsei cu moartea, pe care Republica Moldova a ratificat-o, se menționează că: *„Abolirea pedepsei cu moartea este esențială pentru protejarea acestui drept și pentru recunoașterea deplină a demnității inerente a tuturor ființelor umane”*.

Scopul detenției ar trebui să fie reabilitarea condamnaților și întoarcerea lor în societate, lucru care este accentuat în Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice și în mai multe Recomandări ale Consiliului Europei. Instrumentele Consiliului Europei scot în evidență faptul că, pe lângă pedeapsă, politica penală europeană urmărește, de asemenea, reabilitarea condamnaților la privați de libertate și oferirea perspectivelor de liberare printr-o abordare individualizată, un regim progresiv, facilitând condițiile de detenție cât mai mult posibil care să fie similare celor din afara acesteia.

Standardele în materie de protecția a drepturilor persoanelor aflate în detenție exprimă angajamentul de a trata deținuții în mod corect și just. Toate persoanele private de libertate (inclusiv persoanele condamnate la detențiune pe viață) au dreptul la respectarea drepturilor lor care sunt consfințite în legislația internațională și europeană.

De la prima încercare de a stabili standarde pentru penitenciare (Ansamblul de norme minime ale ONU pentru tratamentul deținuților în 1955 și ulterior Normele Europene minime standard pentru tratamentul deținuților R (73) 5 aprobate de Comitetul de Miniștri în 1973), corpul de standarde a evoluat datorită și în urma schimbărilor la nivel de societate, de ideologii, cercetări și cele mai bune practici.

În 1987, Regulile Europene pentru Penitenciare au fost revizuite cu atenție pentru a asigura *„o abordare coerentă a managementului și tratamentului deținuților”*. De atunci, Regulile Penitenciare Europene au căpătat un statut tot mai important. Acestea sunt, în mod periodic, citate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) și Comitetului european pentru prevenirea torturii (CPT).

În ceea ce privește pregătirea pentru liberare și liberarea condiționată a deținuților condamnați la detențiune pe viață, cele mai relevante, pertinente și cuprinzătoare instrumente europene sunt:

9 http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=142&Lang=EN

- Recomandarea Rec (2003) 23 a comitetului de miniștri către statele membre cu privire la managementul deținuților condamnați pe viață și la termene lungi;
- Recomandarea Rec (2003) 22 a comitetului de miniștri către statele membre cu privire la liberarea condiționată;
- Regulile Penitenciare Europene adoptate în 2006, care au înlocuit Recomandarea nr. R (87) 3;
- Recomandarea Rec (2014)3 a comitetului de miniștri către statele membre privind infracțiilor periculoși.

În continuare vom prezenta evoluția standardelor drepturilor omului în cazul deținuților condamnați la detențiune pe viață prin prisma jurisprudenței CtEDO în baza Convenției (CEDO).

Jurisprudența CEDO

Conform art. 4 din Constituția Republicii Moldova, tratatele internaționale prevalează asupra legislației naționale în eventualitatea existenței unui conflict între acestea. Articolul 46 par. (1) din CtEDO prevede că „Înaltele Părți Contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți”. Codul de procedură penală al Republicii Moldova menționează în art. 29 că dacă se invocă încălcarea Convenției, „instanțele de judecată au obligația să se pronunțe motivat”, dacă a avut loc o încălcare. Aceste obligații trebuie privite în contextul deciziei explicative a CSJ care prevede că judecătorii ar trebui să țină seama și de jurisprudența Curții Europene în ceea ce privește și alte state¹⁰. De aceea, în acest studiu vom dedica mai mult spațiu jurisprudenței CtEDO cu privire la detențiunea pe viață.

Standardul privind perspectiva de liberare

În ultimii ani, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a elaborat o jurisprudență largă privind condițiile de detenție și sentințele nedeterminate, bazate pe art. 3 din Convenție. S-a constatat că detenția pentru întreaga viață, fără posibilitatea de a reduce sentința nu este compatibilă cu art. 3. De asemenea, o evaluare a infractorului ar trebui să aibă loc după o anumită perioadă de timp. Evaluarea ar trebui să analizeze prezența oricărui motiv legitim penologic pentru detenție (retribuția, protecția publicului, prevenirea infracțiunilor și reabilitarea). Detenția în lipsa unuia dintre motive nu este permisă. De asemenea, se spune că pentru a face liberarea deținuților condamnați la detențiune pe viață posibilă de facto, instituția penitenciară ar trebui să se străduiască să reabiliteze infractorul. Vom prezenta jurisprudența CEDO pe această temă, după care vom analiza legislația și practica moldovenească prin intermediul obiectivelor jurisprudenței CEDO și ale Recomandărilor Consiliului Europei.

Articolul 3 al CtEDO prevede că „*Nimeni nu poate fi supus torturii sau unor tratamente sau pedepse inumane sau degradante.*”

În anul 2007¹¹, Curtea a precizat că impunerea unei pedepse cu detențiunea pe viață pentru un infractor adult nu este, în sine, interzisă sau incompatibilă cu articolul 3 (Kafkaris 97). Cu toate acestea, o sentință pe viață de jure sau de facto ireductibilă ar putea să nu fie compatibilă cu art. 3 al CEDO (Kafkaris 97).

Pentru a determina dacă o pedeapsă ce presupune detențiunea pe viață într-un anumit caz poate fi considerată ireductibilă, Curtea a încercat să verifice dacă se poate spune că un deținut condamnat la detențiune pe viață are vreo **perspectivă de liberare** (Kafkaris 98).

Un factor care trebuie luat în considerare la evaluarea perspectivelor de liberare (reductibilitatea unei sentințe) este existența unui sistem

¹⁰ Pag. 2, paragraful 2 din [decizia explicativă](http://jurisprudenta.csj.md), <http://jurisprudenta.csj.md>, accesat pe 25.03.2017.

¹¹ Kafkaris c. Ciprului, CtEDO

care să permită liberarea (Kafkaris 99). Curtea a menționat că nu poate impune statelor un sistem, dar acesta ar trebui să permită **liberarea de jure și de facto**.

Motive legale penologice

În 2012, standardul privind **perspectiva de liberare** în jurisprudența CtEDO a evoluat de la simpla „*existență a unui sistem care prevede examinarea posibilității de liberare*” la unul bazat pe o revizuire care ar permite să se ia în considerare dacă există motive penologice pentru continuarea detenției și dacă aceasta este justificată (Vinter, par. 119):

“ **Reductibilitatea sentinței, în sensul unei revizuii care permite autorităților naționale să analizeze dacă orice schimbări în viața deținutului sunt atât de semnificative și un astfel de progres în vederea reabilitării a fost realizat în cursul sentinței, astfel încât continuarea detenției să nu mai poată fi justificată din motive penologice legitime.** ”

Curtea a precizat că motivele penologice sunt „*pedepsirea, prevenția, protecția publicului și reabilitarea*” și că deținuții condamnați nu pot fi deținuți dacă niciunul dintre aceste motive nu este prezent¹². Aceasta a subliniat, de asemenea, că motivele penologice ale deținerii se pot schimba în timp, dacă inițial toate patru pot fi întrunite cu timpul unele ar putea să dispară. De aceea, procedura de revizuire ar trebui să facă o evaluare a acestora pentru a vedea dacă vreun motiv din cele menționate mai este prezent. Curtea a

subliniat chiar că dacă nu există nicio posibilitate de liberare și fără o revizuire a sentinței – apare riscul ca deținutul să nu poată să compenseze pentru infracțiune și, odată cu trecerea timpului, ar putea fi redusă proporționalitatea și pedeapsa justă (Vinter 112).

Trecerea la un prag mai înalt în evaluarea compatibilității liberării deținuților condamnați la detențiune pe viață, confirmată într-o hotărâre mai recentă împotriva Belgiei ([Trabelsi c. Belgiei](#))¹³, care se referea la extrădarea unei persoane în SUA, Curtea a menționat că revizuirea pentru liberare ar trebui să se bazeze pe criterii obiective și prestabilite, iar testul Kafkaris nu mai este suficient pentru a respecta obligația impusă de art. 3 din Convenție.

Perioada minimă de detenție

În ceea ce privește perioada minimă de detenție prevăzută înaintea unei reexaminări, Curtea a declarat că se află în marja de apreciere a statelor membre. Însă, nu a ezitat să menționeze că există un sprijin clar în țările europene pentru un „*mechanism dedicat care să garanteze o revizuire după 25 de ani*” (Vinter, paragraful 120).

Cu toate acestea, nu este clar dacă Curtea va adopta acest termen ca parte a standardului. Faptul că instanța de la Strasbourg nu impune o revizuire după 25 de ani de detenție, ci doar constată o tendință, este confirmată de decizia în cazul Bodein c. Franței. Curtea a statuat că detenția pe viață cu un termen de revizuire după 30 de ani este compatibilă cu art. 3. Ar trebui remarcat faptul că acel caz s-a referit la un infractor foarte periculos, în mod normal, termenul minim pentru revizuire în Franța este mai mic. Curtea a notat că nu îi revine obligația de a impune termenul minim asupra statelor ([Bodein c. Franței, paragraful 61](#)).

¹² Vinter c. Regatului Unit, paragraful 111

¹³ [Trabelsi c. Belgiei](#), paragrafele 114, 115, 137,

Deși statele trebuie să stabilească perioada minimă de detenție, un deținut pe viață are dreptul de a cunoaște de la începutul executării pedepsei pe viață: „*ce trebuie să facă pentru a fi luat în considerare în vederea liberării și în ce condiții, inclusiv atunci când va avea loc sau se poate cere o revizuire a sentinței sale*” (Vinter, paragraful 122).

Pregătirea pentru liberare

De asemenea, jurisprudența CEDO a acordat o atenție deosebită regimurilor, pregătirii pentru liberare și posibilității reabilitării în penitențiar. Curtea a afirmat că în ciuda inexistenței unei obligații de a pune la dispoziția deținuților programe sau activități de reabilitare – art. 3 impune obligația autorităților penitenciare „*să le ofere deținuților pe viață o șansă, oricât de îndepărtată în timp, de a-și recâștiga într-o zi libertatea*”¹⁴. În alt caz Curtea nota că pentru șansa reală de reabilitare a condamnaților ar putea avea loc „*[...], de exemplu, prin înființarea și revizuirea periodică a unui program individualizat care va încuraja deținutul să se dezvolte pentru a duce o viață responsabilă și fără crimă*” (Murray, 103).

În Khoroshenko c. Rusiei¹⁵, un caz referitor la posibilitățile limitate de menținere a legăturilor familiale din cauza restricțiilor privind vizitele, Curtea a menționat că restricțiile pot fi impuse atât timp cât sunt conforme legii, au urmărit un scop legitim și sunt necesare într-o societate democratică¹⁶. Curtea a subliniat următoarele:

“ **Statul nu are libertatea de a introduce restricții într-o manieră generală, fără a oferi un grad de flexibilitate pentru a determina dacă limitările în anumite cazuri sunt adecvate sau chiar necesare (a se vedea, mutatis mutandis, Moiseyev contra Rusiei, nr. 62936/00 , §§ 254-255, 9 octombrie 2008), în special în privința deținuților condamnați (a se vedea Harakchiev și Tolumov, citat mai sus, § 204)**”¹⁷.

Curtea, de asemenea, a menționat că legislația penală rusă prevede posibilitatea revizuirii după 25 de ani de condamnare, însă limitările actuale impuse de regim „*complică reintegrarea socială și reabilitarea în loc de a le încuraja și facilita*” (Khoroshenko, paragraful 144). De asemenea, s-a constatat că nu există proporționalitate între interferența dintre dreptul persoanei condamnate la viața privată și cea de familie, necesitatea reabilitării și reintegrării deținuților condamnați la detențiune pe viață și limitările impuse numai pe baza pedepsei cu închisoarea pe care trebuie să o execute (Khoroshenko, paragraful 146), s-a concluzionat că a existat o încălcare a art. 8.

Oportunitatea realistă pentru reabilitare

În Murray c. Olandei (2016), Curtea a făcut un pas mai important în asigurarea faptului că statele vor lua măsurile necesare pentru pregătirea deținuților pentru liberare, care, la rândul lor, ar trebui să asigure că mecanismele de liberare condiționată vor fi aplicabile și în practică. Cazul se referea la o persoană psihic bolnavă condamnată pentru un omor. Potrivit raportului psihiatric, condamnatul „*suferă de tulburări patologice, în special o dezvoltare foarte limitată a facultăților*

14 Harakchiev și Tolumov, § 264.

15 Cazul Khoroshenko c. Rusiei, GC, 30 iunie 2015.

16 Khoroshenko c. Rusiei, citat mai sus, paragraful 106-146.

17 Khoroshenko c. Rusiei, citat mai sus, paragraful 126.

sale mentale [...] ar trebui considerată ca având o capacitate limitată” (Murray, paragraful 12).

Curtea a subliniat că, pe baza jurisprudenței sale anterioare, deținuții care suferă de probleme de sănătate mentală necesită o atenție deosebită, iar autoritățile statului, conform art. 3, au datoria de a oferi acestor persoane un tratament și o îngrijire medicală adecvată (Murray, paragrafele 105, 106). De asemenea, s-a subliniat faptul că „*Pentru ca un stat să își respecte obligațiile prevăzute la art. 3 al Convenției, în ceea ce ține de deținuții din această categorie, Curtea consideră că în primul rând o evaluare a nevoilor deținuților în privința tratamentului necesar pentru a facilita reabilitarea acestora și reducerea riscului de recidivă*” (Murray, paragraful 108). Dacă un tratament este găsit potrivit pentru problemele cu care se confruntă persoana, atunci, ținând cont de constrângerile din penitenciare, statele ar trebui să îl furnizeze (Murray, paragraful 108).

Curtea de la Strasbourg a ajuns la concluzia că dacă nu se acordă un tratament adecvat, persoanele nu au „*o șansă realistă de a se reabilita pentru a avea o speranță de liberare*”, ceea ce la rândul său ar putea face sentința ireductibilă (Murray, paragraful 112). În plus, Curtea a statuat că „*în cazurile în care un guvern încearcă să se bazeze exclusiv pe riscul pe care îl reprezintă infractorii pentru a justifica detenția continuă, trebuie să se țină seama de necesitatea de a încuraja reabilitarea acelor infractori*” (Murray, paragraful 102).

Obligația de a oferi o posibilitate de reabilitare trebuie văzută ca o obligație de mijloace, nu ca una de rezultat. Totuși, aceasta presupune o obligație pozitivă de a asigura regimuri de detenție a condamnaților la detențiune pe viață compatibile cu scopul reabilitării și de a le permite acestor deținuți să facă progrese în vederea reabilitării lor. În acest context, Curtea a afirmat anterior că o astfel de obligație există în situațiile în care regimul sau condițiile de detenție împiedică reabilitarea (a se vedea *Harachiev și Tolumov*, citat mai sus, § 266) (Murray, 104).

Procedura de liberare în jurisprudența CEDO

De asemenea, au fost mărite garanțiile procedurale în ceea ce privește liberarea condiționată. În cazul *Kafkaris*, Curtea a constatat că au existat unele probleme procedurale cu privire la mecanismul de liberare, totuși, deoarece Guvernul a prezentat dovezi că a făcut eforturi pentru a îmbunătăți procedurile, Curtea nu și-a expus opinia asupra acestor probleme. Guvernul Ciprului a declarat că în Parlament există deja un proiect de lege care va viza următoarele:

*Propunerile pentru amendament au presupus, inter alia, fixarea unei perioade minime care să fie satisfăcută pentru a răspunde cerințelor de retribuție și de descurajare înainte ca un deținut să poată fi considerat eligibil pentru liberarea [...] înființarea unui Consiliu independent de liberare condiționată responsabil de evaluarea riscului pentru public, odată ce partea relevantă a pedepsei a fost îndeplinită și cu puterea de a direcționa liberarea condiționată a deținuților în cazul în care dovada indică un nivel acceptabil de risc*¹⁸.

Cu toate acestea, în cauza *Harachiev și Tolumov* împotriva Bulgariei, Curtea a examinat mai mult procedura de liberare. Aceasta prevede că revizuirea ar trebui să se bazeze pe informații relevante și ar trebui să fie însoțită de garanții procedurale suficiente (*Harachiev și Tolumov c. Bulgaria*, paragraful 262)¹⁹.

¹⁸ *Kafkaris c. Ciprului*, paragrafele 92 și 101.

¹⁹ [Cazul Karachiev și Tolumov c. Bulgariei](#).

1.3. Statistici și tendințe privind detențiunea pe viață

Forma și modul de aplicare a detențiunii pe viață este determinată de factori și evoluții din sfera socială, economică, istorică și politică. După cum s-a descris anterior în secțiunea despre tipurile de pedepse privative de libertate pe durată nedeterminată, unele țări aplică o sentință pe viață *de jure*; altele au diferite tipuri de sentințe pe perioade nedeterminate, care pot fi executate *de facto* pe parcursul întregii vieți. În Moldova, precum și în alte țări cu o populație penitenciară mare, proporția deținuților pe viață în total deținuți este mică. Din acest considerent, cel mai precis indicator pentru comparație între țări este numărul deținuților pe viață pe cap de locuitor (în continuare rata condamnaților ce execută detențiune pe viață) [Diagrama 1].

Din rândul țărilor selectate, raportat la numărul populației țării, Ucraina și Moldova au cei mai mulți condamnați la detențiune pe viață, în timp ce România și Rusia au cel mai mic număr de deținuți pe viață pe cap de locuitor. Un număr mare de condamnați pe viață pe cap de locuitor

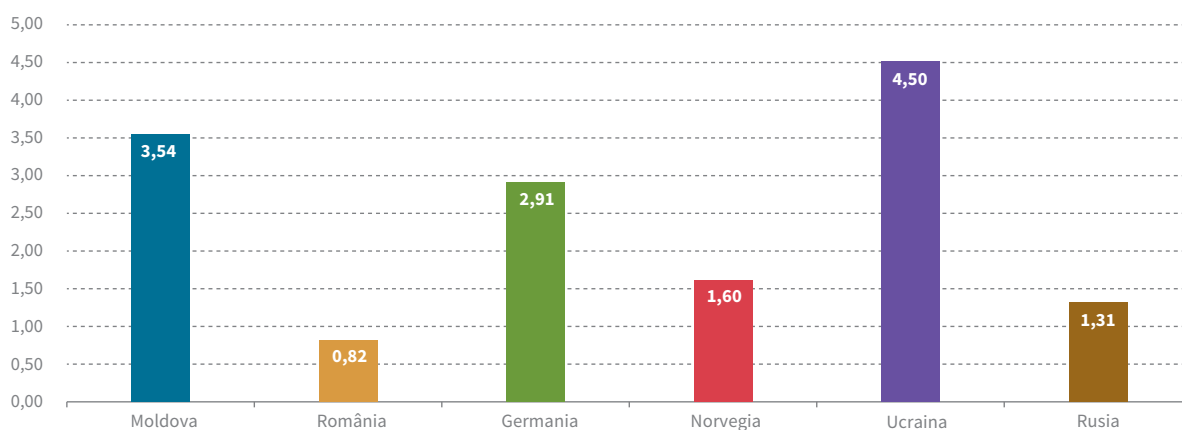
poate avea drept cauză cel puțin unul din următoarele fenomene:

1. Țările cu o rată înaltă a persoanelor aflate în detențiune pe viață au o politică penală mai dură²⁰;
2. Proporția infracțiunilor care se pedepsesc cu detențiune pe viață în țările respective este mai înaltă decât în alte țări (de exemplu rata omorului);
3. Utilizarea limitată sau deloc a liberării deținuților pe viață.

În continuare vom compara corelațiile menționate mai sus [Diagrama 2].

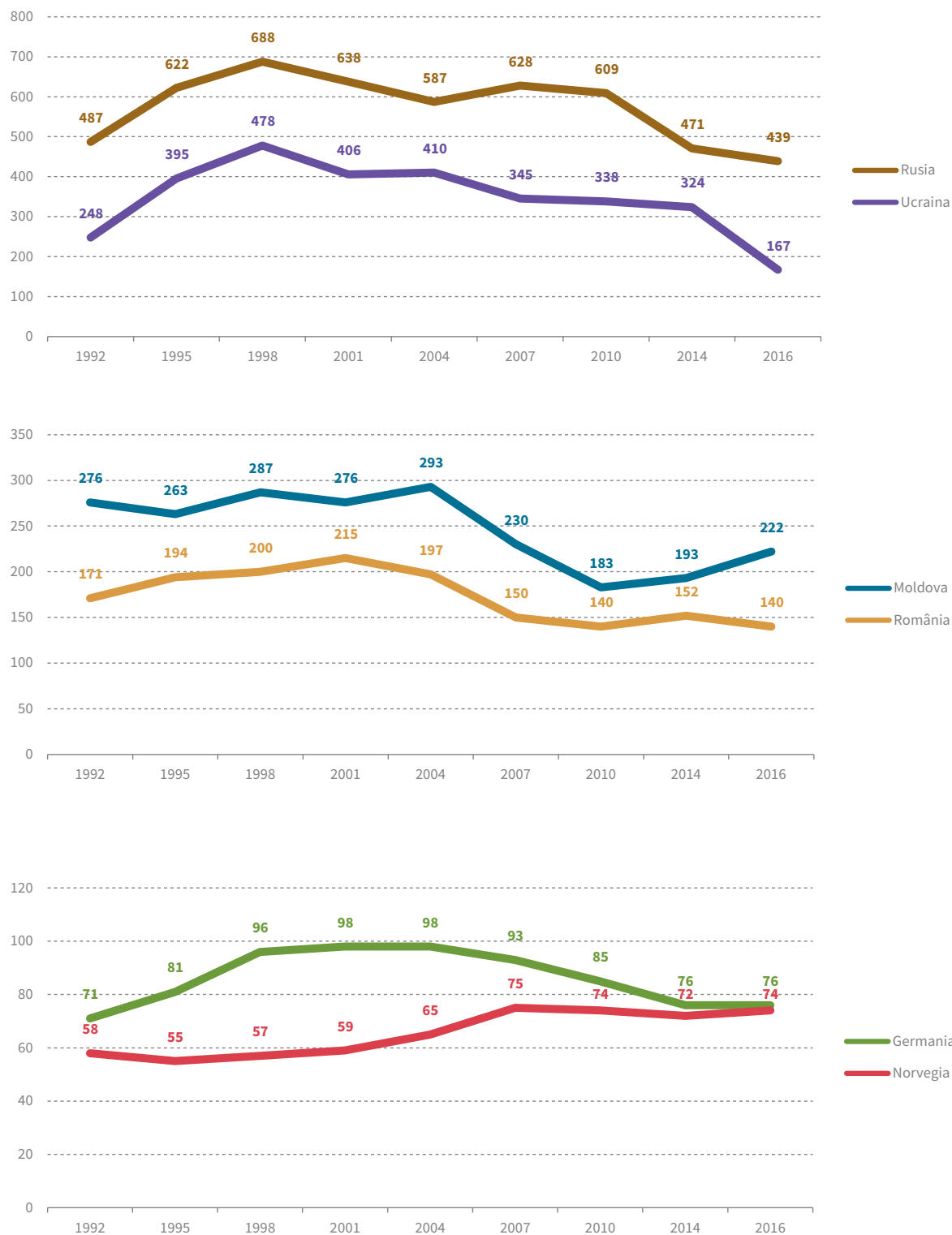
20 Rata populației penitenciare este cel mai apropiat indicator indirect (aproximativ) al nivelului punitiv al politicilor antiinfracționale. Vedeți, de asemenea, [comunicatul de presă privind](#) Datele Statistice Penale Anuale ale Consiliului Europei (SPACE I) 2015. De asemenea, vom compara termenul mediu al pedepselor și proporția deținuților ce ispășesc termene lungi, drept indicatori pentru o politică penală severă.

Diagrama 1. Numărul persoanelor ce ispășesc detențiune pe viață la 100 000 de locuitori, 2015

Sursa: Datele pentru România, Ucraina și Germania au fost luate din chestionarele la care au răspuns țările. Datele pentru Rusia, Moldova și Norvegia sunt disponibile online. În Norvegia indicatorul include condamnații la pedeapsa preventivă ce poate fi prelungită (forvaring), în Germania – include atât condamnați la detențiune pe viață, cât și condamnați ce ispășesc pedeapsă preventivă.

Diagrama 2. Rata populației penitenciare (deținuți la 100 000 de locuitori)

Dintre cele opt țări selectate, doar Germania și Norvegia au o rată a populației penitenciare sub mediana europeană (115,7 deținuți la 100 000 de locuitori²¹). În același timp, rata deținuților pe viață per cap de locuitor în cele două țări diferă semnificativ. Astfel, rata condamnăților care execută detențiunea pe viață și a celor ce execută pedepse preventive (neterminate) în Germania este aproape aceeași ca și rata persoanelor aflate în detențiune pe viață în Moldova, care este aproape de două ori mai mare decât cea din Norvegia.

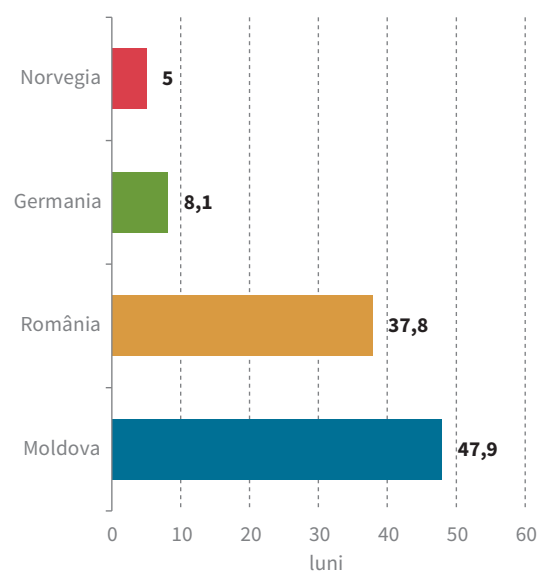
Este important de menționat că în niciuna dintre țările selectate, rata deținuților nu crește, cu excepția creșterii bruște din Moldova și a unei creșteri modeste în Norvegia. Pe parcursul mai multor ani, World Prison Brief utiliza cifra Eurostat pentru populația totală a Moldovei (3,55 mil). Totuși, potrivit recensământului populației din 2014, cifra totală a populației Republicii Moldova este de 2 998 235²². Astfel, la un număr total de 8,054 deținuți (atât condamnați cât și preveniți) existent la 1 ianuarie 2017, rata corectată a populației penitenciare este de 268²³.

Rata populației penitenciare în Federația Rusă este cea mai înaltă din rândul țărilor membre ale Consiliului Europei, totuși rata persoanelor aflate în detențiune pe viață la 100 000 de locuitori este printre cele mai scăzute. Ucraina are o rată a populației penitenciare mai scăzută, dar o rată a condamnăților pe viață mai mare decât Rusia. În ultimii ani ambele țări au înregistrat o scădere semnificativă a populației penitenciare și niciuna nu a liberat vreun condamnat pe viață. Moldova are de trei ori mai mulți deținuți pe viață pe cap de locuitor decât Rusia, iar populația penitenciară a Moldovei este de două ori mai

mică decât cea Rusiei. Având în vedere faptul că Codul Penal al Republicii Moldova se bazează pe cel Sovietic din 1961, această diferență poate fi explicată de practica de condamnare, dar și de modificările legislative introduse ulterior.

Un alt indicator al politicii penale severe a unei țări este tendința de a aplica pedepse lungi. Aceasta a fost identificată drept una din cauzele inflației populației penitenciarelor [Diagrama 3].

Diagrama 3. Termenul mediu ispășit în penitenciar, luni

Sursa: Statistica Penală Anuală a Consiliului Europei, SPACE I 2015

21 Statistica Penală Anuală a Consiliului Europei, SPACE I 2015.

22 Comunicatul de Presă al Biroului Național de Statistică, www.statistica.md.

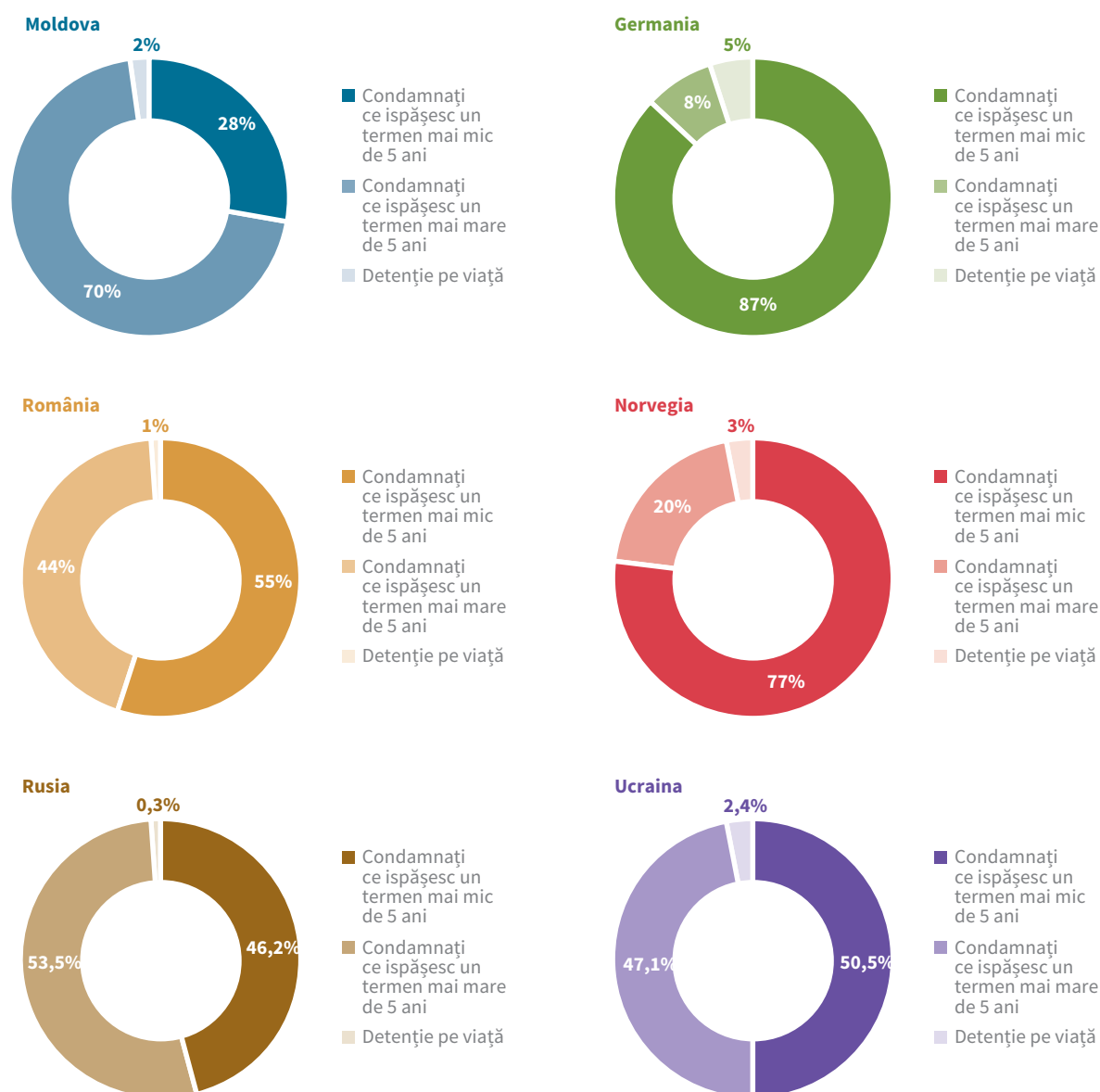
23 Chiar dacă și rata pentru anii precedenți (2015, 2014) trebuie corectată, deoarece recensământul a avut loc în 2014, noi păstrăm ratele "oficiale" pentru anii precedenți. Tendința a fost una de creștere, indiferent de numărul total al populației țării utilizat la calcularea ratei.

24 Raportul SPACE I 2015 nu are date pentru Rusia și Ucraina la acest indicator.

În 2015, în Moldova un condamnat a petrecut în detenție în medie 47,9 luni, în România – 37,8 luni. Atât în Germania, cât și în Norvegia, termene executate sunt cu mult mai reduse

și apropiate de mediana țărilor Consiliului Europei de 7 luni. Acest fapt se reflectă și în caracteristica deținuților după termenul pedepsei [Diagrama 4].

Diagrama 4. Proportia deținuților condamnați, după termenul impus, 2014

Sursa: Consiliul Europei, Statistica Penală Anuală SPACE I

Moldova are cel mai înalt procentaj al deținuților ce ispășesc termene lungi din totalul de deținuți în rândul țărilor selectate (32% din deținuți execută termene de detenție de 10 ani și mai mult, iar 70% - de 5 ani și mai mult). Germania, de exemplu, are doar 8% din deținuți care execută sentințe pentru o perioadă mai mare de 5 ani, iar 1% dintre deținuți sunt condamnați la peste 10 ani de închisoare. În același timp, proporția condamnaților pe viață în Germania este de 5%.

Cazul **Germaniei** este interesant pentru că detențiunea pe viață (în germană: *lebenslange Freiheitsstrafe*) este aplicată automat (în mod obligatoriu) pentru infracțiunea de omor agravat, însă în mod normal deținuții sunt eliberați condiționat după 17-19 ani de detenție. Numărul și rata eliberărilor sunt analizate mai jos. Atunci când evaluarea și prognoza riscului arată în mod evident că deținutul prezintă un pericol pentru societate, după ispășirea termenului inițial poate fi aplicată pedeapsa preventivă (în germană: *Sicherungsverwahrung*). Tehnic, custodia preventivă nu este o pedeapsă ci o măsură de siguranță retroactivă cu scopul de a proteja societatea. Sentința cu scop preventiv poate fi continuată la fiecare doi ani până când este constatat faptul că condamnatul este puțin probabil să recidiveze și nu mai prezintă pericol social. Într-o analiză care explică stabilitatea durabilă în practica de condamnare a Germaniei, era menționat că acest tip de măsură de siguranță (pedeapsă preventivă) pentru deținuți recidiviști periculoși a contribuit la menținerea unor rate relativ scăzute de deținuți per capita²⁵.

Ca număr absolut, Moldova și Germania au un număr identic de deținuți ce ispășesc un termen mai mare de 5 ani – aproximativ 4000 de persoane. Una din cauze pentru faptul că Moldova are o proporție atât de mare de deținuți cu termene lungi ar putea fi fracțiile minime la liberarea condiționată (fracția este mai mare pentru termene mai mari). Aceasta totuși nu este singura cauză dacă analizăm diferența dintre Moldova și Rusia, țări cu legislație privind liberarea condiționată și fracții minime similare.

Corelând cei trei indicatori analizați mai sus, putem constata că aplicarea termenelor lungi este o cauză pentru o rată înaltă a deținuților pe cap de locuitor. Moldova, Ucraina, Rusia și România au o proporție de deținuți cu termene lungi ce este apropiată sau depășește jumătate din total. Respectiv, tot aceste țări au o populație penitenciară ce depășește media europeană.

Raportat la populație, Moldova și Rusia, urmate de Ucraina au cei mai mulți deținuți ce ispășesc termene lungi per capita. Ipoteza că țările cu o rată scăzută a deținuților pe viață, ar folosi alternativ pedepse lungi (10 ani și mai mult, sau 20 de ani și mai mult), nu se validează. Raportat la 100 000 de locuitori, Moldova are o rată similară cu a Rusiei de deținuți ce au termene mai lungi de 10 ani (în jur de 65) și o rată mai mare decât a Rusiei de deținuți cu termene mai mari de 20 de ani (Moldova – 6,2, iar Rusia – 4,75).

Explicația pentru aceste exemple contrastante ar putea să rezide în practica de condamnare și numărul anual de condamnări la detențiune pe viață.

25 Hans-Joerg Albrecht [Practica de condamnare în Germania – explicarea stabilității pe termen lung în structura pedepselor și sancțiunilor penale](#), "Din cauza introducerii acestei măsuri de siguranță retroactivă prin detenție pe perioadă nedeterminată cu scop preventiv pentru infractori periculoși (în special pentru infracțiuni sexuale), Germania a fost adusă în fața Curții Europene fiind învinuită de încălcarea art. 5 din Convenție (Haidn v. Germania). În timpul audierilor, un argument interesant a fost menționat de către reprezentanții Ministerului German Federal al Justiției. Aceștia au argumentat că acest tip de măsură [...] contribuie la menținerea unei rate relativ

scăzute de încarcerare în Germania. [...] Un sistem de aplicare a pedepselor ce se ghidează și se limitează strict la vina individuală – urmând această logică – previne inflația populației penitenciare deoarece permite instanțelor să marginalizeze pedepsele ce au doar scopul de incapacitate și siguranță".

Tabelul 1. Numărul anual de condamnări la detențiune pe viață

	Moldova	România	Germania ²⁶	Norvegia	Ucraina	Rusia
2005	9	6	99	3	140	64
2006	5	4	94	0	130	45
2007	5	4	114	0	100	70
2008	2	5	111	0	75	67
2009	8	11	104	1	68	73
2010	2	8	137	1	90	66
2011	4	11	94	1	61	64
2012	4	16	95	2	53	66
2013	1	9	92	1	68	67
2014	8	10	94	1	101	68
2015	10	10			112	61

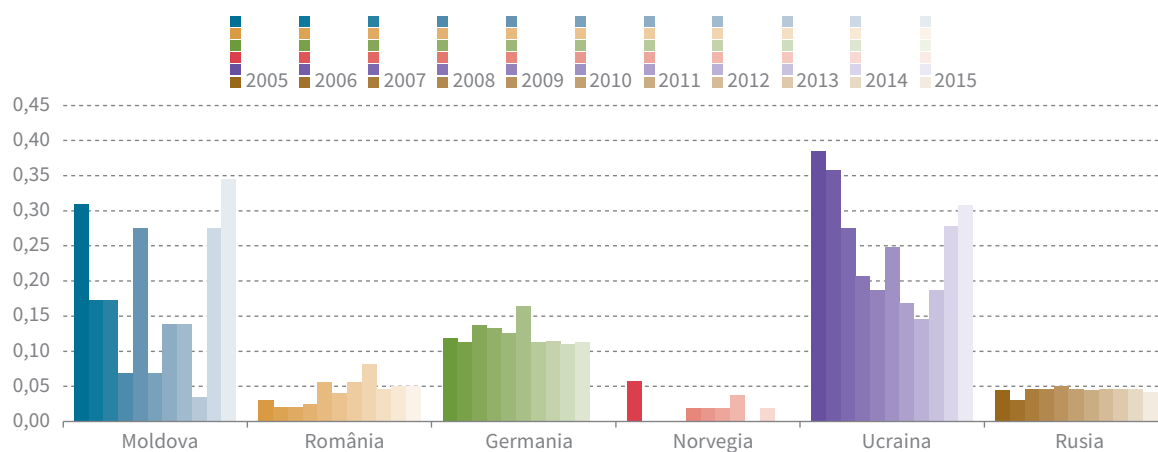
Sursa: Germania și Ucraina – răspunsurile la chestionare; Moldova – datele statistice de la instanțele de fond; Norvegia și Rusia – datele statistice disponibile online (www.ssb.no, www.cdep.ru)

Numărul anual de condamnări demonstrează din nou extreme interesante. Anual, Ucraina a trimis la detențiune pe viață mai multe persoane decât Federația Rusă, chiar dacă populația totală a Ucrainei reprezintă doar o pătrime din cea a Rusiei. Pentru comparație și în scop ilustrativ, este mai relevant să analizăm rata condamnărilor anuale la detențiune pe viață la 100 000 de locuitori.

26 Intrările (condamnările) pentru Germania reprezintă doar condamnările la detențiune pe viață și exclud detenția în scop preventiv (prelungiri postcondamnare).

Diagrama de mai jos [Diagrama 5] reflectă similarități și diferențe interesante între țări în ceea ce privește dinamica ratei anuale a condamnărilor la detențiune pe viață. Federația Rusă are cea mai stabilă, iar Moldova – cea mai fluctuantă rată. Din 2005 până în 2008, atât Ucraina cât și Moldova au înregistrat o tendință de descreștere. La fel, în perioada 2013 - 2015, în ambele țări s-a înregistrat o tendință de creștere. Norvegia și România au cele mai mici rate din rândul țărilor selectate. În Norvegia această rată a depășit 0,05 doar în anul 2005, iar în următorii trei ani a înregistrat zero condamnări de acest gen.

Diagrama 5. Condamnări anuale la detențiune pe viață la 100 000 de locuitori

Dacă comparăm rata deținuților pe viață aflați în sistemul penitenciar într-un moment dat, cu rata medie anuală a intrărilor în detențiune pe viață la 100 000 de locuitori în perioada **2005-2015**, vedem că aceleași trei țări înregistrează cele mai înalte valori (Ucraina, Moldova și Germania). Ucraina a condamnat la detențiune pe viață în medie aproximativ 9 persoane anual în perioada menționată (adică la o rată de 0,25 per 100 000 de locuitori), Moldova – 5 pers./an (rata – 0,17), Germania – 103 pers./an (rata – 0,12), România – 9 pers./an (rata – 0,04), Rusia – 70 pers./an (rata – 0,04).

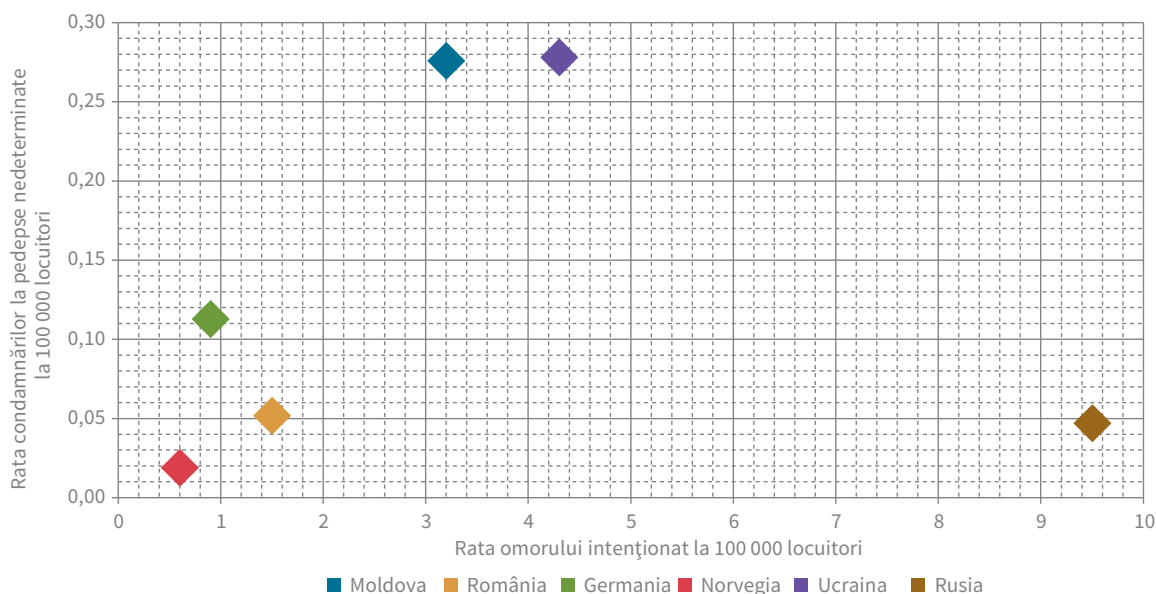
Aceasta ne duce la concluzia că rata deținuților pe viață la 100 000 de locuitori este influențată direct de rata condamnărilor la acest tip de pedeapsă. Unii ar putea spune că rata criminalității din țările respective reprezintă principalul factor care contribuie la rata condamnărilor. Dat fiind faptul că omorul intenționat este infracțiunea care reprezintă principala infracțiune în

cazul celor mai mulți deținuți pe viață,²⁷ merită să analizăm dacă există vreo legătură între rata cazurilor de omor și rata condamnărilor la detențiunea pe viață [Diagrama 6].

Din această diagramă de dispersie se poate vedea că o rată mai înaltă a cazurilor de omor nu neapărat determină o aplicare mai frecventă a detențiunii pe viață. Federația Rusă are cea mai înaltă rată a cazurilor de omor din rândul țărilor comparate (9,5 în 2014; în ultimii 7 ani rata a fost stabilă – în jur de 10). În același timp, rata condamnărilor la detențiune pe viață per 100 000 de locuitori în 2015 a fost similară cu cea a României.

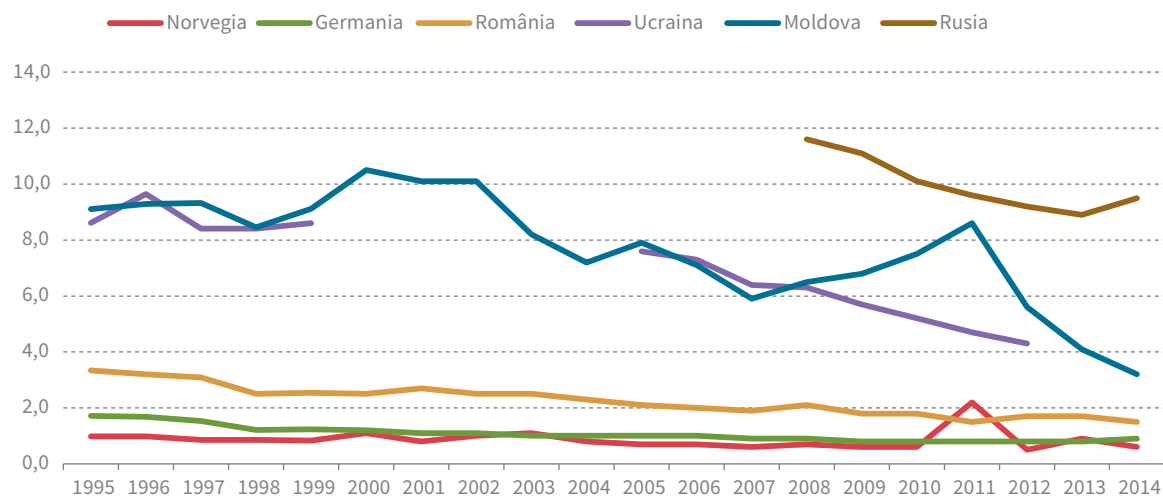
27 Deși prin lege, pedeapsa cu detențiune pe viață poate fi impusă pentru diverse infracțiuni, în practică aceasta este aplicată cel mai frecvent pentru omor, aproape în toate țările cu excepția Norvegiei, unde 49% dintre sentințele pe viață sunt pronunțate pentru săvârșirea infracțiunilor sexuale.

Diagrama 6. Rata cazurilor de omor intenționat vs. Rata condamnărilor la detențiune pe viață

Sursa: Rata omorului intenționat – UNODC; numărul persoanelor condamnate la detențiune pe viață – datele statistice furnizate de țări

Diagrama 7. Evoluția ratei omorurilor în țările selectate

Sursa: Banca de date Indicatorii Mondiali de Dezvoltare; baza de date Statistica Internațională privind Omorurile a Biroului ONU pentru Droguri și Criminalitate (UNODC) ²⁸

Două dintre țările selectate, Norvegia și Germania, au o rată a cazurilor de omor sub rata media a țărilor Uniunii Europene - 1 omor intenționat la 100 000 de locuitori. Media în rândul statelor membre ale Consiliului Europei este de 3 omoruri intenționate la 100 000 de locuitori. Deși România și Moldova au puternice similități istorice, sociale și culturale, rata omorurilor diferă semnificativ în cele două țări.

În perioada 2008 - 2014, rata media a cazurilor de omor în Moldova era de 6, în timp ce în România - 1,7. Dat fiind faptul că diagrama 6 prezintă situația din perioada 2014 - 2015, este important să analizăm tendințele în ceea ce privește cazurile de omor [Diagrama 7].

În Moldova, rata cazurilor de omor s-a redus după 2011, atingând în 2014 media pentru statele membre ale Consiliului Europei. În majoritatea țărilor selectate, rata a avut o tendință de descreștere. În Ucraina și Federația Rusă, rata omorurilor înregistrate a scăzut după 2009. Tendința de creștere bruscă în Norvegia a fost determinată de masacrul săvârșit în iulie 2011.

De fapt, nivelul cazurilor de omor în Europa a fost în descreștere sau a rămas stabil la niveluri mici, începând cu 1995. Evoluții importante s-au conturat în special în ceea ce privește descreșterea ratei cazurilor de omor în Europa de Est, determinată în mare parte de reducerea ratei în Federația Rusă, începând cu 2001. Îmbunătățirea condițiilor socioeconomice în multe țări din Europa de Est cel mai probabil a contribuit la reducerea continuă a ratelor omorului în regiune ²⁹.

²⁸ Definiție: Omorul intenționat reprezintă estimarea omorului ilegal intenționat în rezultatul disputelor în familie, violenței între persoane, conflicte violente, inclusiv conflicte teritoriale, conflicte între grupări criminale pentru control și teritoriu, atacuri violente și omoruri între grupări armate; diferența constă deseori în modul de organizare a omorului. Individizii și grupurile mici comit de obicei omor, pe când omuciderea în conflicte armate este comisă de obicei de grupuri destul de coezive alcătuite din sute de membri, prin urmare cele din urmă omoruri sunt excluse din acest indicator.

²⁹ [Global Homicide Report 2014](#) de UNODC.

Acest lucru ne conduce la ideea că infracționalitatea în general și omuciderea, în special, sunt mai degrabă influențate de factori sociali și economici. Un studiu UNODC privind impactul crizei economice asupra infracționalității a constatat că dintre țările care au înregistrat recesiune economică, peste 60% s-au confruntat cu o creștere pe termen scurt a cel puțin unui tip de infracțiune³⁰.

Factorii agravanți într-un caz de omor, care pot determina aplicarea detențiunii pe viață în defavoare unui alt tip de pedeapsă cu închisoarea, pot varia de la o țară la alta. După cum a fost explicat în capitolele anterioare, schimbările în legislație în ceea ce privește formularea, dar și numărul agravantelor la omor, au avut impact asupra practicii de condamnare la detențiune pe viață. Creșterea ar putea fi determinată de modul săvârșirii omorurilor, însă investigarea acestui aspect este în afara scopului prezentei cercetări.

Numărul persoanelor condamnate la detențiune pe viață per capita este în mod evident influențat de rata liberărilor. Moldova, Ucraina și Rusia încă nu a liberat nici un deținut pe viață după comutarea pedepsei capitale în detențiune pe viață. În perioada **2005-2015**, România a liberat 41 de persoane ce ispășeau detențiune pe viață, Germania – 590, iar Norvegia – 99. Raportat la numărul de locuitori, Norvegia are cea mai înaltă rată a liberărilor (1,88 deținuți pe viață liberați în 10 ani la 100 000 de locuitori), urmată de Germania (0,7) și România (0,2).

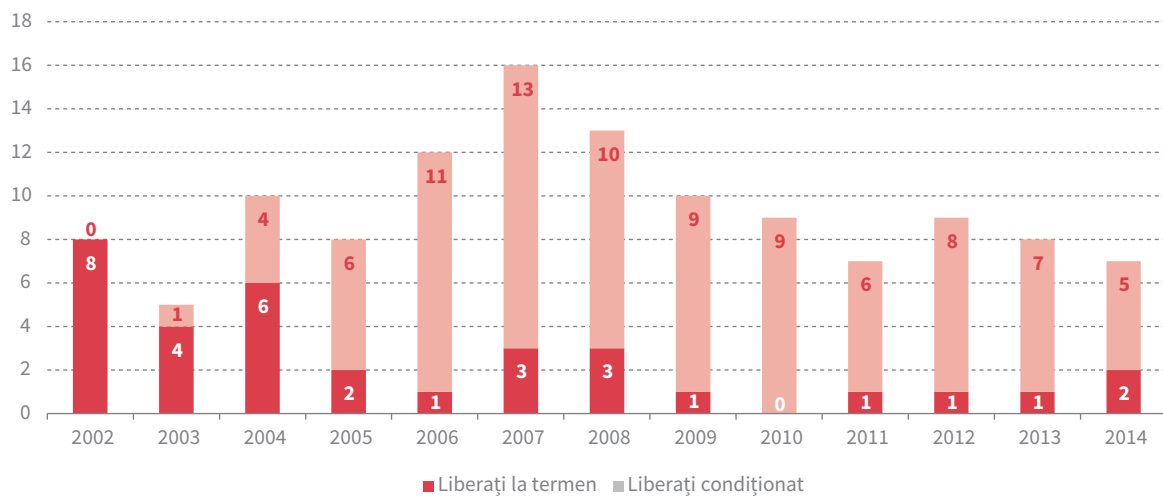
Ca număr absolut, în ultimii 5 ani România eliberează anual aproximativ tot atâtea deținuți pe viață cât Norvegia, deși populația României este de aproape 4 ori mai mare. Trebuie avut în vedere că termenul minim ce trebuie executat în Norvegia variază de la caz la caz. Prin urmare, în Norvegia majoritatea se liberează după ce au ispășit în mediu 9,3 ani. Din **diagrama 8**, vedem că această categorie de deținuți este liberată preponderent condiționat, dar există și liberări necondiționate la termenul stabilit inițial de instanță.

Cazul României este interesant pentru că în unii ani ieșirile au depășit intrările, după cum se vede în **diagrama 9** de mai jos.

După cum s-a explicat în această secțiune, țările cu populații penitenciare mari, nu au neapărat și proporții mari de condamnați pe viață. Asocierea dintre rata omorurilor și condamnările la detențiune pe viață nu s-a confirmat. Dintre țările selectate, Rusia, Ucraina și Moldova au, vădit, rate mai mari ale omorului comparativ cu restul țărilor. Respectiv, aceste țări au o proporție mai înaltă a deținuților cu pedepse lungi (5 ani și mai mult). Interesant este că atât România cât și Rusia au mai puțini deținuți pe viață per capita, au rate mai scăzute de condamnare la detențiune pe viață decât restul țărilor comparate, dar au în același timp proporții similare de deținuți ce ispășesc termene lungi. Moldova însă, pe lângă rata înaltă de condamnare la detențiune pe viață, este în topul țărilor selectate după proporția deținuților cu termene lungi.

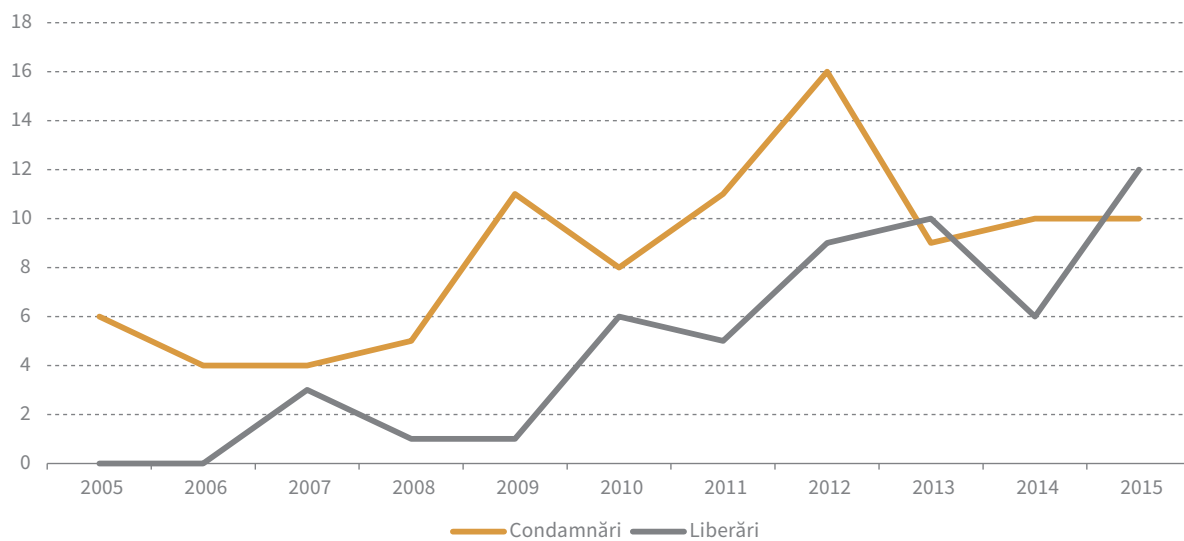
30 Monitorizarea impactului crizelor economice asupra infracționalității, Fondul de Analiză Rapidă a Impactului și Vulnerabilității, UNODC.

Diagrama 8. Deținuți eliberați în Norvegia

Sursa: www.ssb.no

Diagrama 9. Deținuți condamnați vs. eliberați în România

Sursa: Date furnizate de Administrația Penitenciarelor din România

#2

CONDAMNAREA LA DETENȚIUNE PE VIAȚĂ ÎN MOLDOVA

2.1. Reglementarea detențiunii pe viață în Moldova

În acest capitol vom analiza modul în care este reglementată detențiunea pe viață în Moldova, care sunt grupurile exceptate de la detențiunea pe viață, situațiile în care detențiunea pe viață nu este aplicată, unele aspecte ale jurisprudenței privind aplicarea detențiunii pe viață și cum aceasta a evoluat în timp.

Vom începe prin a prezenta și analiza principalele prevederi ce reglementează detențiunea pe viață. Codul Penal al Republicii Moldova (CP) prevede un tip de pedeapsă cu închisoarea nedeterminată – detențiunea pe viață. Aceasta a fost introdusă în 1995³¹, după ce pedeapsa capitală a fost abolită³². Detențiunea pe viață³³ este reglementată în art.71 al CP:

1. Detențiunea pe viață constă în privarea de libertate a condamnatului pentru tot restul vieții;

2. Detențiunea pe viață se stabilește numai pentru infracțiunile excepțional de grave;

3. Detențiunea pe viață nu poate fi aplicată femeilor și minorilor.

Definiția detențiunii pe viață din Codul Penal stabilește că aceasta constă dintr-o pedeapsă privativă de libertate egală cu durata naturală a vieții inculpatului. Totuși, detențiunea pe viață poate fi redusă. Articolul 91 al Codului Penal prevede posibilitatea liberării unei persoane care execută pedeapsa detențiunii pe viață, după ce aceasta a executat efectiv 30 de ani de închisoare.

Alineatul doi al aceluiași articol specifică că detențiunea pe viață poate fi impusă în cazul unor infracțiuni excepțional de grave. Infracțiunile excepțional de grave sunt definite la art.16, al. (6) al CP al Moldovei: „(6) *Infracțiuni excepțional de grave se consideră infracțiunile săvârșite cu intenție, pentru care legea penală prevede detențiune pe viață.*”

Detențiunea pe viață este întotdeauna o alternativă pentru o sancțiune privativă de libertate de maxim 20 de ani³⁴. Există o excepție de la regulă, prin care judecătorul poate alege între o pedeapsă cu închisoarea pe termen determinat sau nedeterminat. În cazul recidiviștilor, legea obligă instanța să aplice cea mai aspră pedeapsă - dacă detențiunea pe viață este prevăzută ca alternativă, atunci aceasta va fi aplicată³⁵.

Al treilea alineat al aceluiași articol prevede categoriile exceptate de la detențiunea pe viață. Detențiunea pe viață nu se aplică femeilor și minorilor sub 18 ani³⁶. Există și alte circumstanțe ce țin de modul de săvârșire a infracțiunii sau de procedura aplicată la judecarea acesteia, care fac detențiunea pe viață inaplicabilă chiar și pentru persoanele de peste 18 ani de sex masculin. Codul de Procedură Penală prevede o procedură simplificată de judecare, care are drept consecință pedeapsa cu închisoarea pe un termen de 30 de ani, în loc de detențiunea pe viață³⁷. Codul Penal de asemenea stabilește că în cazurile în care se constată circumstanțe atenuante la săvârșirea unui omor agravat, pentru care judecătorul

31 [Legea 677-XIII](#) din 08.12.1995.

32 De menționat că din 1990 nu a avut loc nicio execuție. Această pedeapsă nu a fost aplicată de facto, în conformitate cu un [moratoriu](#), p. 15.

33 Codul Penal al Republicii Moldova, art. 62.

34 Art. 70 al. (2) al Codului Penal al Republicii Moldova.

35 Art. 34 în coroborare cu art.82 al. (2) și art. 111 al Codului Penal.

36 Art.71 al. (3) al Codului Penal.

37 Art.364/1 al Codului de Procedură Penală prevede că, în cazul în care persoana acuzată, înainte de ședința de judecată principală, recunoaște probele aduse împotriva sa de către procuror, sentința pe viață nu va mai fi aplicată și va fi transformată în pedeapsă cu închisoarea pe termen de 30 de ani. Articolul 364/1 al Codului de Procedură Penală și [Hotărârea Explicativă a Curții Supreme de Justiție](#), punctul 1. Moldova pare să fie singura țară din regiune care va oferi această oportunitate – Federația Rusă, România și Ucraina nu au o astfel de prevedere; același lucru este valabil și pentru Germania.

în mod normal ar aplica detențiunea pe viață, atunci sentința se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani³⁸.

Detențiunea pe viață obligatorie

Un alt aspect referitor la alegerea și individualizarea corectă a pedepsei cu detențiunea pe viață în defavoarea pedepsei cu închisoarea este imposibilitatea judecătorului de a aplica o pedeapsă cu pedeapsa cu închisoarea în cazul unui recidivist, dacă persoana a săvârșit o infracțiune pentru care pedeapsa cu detențiunea pe viață este prevăzută ca alternativă la pedeapsa închisorii. Potrivit art. 84, al. (2) al Codului Penal, în cazul persoanelor care au săvârșit o infracțiune în stare de recidivă, judecătorul are obligația să aplice cea mai aspră pedeapsă prevăzută de lege. Acest lucru se poate întâmpla chiar și în cazul în care infracțiunea este neachitarea unei amenzi sau conducerea în stare de ebrietate, dacă persoana a săvârșit și omor în circumstanțe agravante, atunci judecătorul este obligat să îl condamne la detențiune pe viață. În aceeași situație, dacă persoana a reușit să achite amenda, judecătorul va recăștiga posibilitatea de a aplica o pedeapsă mai blândă.

Este dificil de evaluat cu exactitate numărul de condamnării pe viață în privința cărora a fost aplicată această pedeapsă în baza prevederilor sus-menționate. Totuși, în baza cazurilor deținuților pe viață analizate, 3 persoane au fost condamnate în perioada recidivei, ceea ce înseamnă că judecătorii erau obligați să aplice detențiunea pe viață.

Mai mult decât atât, această prevedere trezește întrebări referitoare la individualizare pedepsei. Judecătorii nu au posibilitatea să individualizeze pedeapsa conform art.75 al Codului Penal. De asemenea, aplicarea automată a unei pedepse

mai aspre în cazul recidivei vine în contradicție cu normele Consiliului Europei³⁹.

Criteriile de aplicare a detențiunii pe viață

În articolul 7 a CP este stabilit principiul individualizării pedepsei penale. Art. 75 stabilește criteriile generale de individualizare a pedepsei penale, pedeapsa trebuie să fie echitabilă, legală și individualizată. Alineatul (2) al aceluiași articol menționează că o pedeapsă mai aspră poate fi aplicată în cazul în care o pedeapsă mai aspră din alternativă nu va duce la atingerea scopului pedepsei penale. Scopul pedepsei penale este restabilirea echității sociale, corectarea, prevenția generală și specială⁴⁰.

Având în vedere că detențiunea pe viață este cea mai aspră pedeapsă penală și este prevăzută la toate infracțiunile din partea specială drept alternativă la pedeapsa cu pedeapsa cu închisoarea, putem concluziona că detențiunea pe viață se va aplica drept pedeapsă către judecători atunci când în urma individualizării pedepsei penale în baza criteriilor stabilite în Codul Penal, se va ajunge la concluzia că o pedeapsă cu pedeapsa cu închisoarea nu este suficientă pentru atingerea scopurilor pedepsei penale⁴¹.

Diferențele majore dintre pedeapsa cu detențiunea pe viață și pedeapsa cu pedeapsa cu închisoarea sunt următoarele: termenul de detenție – pedeapsa cu închisoarea – 20 de ani maxim, detențiunea pe viață - 30 de ani minim. În primul caz, pedeapsa nu poate depăși 20 de ani, în cel de-al doilea – poate fi prelungită până la dece-

38 Art. 78 al. (1) litera c) al Codului Penal: Dacă există doar circumstanțe atenuante, detențiunea pe viață nu poate fi aplicată. În locul acesteia se aplică pedeapsa cu închisoare de la 15 la 25 de ani. Op. cit. [Ghid cu privire la aplicarea pedepsei](#) p. 37.

39 D. Previous Convictions (Condamnări anterioare), [Recomandarea R \(92\) 17](#) a Comitetului de Miniștri a către statele membre în privința consistenței la aplicarea pedepsei, accesat la 13.04.2017.

40 Art. 61 paragraful (2) Cod Penal.

41 Aceste scopuri ale pedepsei pot fi întâlnite în majoritatea statelor europene, la fel, ele sunt menționate în jurisprudența CtEDO drept scopurile legitime ale pedepsei penale. Marea Cameră a CtEDO în cauza [Vinter c. Marii Britanii](#) (9 iulie 2013) a menționat că scopurile pedepsei penale sunt : retribuția, prevenția, protecția societății și reinserția.

sul persoanei. La fel, în cazul închisorii pedeapsa poate fi redusă prin prestarea muncii în penitenciar, liberarea înainte de termen sau, în practică, a mai fost redusă prin amnistii. În timp ce termenul de 30 de ani în cazul detențiunii pe viață trebuie executat efectiv, adică nu suferă excepții⁴².

Având în vedere aceste diferențe și ținând cont de posibilitățile de reducere a termenului închisorii, pentru a asigura că detențiunea pe viață este aplicată proporțional și uniform, trebuie să analizăm în ce măsură scopurile pedepsei pot servi drept criterii clare ce ar permite instanțelor să delimiteze între o pedeapsă cu închisoarea și una cu detențiunea pe viață.

Trebuie să menționăm că scopuri penale nu sunt descrise mai pe larg în legislația Republicii Moldova sau în jurisprudență. La fel, scopurile menționate se bazează pe teorii filosofice, care au suferit modificări în timp și nu există o definiție general acceptată a acestora. De asemenea, deoarece unele scopuri tind spre corectarea condamnatului, iar altele țin de aplicarea unei pedepse pentru restabilirea echității sociale nu este clară ponderea acestora la stabilirea categoriei pedepsei. Ceea ce poate face dificilă alegerea pedepsei penale în baza scopurilor și, mai ales, asigurarea unei practici uniforme. În secțiunile ce urmează vom încerca să analizăm succint fiecare scop al pedepsei penale prin prisma teoriilor pe care se bazează, dar și din perspectiva utilității acestora în alegerea dintre o pedeapsă cu închisoarea și una cu detențiunea pe viață.

2.2. Detențiunea pe viață prin prisma scopurilor pedepsei penale

Retribuția (restabilirea echității sociale)

“ **Scopul pedepsei nu este de a anula infracțiunea – o faptă o dată săvârșită nu mai poate fi anulată – ci de a face ca în viitor infractorul și toți cei care sunt martori la pedeapsa sa să renunțe complet la astfel de acte criminale, sau cel puțin să se recupereze din starea groaznică.** ”

(p. 934)⁴³ (Platon)

Restabilirea echității sociale este o formă a retribuției. Retribuția este cel mai vechi scop al pedepsei penale, însă nu are o definiție general acceptată⁴⁴. Definiția cea mai des întâlnită poate fi derivată din etimologia cuvântului re-tributio, care reprezintă o modalitate prin care infractorul plătește pentru dauna provocată societății. Retribuția se bazează pe o viziune retrospectivă la ce s-a întâmplat și încearcă a stabili o pedeapsă egală cu prejudiciul pricinuit. De aici pot fi derivate alte două aspecte ale acestei teorii. Un prejudiciu mai mare trebuie să fie urmat de o pedeapsă mai aspră și prejudiciile de aceeași dimensiune trebuie să fie pedepsite egal.

La fel, este de subliniat că retribuția trebuie delimitată de răzbunare, cel puțin pentru că ultima nu caută să aplice pedepse proporționale, în mod egal, doar pentru fapte prevăzute de legisla-

42 Art. 91 alineatul (5).

43 [Punishment - Retribution And Consequentialism - Criminal, Crime, Law, and Initial](#) (Pedeapsa – retribuția și teoria consecvenței) - Articole JRank www.science.jrank.org.

44 Sensul retribuției este destul de vag. J.Cottingham a identificat aproximativ nouă variațiuni ale retribuției – Varietățile retribuției, de John Cottingham, p. 238, link [aici](#).

ția penală și numai în cazul persoanelor responsabile⁴⁵.

În Moldova, se pare că se vrea ca retribuirea să funcționeze drept instrument pentru restabilirea echității sociale, adică să restabilească situația anterioară, dacă nu prin revenirea la *status quo ante*, atunci, cel puțin, prin compensarea pentru dauna pricinuită prin pedeapsa aplicată inculpatului. Aparent, victima joacă un rol important în realizarea echității sociale. Curtea Supremă de Justiție a aprobat un ghid cu privire la individualizarea pedepsei, care prevede că pedeapsa trebuie să fie suficientă pentru „restabilirea echității sociale, adică a drepturilor și intereselor victimei, statului și a întregii societăți”⁴⁶. La fel, în jurisprudența sa Curtea menționează victima drept entitate separată, ce trebuie de luat în calcul, la restabilirea echității sociale și respectiv la stabilirea unei pedepse echitabile⁴⁷. O opinie similară poate fi găsită și în literatura penală a Moldovei⁴⁸.

Există niște întrebări la care nu este simplu de răspuns de către susținătorii retribuirii. În ce mod suferința condamnatului poate compensa un jaf sau un omor?⁴⁹. Conform teoriei pentru a avea pedepse proporționale trebuie să fie posibil măsurarea prejudiciului cauzat de către infractor

și prejudiciul cauzat infractorului prin pedeapsă, adică percepția subiectivă a condamnatului – cum facem acest lucru?⁵⁰ Cum aplicăm același prejudiciu în formă de pedeapsă? Ce se întâmplă în cazul în care prejudiciul inițial este imposibil de compensat?

La fel, în privința asigurării echității sociale în cazul victimelor, trebuie să spunem că victima nu este menționată separat de legea penală, ea fiind privită drept parte a societății. Or, dacă e să aplicăm logica dictată de teoria retributivă, cea mai mare pedeapsă se aplică pentru cele mai grave infracțiuni. Prin urmare, în baza pedepselor prevăzute de legislația națională, pentru a atinge și scopul restabilirii echității sociale pentru victimă, ar trebui să fie posibilă aplicarea pedepsei cu detențiunea pe viață pentru infracțiuni de cea mai mare gravitate. Însă, legea penală nu acordă acest drept întotdeauna.

În primul rând, pedeapsa cu detențiunea pe viață nu poate fi aplicată în cazul în care gravitatea faptei ar dicta acest lucru, iar infractorul este o femeie. În al doilea rând, legiuitorul prevede neaplicarea detențiunii pe viață în cazul judecării în baza probelor administrate de către procuror. În al treilea rând, legislația penală nu ține cont de dezideratul victimei la aplicarea pedepsei, judecătorul poate aplica o pedeapsă cu detențiunea pe viață, în ciuda dorinței familiei victimei de a aplica o pedeapsă blândă. În toate aceste exemple este interesul victimei neglijat?

Dacă e să analizăm prin prisma restabilirii echității sociale valoarea adăugată a detențiunii pe viață față de o pedeapsă cu închisoarea, atunci trebuie să spunem că această constă în lungimea pedepsei. Detențiunea pe viață permite să fie stabilită o pedeapsă de detenție cu cel puțin 10 ani mai mare decât pedeapsa cu închisoarea. Astfel, acordă instanței posibilitatea să aplice pedepse mai dure în cazul infracțiunilor mai grave.

45 Gerber Rudolph J., Johnson John M., "The top ten death penalty myths: the politics of crime control" (Top zece mituri despre pedeapsa capitală: politica de control a infracționalității), Praeger, 2007, pp. 143,144. Retributive Justice (Justiția Retributivă), chapter (capitolul) 3.7 Sublimated vengeance (Răzbunare ascunsă), <https://plato.stanford.edu/entries/justice-retributive/>, accessed on April 25th, 2017.

46 Ghid cu privire la aplicarea pedepsei, recomandat pentru aplicare de către Curtea Supremă de Justiție, p. 11, <http://www.abaroli.md>.

47 Curtea Supremă de Justiție Dosarul nr. 1ra-1742/2016, Decizie din 22 noiembrie 2016, p. 15, <http://jurisprudenta.csj.md>

48 Drept Penal Partea Generală, Volumul I, S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, et alia, <http://drept.usm.md>, p. 428, p. 129, Comențariu Codul Penal al Republicii Moldova, CZU 343.2(478)(0.072) C 60, Centrul de drept al avocaților, Alexei Barbă Neagră, Gheorghe Alecu, Viorel Berliba, et alia, p.129.

49 Varieties of retribution (Diferite forme de retribuție), John Cottingham, link poate fi accesat aici, p. 238, accesat la 12.03.2017. Op. cit. „The top ten death penalty myths: the politics of crime control” (Top zece mituri despre pedeapsa capitală: politica de control a infracționalității), p.124-131.

50 Retributive Justice (Justiția retributivă), capitolul 4.4.1, 4.4.2, 4.4.3, <https://plato.stanford.edu/entries/justice-retributive/>

Însă, în lipsa unei definiții clare a echității sociale (retribuției) și excepțiilor prevăzute de legea penală de la aplicarea unei pedepse în baza echității, credem că acest factor nu poate avea cea mai mare pondere la alegerea categoriei pedepsei decât în situații excepționale. Acolo unde infracțiunea este de o gravitate extraordinară (spre ex. câteva victime).

Aceasta nu înseamnă că nu trebuie deloc să urmărim retribuția. Întrebarea reală este care trebuie să fie mărimea și forma retribuției? Dacă se pune un accent prea mare pe retribuție, atunci riscăm să o transformăm într-o formă de răzbunare prin intermediul unui mecanism de stat bine organizat.

Prevenția

Prevenția generală – este teoria care spune că infractorul își face calculele în privința costurilor și a beneficiilor săvârșirii unei infracțiuni, iar asprimea pedepsei va acționa ca element de prevenire pentru comportamentul său. Teoriile moderne ale prevenției generale stabilesc că pentru ca prevenția generală să funcționeze este nevoie de – **certitudine cu privire la aplicarea pedepsei și ca pedepsele să fie aspre**⁵¹. În baza ipotezei că cea mai aspră pedeapsă asigură cel mai înalt nivel de prevenire, vom încerca să analizăm în ce măsură detențiunea pe viață și pedeapsa cu moartea întrunesc precondițiile menționate.

Certitudinea - chiar dacă admitem că înainte de săvârșirea unei infracțiuni inculpatul va calcula matematic probabilitatea că i se va aplica drept sancțiune detențiunea pe viață sau o pedeapsă cu închisoarea, în baza legislației și a practicii judiciare în Moldova trebuie să calculăm în ce

măsură detențiunea pe viață poate contribui la prevenția generală.

Așa cum pentru omor agravat au fost aplicate peste 94%⁵² din pedepsele cu detențiunea pe viață, o să analizăm funcționalitatea acestei teorii în baza acestei infracțiuni. În primul rând, nu pentru toate tipurile de omor poate fi aplicată detențiunea pe viață⁵³. De aceea, în cazul în care detențiunea pe viață este prevăzută drept pedeapsă alternativă în scop de prevenire a omorurilor intenționate acest scop nu este atins. În al doilea rând, chiar și în cazurile în care putea fi aplicată această pedeapsă, judecătorii o aplică foarte rar⁵⁴. Astfel, în baza jurisprudenței putem spune că certitudinea aplicării pedepsei detențiunii pe viață este foarte scăzută. În al treilea rând, trebuie de asemenea de menționat că detențiunea pe viață nu se aplică femeilor și minorilor sub 18 ani și în cazul bărbaților de peste 18 ani ce optează pentru o procedură simplificată⁵⁵. În acest caz există certitudinea neaplicării detențiunii pe viață.

Asprimea pedepsei – de la bun început este de menționat că asprimea pedepsei nu este suficientă pentru prevenirea infracțiunilor. Beccaria spunea că „Infracțiunile sunt mai efectiv prevenite de certitudinea, decât de asprimea pedepsei”⁵⁶. Aserțiunea lui Beccaria pare a fi confirmată de concluziile mai multor studii, care au arătat că majorarea lungimii pedepselor lungi cu peniten-

51 Op. cit „The top ten death penalty myths: the politics of crime control” (*Top zece mituri despre pedeapsa capitală: politica de control a infracționalității*), p. 68. Deterrence in the Twenty first Century: A review of the Evidence (Prevenirea în secolul XXI: O trecere în revistă a probelor), Daniel S. Nagin, Carnegie Mellon University.

52 Procentul este calculat în baza celor 108 dosare personale ale deținuților pe viață, care au fost condamnați în Moldova la detențiune pe viață, examinate în data de 31.01.2017.

53 Infracțiunile cum ar fi omorul în lipsa altor factori agravanți, omorul din pasiune, omorul săvârșit de către minori, nu sunt sancționabile cu detențiunea pe viață.

54 În ultimii zece ani în total au fost condamnate 2025 de persoane pentru 2480 omoruri, dintre care 58 - la detențiune pe viață. Astfel, dacă presupunem că criminalul ar face un calcul rațional în baza statisticilor disponibile, probabilitatea că acesta va fi condamnat la detențiune pe viață este de aproape 2%.

55 Consimțământul procurorului sau a instanței nu este necesar; singura condiție este ca condamnatul să fie de acord cu probele aduse contra sa.

56 Cesare Bonesana di Beccaria, An Essay on Crimes and Punishments [1764], p. 49

ciarul nu au niciun impact sau unul neglijabil în reducerea infracționalității⁵⁷.

În baza celor menționate, poate fi spus că elementul de certitudine lipsește cu desăvârșire, iar asprimea nu este suficientă pentru a obține prevenție generală.

Prevenția specială

Prevenția specială în Moldova presupune atât protecția societății prin izolarea de societate a condamnatului, cât și prevenirea de noi infracțiuni de către condamnat prin aplicarea pedepsei.

Mai întâi o să abordăm prevenția prin prisma prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni de către condamnați. Întrebarea ce trebuie să o analizăm este – în ce măsură o pedeapsă cu detențiunea pe viață, ce implică o detenție de cel puțin 30 de ani este mai potrivită în prevenirea săvârșirii infracțiunilor decât penitenciarul de maxim 20 de ani.

Sunt mai multe studii ce indică că detenția nu are un efect pozitiv asupra recidivei sau, dimpotrivă, duc la creștere acesteia⁵⁸. Din păcate nu a fost efectuat vreun studiu în Moldova în această privință. Un studiu petrecut în Țările de Jos, a identificat că nu există vreo diferență în

termeni de prevenție generală între persoanele ce au fost condamnate la termene lungi de închisoare și cele care au fost condamnate la termene mai scurte.

În același timp, un studiu petrecut în Italia a dovedit că schimbarea pedepsei închisorii într-una neprivativă cu singura condiție de a nu recidiva în următorii 5 ani a dus la o rată de recidivă mai mică față de cei eliberați fără această condiție⁵⁹. În același timp amnistiiile fără aplicarea condițiilor adiționale au demonstrat contrariul⁶⁰.

În baza celor expuse nu credem că prevenția specială prin prisma reducerii recidivei după ispășirea pedepsei de către deținut poate fi invocată drept motiv pentru aplicarea detențiunii pe viață, poate, chiar, servi drept un motiv pentru neaplicarea acesteia.

Izolarea de societate – are drept scop izolarea de societate a deținuților pentru a preveni săvârșirea de noi infracțiuni. Detențiunea pe viață permite ca condamnații periculoși să fie izolați până scade periculizitatea acestora, dacă este necesar, pe tot parcursul vieții. Considerăm că prevenția individuală trebuie luată în calcul la alegerea categoriei pedepsei prin prisma izolării de societate a deținuților periculoși atât timp cât este necesar.

Corectarea condamnatului

Tot aici o să abordăm succint scopul pedepsei de a corecta condamnatul, subiectul este analizat în capitolele ce urmează.

Trebuie să spunem că în cazul pedepselor lungi de închisoare și a detențiunii pe viață nu există diferențe majore ce țin la regimul de detenție în vederea corectării condamnaților, însă în cazul închisorii regimurile sunt mai bine adaptate la corectarea condamnaților.

57 Deterrence in the Twenty first Century: A review of the Evidence (Prevenirea în secolul XXI: O trecere în revistă a probelor), p. 39, a se vedea de asemenea, pp. 33-38, Centre for Criminology & Social Studies, „[Issues related to Harsh Sentences and Mandatory Minimum Sentences: General Deterrence and Incapacitation, Research Summaries Compiled from Criminological Highlights](#)” (Centrul de studii criminologice și sociale, „Aspecte legate de pedepsele aspre și minimurile de pedeapsă, rezumate ale cercetărilor” de Anthony N. Doob (Universitatea din Toronto) Cheryl Marie Webster (University din Ottawa) Rosemary Gartner (University din Toronto) p. A-4, Februarie 2014, p. 14-16.

58 Sentencing Matters. Does Imprisonment Deter? A Review of the Evidence (Aspecte legate de aplicarea pedepsei. Are efect preventiv detenția?: O analiză a probelor), Comitetul consultativ privind aplicarea pedepselor, Donald Ritchie, 2011, p. 19. „The Prison Journal [Prisons Do Not Reduce Recidivism](#) : The High Cost of Ignoring Science (Jurnalul penitenciar, Penitenciarele nu reduc recidiva. Costurile înalte a ignorării științei), Francis T. Cullen, Cheryl Lero Jonson and Daniel S. Nagin, p.9 <http://www.wjthomasniu.org/class/540/2013/science-cullen.pdf>.

59 Op. cit. Sentencing Matters. Does Imprisonment Deter? A Review of the Evidence (Aspecte legate de aplicarea pedepsei. Are efect preventiv detenția? O analiză a probelor), pp. 19, 20.

60 Ibid.

Pedeapsa cu detențiunea pe viață în Moldova implică și condiții mai aspre de detenție, decât cea a închisorii. Dacă e să analizăm pe cât aceste condiții duc la reabilitarea condamnaților și, prin urmare, scăderea recidivei trebuie să menționăm că un studiu petrecut în Statele Unite ale Americii în penitenciarele de maximă securitate nu a identificat diferențe în privința ratei de recidivă între deținuții ținuti în condiții de detenție mai dure, decât cei ce au avut parte de condiții mai blânde. Însă, cei în condiții de detenție mai dure au recidivat săvârșind infracțiuni cu caracter violent⁶¹.

2.3. Practica altor state

În Norvegia, o sentință pe o perioadă nedeterminată este aplicată doar atunci când riscul pentru „viața, sănătatea sau libertatea altor persoane”, pe care condamnatul îl prezintă pentru societate, este imposibil de prevenit printr-o sentință pe termen determinat. Detenția preventivă nu este impusă din motive de retribuție. În cazurile de infracțiuni grave, *„este necesar să se considere că există un risc iminent ca condamnatul să săvârșească din nou o infracțiune gravă, menționată în alineatul unu”*⁶², iar riscul respectiv trebuie să fie evaluat de către un specialist calificat. Articolul corespunzător din Codul Penal al Norvegiei stipulează că *„o atenție deosebită trebuie să se acorde caracterului infracțiunii săvârșite, în paralel cu, în special, comportamentul și nivelul social și personal al infractorului”*⁶³ – lucru care este efectuat de către specialiștii din serviciul probațiuni și/ sau un raport psihiatric. Scopul acestor evaluări este de a aprecia nivelul de pericol al persoanei condamnate și riscul de recidivă. În practică, evaluarea psihiatrică deseori este efectuată indiferent de această prevedere, datorită faptului că, în

cazuri de violență gravă sau abuz sexual, poate fi invocată o boală mentală sau alienarea mentală. O anchetă socială sau psihiatrică complexă, care să includă, între altele, descrierea copilăriei persoanei, a comportamentului său și relația sa cu alcoolul, drogurile și sexualitatea, ar putea furniza informații valoroase instanței, referitoare la evaluarea riscului. Constatările raportului sunt prezentate instanței de către autor(i), în cadrul ședinței de judecată. Evaluarea finală a riscului este efectuată de către membrii instanței, în baza tuturor probelor prezentate.

În **Polonia**, atunci când a fost introdusă în legislație detențiunea pe viață, motivele invocate de către legiuitor au fost următoarele: gravitatea infracțiunii, pericolul de recidivă și necesitatea de a exclude unii infractori din societate, în cazuri foarte excepționale⁶⁴. Practica existentă în Polonia demonstrează că detenția pe viață aici este aplicată în cea mai mare parte în cazuri de omor multiplu sau omor săvârșit cu deosebită cruzime⁶⁵. Și jurisprudența indică ca principal scop al pedepsei fiind gravitatea infracțiunii și necesitatea de a proteja societatea.

În privința persoanelor exceptate de la detențiunea pe viață, majoritatea statelor Consiliului Europei interzic aplicarea detențiunii pe viață în cazul persoanelor sub 18 ani. La fel, sunt state unde această interdicție este extinsă până la vârsta de 21 de ani: Austria, Liechtenstein, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și Suedia. În unele state nu se aplică detențiunea pe viață pentru persoanele ce au depășit 60 sau 65 de ani (Georgia, Ucraina, România, Azerbaidjan, Rusia)⁶⁶. În **România** instanța are posibilitatea schimbării unei pedepse cu detențiunea pe viață în una cu închisoarea de 30 de ani, dacă persoana condamnată a împlinit 65 de ani în timpul exe-

61 Ibid. p 18.

62 Ibid.

63 Ibid.

64 Life imprisonment and Human Rights, p. 376.

65 Ibid. p. 377.

66 Cazul Khamtokhu și Aksenchik c. Rusiei (24.01.2017), paragraful 20, 21.

cutării pedepsei⁶⁷. Exceptarea femeilor, minorilor de până la 18 ani și a persoanelor de peste 65 de ani de la condamnarea la detențiunea pe viață în Rusia, a fost considerată conformă art. 5 coroborat cu art. 14 din Convenție⁶⁸.

2.4. Evoluția condamnărilor la detențiunea pe viață

Pentru a vedea evoluția în timp a aplicării detențiunii pe viață, dar și a vedea în ce măsură criteriile prevăzute de legislație în privința individualizării pedepsei au fost suficiente pentru a menține o practică uniformă o să analizăm cum au evoluat statistica, legislația și practica judiciară în privința detențiunii pe viață și dacă aceasta a avut vreun impact asupra ratei condamnărilor.

Metodologia analizei

Perioada analizată cuprinde anii 1989 - 2016. Anul 1989 a fost ales deoarece atunci a fost condamnată persoana care avut cea mai lungă ședere în penitenciar, la Rezina, și care a fost inclusă în eșantionul analizat. Dat fiind faptul că 94% din populația totală a deținuților pe viață condamnați în Moldova au fost condamnați pentru infracțiunea de omor calificat, cercetarea noastră va analiza evoluția detențiunii pe viață prin prisma acestei infracțiuni.

Legislația Republicii Moldova, în art.145 al Codului Penal stabilește două tipuri de omor: omorul care se pedepsește cu închisoare de la 10 la 15 ani și omorul calificat, care se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau detențiunea pe viață. Circumstanțele agravante care transformă omorul din unul simplu în unul agravat sunt enumerate la art. 145 al.(2) al Codului Penal, lista fiind una exhaustivă. Analiza se va axa doar asupra omorului agravat – deoarece doar acest

tip de omor poate duce la aplicarea detențiunii pe viață.

Pentru a vedea evoluția în timp a practicii judiciare privind aplicarea detențiunii pe viață pentru infracțiunea de omor - vom încerca să vedem câte și care circumstanțe agravante au fost luate în considerare de judecător la aplicarea detențiunii pe viață și care calificativ agravant sau calificative agravante au avut o pondere mai mare. Am ales analiza acestui factor din două motive. Primul, pentru că numai în cazul reținerii unuia sau mai multor calificante agravante a omorului instanța este în drept să aplice detențiunea pe viață. Doi, deoarece CSJ în hotărârea explicativă cu privire la omor arată că: **omorul în circumstanțe agravante** se deosebește de omorul obișnuit prin factorii agravanți⁶⁹ enumerați în art.145 al. (2), care *„conferă faptei un grad sporit de pericol social și o pericolozitate mai mare a infractorului”*⁷⁰.

Deoarece între 1989 și 2016 au avut loc două modificări majore ale legislației, **analiza a fost divizată pe trei perioade diferite**. Prima perioadă se va baza pe analiza prevederilor vechiului Cod Penal, cadrul de timp fiind anii 1989 – 2003. Cea de-a doua perioadă va cuprinde anii 2003 – 2009, atunci când a fost aplicat noul cod penal. Cea de-a treia perioadă începe în 2009, atunci când a fost republicat noul Cod Penal⁷¹ și până în 2016⁷².

Autorul realizează că această analiză are câteva limite: nu ține cont de toate circumstanțe-

69 În legislația Republicii Moldova, în partea generală a articolului, sunt enumerați și factorii agravanți, care se aplică tuturor infracțiunilor, dacă nu se conțin în însăși infracțiunea.

70 Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor” (art.145-148 CP al RM), al.5, p. 4. <http://jurisprudenta.csj.md>.

71 Modificări minore au fost făcute și între aceste perioade, fiind adăugate sau eliminate unele circumstanțe agravante, dar nu vom descrie detalii despre acestea.

72 De menționat că analiza se va baza pe condamnările care au avut loc în baza diferitor Coduri Penale sau a diferitor versiuni ale articolului respectiv. Astfel, chiar dacă condamnările au avut loc în 2005, dar persoana a fost condamnată în baza vechiului Cod Penal, noi le vom include în calculele pentru vechiul Cod Penal.

67 Art. 58, Noul Cod Penal, Legea nr. 286/2009.

68 Op. cit. Khamtokhu și Aksenchik c. Rusiei.

le pentru individualizarea pedepsei, după cum prevede legea: personalitatea infractorului – motivul, impactul pedepsei asupra reabilitării reeducării vinovatului, precum și condițiile de trai ale familiei sale. Gravitatea infracțiunii⁷³, motivele⁷⁴ și circumstanțele agravante⁷⁵ descrise în partea generală sunt, în mare măsură, regăsite în calificativele omorului. Este de menționat că importanța calificanților la individualizare este confirmată, judecătorii nici nu pot să aplice detențiunea pe viață dacă nu este constatat nici un factor agravant. În pofida acestor limite, se poate spune că factorii agravanți joacă un rol esențial în ceea ce privește decizia privind aplicarea privațiunii de libertate pe termen determinat.

Legislația privind omorul agravat

Codul Penal din 1961 (vechiul Cod) includea 9 alineate ce conțineau 13 calificative la infracțiunea de omor și, prin urmare, să fie posibilă aplicarea detențiunii pe viață⁷⁶.

În 2002, a fost adoptat un nou Cod Penal, care a intrat în vigoare la 12.06.2003. Potrivit noului Cod, existau trei tipuri de omor – omor simplu, care se pedepsea cu închisoare de la 12 la 20 de ani; omor agravat, care se pedepsea cu închisoare de la 16 la 25 de ani; și omorul deosebit de grav, care se pedepsea cu închisoare de la 20 la 25 de ani sau detențiune pe viață. Detențiunea pe viață era oferită ca alternativă doar pentru tipurile de infracțiuni cele mai agravate. Noua prevedere privind omorul agravat, care permitea judecătorului să aleagă între pedeapsa cu închisoarea pe termen determinat și pe termen nedeterminat, adăuga câțiva factori agravanți noi, iar pe alții îi excludea⁷⁷. Articolul referitor la noul tip agravat de omor conținea 13 alineate și în total 27 de factori agravanți, sau, mai bine zis, 27 de moduri diferite de a săvârși un omor, care s-ar califica pentru sentința cu detenția pe viață.

În 2009, Codul Penal a fost republicat în Monitorul Oficial, iar articolul cu privire la omor a suferit noi modificări: a fost abolită divizarea în două tipuri de omor agravat, toți factorii agravanți fiind comasați. În total erau 16 alineate care prevedeau 33 de circumstanțe ce puteau duce la aplicarea de către judecător a detențiunii pe viață ca pedeapsă⁷⁸.

73 Potrivit art.7 al Codului Penal, care prevede principiul individualizării răspunderii penale și a pedepsei penale: „La aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală” Potrivit art.75, la stabilirea categoriei pedepsei, judecătorul trebuie să țină cont de gravitatea infracțiunii, aceasta din urmă fiind determinată de caracterul faptei. Caracterul infracțiunii se determină în baza binelui social care a fost încălcat, a nivelului de vină, a calificării legale a crimei (a se vedea Уголовный Кодекс Украинской ССР, Научнопрактический Комментарий, p. 20.)

74 Circumstanțele agravante menționate la art.145, al.(2) includ 12 motive diferite, care reprezintă cele mai periculoase motive pentru care poate fi săvârșită o faptă de omor.

75 Circumstanțele agravante enumerate în Partea generală a Codului Penal sunt 13, dintre care 7 sunt menționate și la art.145 al.(2), ceea ce înseamnă că judecătorul o va lua în considerație pe cea prevăzută în partea specială, art.77, al.(2).

76 Circumstanțele agravante erau: omorul săvârșit în interes acaparator; omorul săvârșit din intenții huliganice; omorul săvârșit în legătură cu îndeplinirea de către victimă a îndatoririlor de serviciu sau obștești; omorul săvârșit asupra a două sau mai multe persoane; omorul săvârșit asupra unei femei gravide; omorul săvârșit cu o deosebită cruzime sau prin mijloace periculoase pentru viața mai multor persoane; omorul săvârșit cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei; omorul săvârșit de un recidivist deosebit de periculos sau de o persoană care a săvârșit mai înainte o infracțiune non-agravată; omorul săvârșit profitând de neputința victimei de a se apăra.

77 Au mai fost adăugate următoarele circumstanțe agravante: omorul soțului sau a unei rude; omorul unui minor; omorul unui soldat; omorul unui reprezentant al autorităților publice; omorul săvârșit de două sau mai multe persoane; omorul bazat pe motive sadice; omorul săvârșit din motive de ură socială, rasială sau religioasă; omorul cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei, prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane. Omorul săvârșit în interes acaparator; săvârșit în legătură cu îndeplinirea de către victimă a îndatoririlor de serviciu sau obștești; săvârșit de un recidivist deosebit de periculos; săvârșit, profitând de neputința victimei de a se apăra – au fost excluse din rândul circumstanțelor care determină detențiunea pe viață.

78 Omorul cu premeditare; omorul unui angajat sau a unui activist civic în timpul îndeplinirii obligațiilor lor; omorul rudei unui militar sau funcționar public în timpul îndeplinirii obligațiilor lor; omorul însoțit de răpire sau luarea persoanei în calitate de ostatic. A fost exclus omorul soțului sau a unei rude, această agravantă a fost reintrodusă în 2016.

Este de menționat că procesul legislative din Moldova suferă de mai multe curențe. În special acestea țin de implicarea societății civile în procesul legislativ⁷⁹ și în argumentarea necesităților de modificare a legislației și impactul scontat⁸⁰. De asemenea, nu există un portal legislativ ce ar oferi acces la toate lucrările pregătitoare (notele informative, opiniile experților, dezbaterile din Parlament), pentru toate modificările legislative. Pot fi găsite notele informative și opiniile unor instituții pe site-ul Parlamentului pentru unele începând cu anul 2000, însă nu sunt toate proiectele. Aceste deficiențe, pot face dificilă înțelegerea și aplicarea conform voinței legiuitorului a legii, dar și aplicarea uniformă.

Dacă e să ne referim la infracțiunea de omor, ultima modificare a avut loc în 2016. Această modificare a introdus drept calificantă agravantă omorul unui membru de familie. Însă, în nota informativă a proiectului de lege sau din studiul pe care se bazează modificările, nu este argumentată necesitatea înăsprii pedepsei pentru acest tip de omor. La fel, nu este indicat în ce cazuri omorul unui membru de familie ar trebui de considerat suficient de grav pentru a duce la aplicarea detențiunii pe viață⁸¹.

Din această analiză vedem că numărul factorilor agravanți care putea determina detențiunea pe viață a crescut considerabil. Însă, din cauza unui proces legislativ insuficient de transparent și fără

o argumentare suficientă a modificărilor, este dificil de a înțelege care este rolul acestor modificări și ce impact trebuie să aibă la alegerea pedepsei.

Jurisprudența CSJ

O altă modalitate de a asigura înțelegerea și aplicarea uniformă a modificărilor la legislație, dar și alegerea tipului de pedeapsă poate fi făcută prin jurisprudență. Curtea Supremă de Justiție din Moldova este responsabilă pentru aplicarea uniformă a legislației⁸². În vederea unificării practicii, Curtea Supremă a emis o hotărâre explicativă cu privire la infracțiunea de omor⁸³. Însă, această hotărâre nu conține criterii privind individualizarea pedepsei sau alegerea tipului pedepsei. La fel, în anul 2013 CSJ, a emis o hotărâre cu privire la individualizarea pedepsei penale. Cu toate că nici aceasta nu conține mai multe criterii privind alegerea dintre o pedeapsă cu închisoarea și una cu detențiunea pe viață, hotărârea îndeamnă instanțele să aplice măsuri mai aspre față de persoanele adulte condamnate pentru infracțiuni grave, deosebit de grave și excepțional de grave⁸⁴. După cum deja s-a menționat, toate infracțiunile care se califică pentru detențiunea pe viață sunt considerate infracțiuni excepțional de grave.

Această îndrumare pare să vină în contradicție cu deciziile privind politicile penale, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova. Astfel, în 2009 s-a decis reducerea termenului maxim al pedepsei cu închisoarea de la 25 la 20 de ani. Aceste diferențe între agendele referitoare la politica penală fac și mai dificilă alegerea între o pedeapsă cu închisoarea și detențiunea pe viață.

79 Raport de monitorizare a activității Parlamentului, (Monitoring report, Parliament Activity 2011), Chisinau, Janyar <http://www.e-democracy.md/files/raport-monitorizare-parlament-2011.pdf>, pp. 19-20.

80 Raportul Aparatului Parlamentului: analiza funcțională și evaluarea capacităților instituționale, (Report on the Parliament Apparatus: functional analysis and the evaluation of the institutional capacities), p. 68.

81 [Raport de compatibilitate a legislației Republicii Moldova cu prevederile convenției europene privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței domestice](http://cdf.md), de T. Catană, I. Perevoznic, A. Zaporozjan-Pîrgari, 2013, pg. 56. În acest studiu se menționează faptul omorul comis în familie ar trebuie tratat ca omorul altei persoane și prin urmare sancțiunile ar trebui majorate, totuși omorul intenționat al unui membru a familiei a fost tratat egal ca și omorul altei persoane <http://cdf.md>.

82 Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție, nr. 789 din 26.03.1996, art. 1 alineatul (2).

83 [Hotărârea explicativă nr. 11](#) din 24.12.2012.

84 [Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova](#) nr. 8 din 2013, Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale.

Datele statistice privind omorul și detențiunea pe viață

Pentru a vedea modul în care au evoluat în timp condamnările pentru omor, am comparat numărul total al omorurilor, numărul total al condamnărilor pentru omor și numărul total al condamnărilor la detențiune pe viață. Primele două numere se bazează pe datele statistice de la Biroul Național de Statistică. Datele privind condamnările la detențiune pe viață se bazează pe cazurile deținuților pe viață din Rezina, condamnați pentru omor în Moldova⁸⁵.

Din **diagrama 10**, se poate vedea că există o anumită corelație între numărul de infracțiuni de omor și numărul de condamnări a persoanelor pentru omor. Numărul persoanelor condamnate la detențiune pe viață este relativ scăzut. Linia corespunzătoare arată că în 1996 a existat o creștere mare a condamnărilor la detențiune pe via-

ță, dar aceasta se datorează faptului că 6 pedepse capitale au fost convertite în detențiune pe viață în anul respectiv.

Diagrama 10 indică o creștere constantă a numărului de condamnări la detențiune pe viață din 2008, în pofida descreșterii infracțiunilor de omor începând cu 2010.

La fel, dacă e să comparăm numărul de condamnări la detențiunea raportată la numărul de condamnări pentru omor, putem observa o creștere a condamnărilor la detențiunea pe viață. Dacă în prima și a doua perioadă au fost 1,24 și 1,15 condamnări la detențiunea pe viață raportat la numărul total de omoruri, atunci în a treia perioadă la fiecare din 100 de condamnări pentru omor – 2,56 sentințe erau de condamnare la detențiunea pe viață. Această creștere, putea fi cauzată de gravitatea omorurilor sau de modificarea practicii judiciare. În secțiunea ce urmează o să analizăm, prin prisma agravantelor calificante pentru omor, cum au fost săvârșite omorurile în cele trei perioade.

85 În eșantion au fost incluși doar deținuții pe viață ce se aflau la Rezina la 01.12.2016.

Diagrama 10. Cazuri de omor, persoane condamnate pentru omor și deținuți pe viață condamnați pentru omor

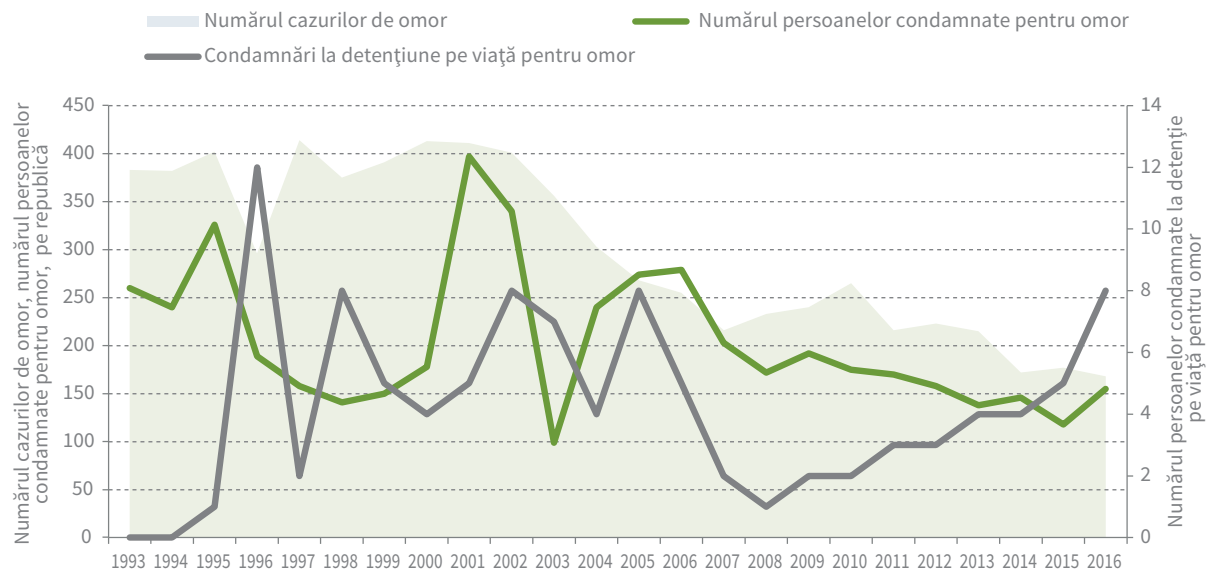
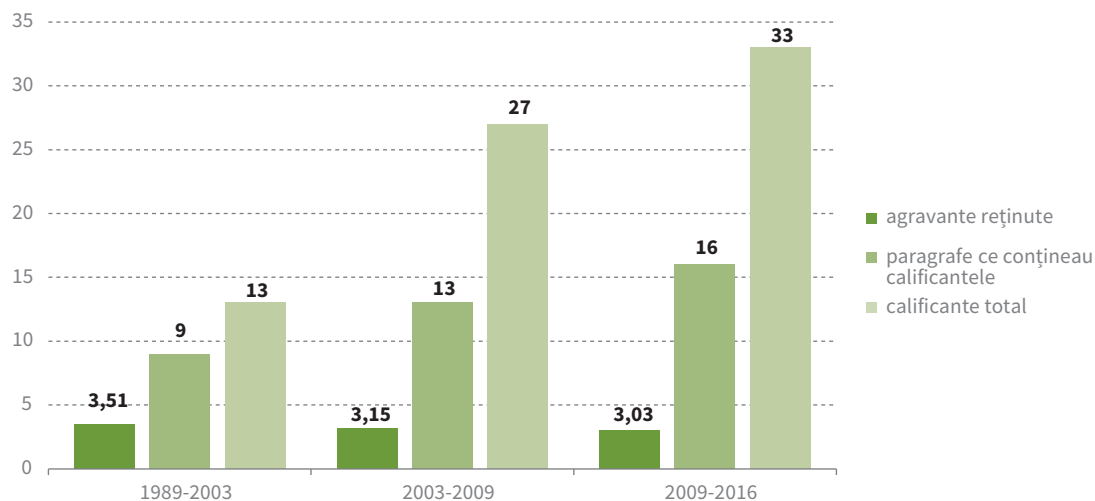

Diagrama 11. Evoluția agravantelor și calificativele ce au dus la aplicarea detențiunii pe viață

Practica judiciară privind agravantele reținute

După cum s-a menționat, pentru aplicarea detențiunii pe viață este suficient ca judecătorul să constate calificativele agravante enumerate la art.145 al. (2). Totuși, în practică, de obicei, judecătorii țin cont de calificative agravante pentru a aplica detențiunea pe viață. Astfel, noi am analizat de câte calificative agravante țineau cont judecătorii în fiecare din perioadele incluse în analiză. Rezultatele analizei sunt prezentate în [diagrama 11](#)⁸⁶.

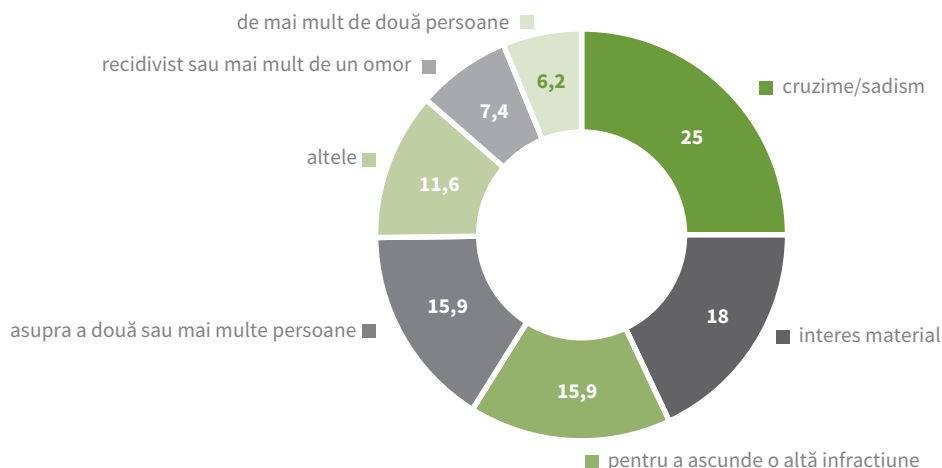
Această diagramă prezintă un calcul aritmetic al calificative reținute de către judecători pentru a aplica sentința privativă de libertate pe termen determinat în 98 de cazuri pe care le-am analizat. Pe parcursul perioadei analizate, în 98 de cazuri, 327 de calificative au fost constatați de către judecători, pentru a aplica detențiunea pe viață.

Putem observa că în ciuda creșterii circumstanțelor agravante ce pot duce la aplicarea detențiunii pe viață, numărul circumstanțelor constatate și reținute de judecător este într-o ușoară descreștere.

Dacă e să analizăm care circumstanțe agravante au fost cel mai des reținute de instanțe, autnci trebuie să notăm că $\frac{3}{4}$ din totalul de 327 de agravante reținute au fost: omorul săvârșit cu deosebită cruzime; săvârșit în interes acaparator; săvârșit asupra a două sau mai multe persoane; săvârșit cu scopul de a ascunde o altă infracțiune [[Diagrama 12](#)].

⁸⁶ În prima perioadă, în baza Codului Penal, judecătorul avea nevoie în medie de 3,51 circumstanțe agravante pentru a aplica detențiunea pe viață. În a doua perioadă, din 2003 până în 2009 – 3,15 circumstanțe erau suficiente, iar în următoarea perioadă – 2009-2016, acest număr s-a redus și mai mult, ajungând la 3,03.

Diagrama 12. Pondere a agravantelor la omor în sentințele de condamnare

Calificativul agravant cel mai frecvent constatată de către judecători au fost: omorul săvârșit cu deosebită cruzime sau din motive sadice ori săvârșit prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane – în total acest factor a fost invocat în 78 de cauze din numărul total de 98 de cauze analizate, sau 80%⁸⁷. Se pare că aplicarea acestui calificativ agravant necesită o analiză suplimentară, pentru a vedea dacă într-adevăr este cazul ca acesta să fie luat în considerație atât de des atunci când se decide aplicarea detențiunii pe viață. La fel, trebuie analizat în ce măsură și în ce condiții acest factor indică asupra faptului că condamnatul trebuie să execute o detențiune pe viață și nu pedeapsa

cu închisoarea. Se pare că, dată fiind formularea vagă a acestui calificativ agravant și caracterul infracțiunilor de omor, judecătorii îl pot constata cu ușurință în majoritatea cazurilor [Diagrama 13].

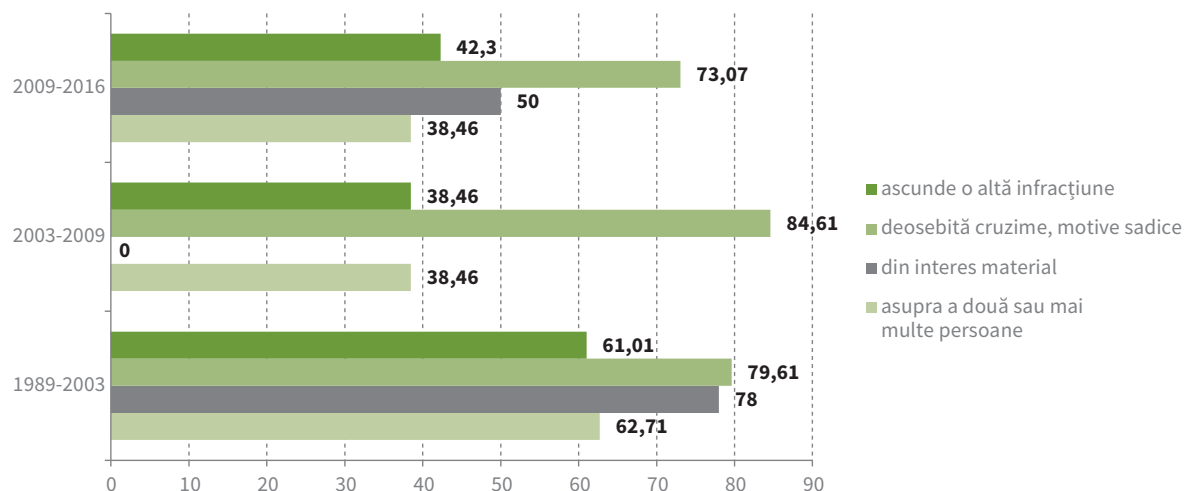
În perioada 1989 – 2003, omorul săvârșit în interes acaparator a fost invocat în 46 din cele 59 de cauze analizate, sau 78% de cazuri. Din 2003 până în 2009 acesta a fost exclus din lista calificantelor agravante. În 2009 a fost reintrodus și utilizat în 50% din cauzele în care a fost aplicată detențiunea pe viață. Este interesant de remarcat că, în perioada în care acest calificativ agravant a fost exclus, a scăzut cu mult numărul de condamnări pentru omor.

Următorul factor cel mai calificant invocat a fost **omorul săvârșit cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau omorul însoțit de viol**⁸⁸. Din 1989 până în 2016, această circumstanță a fost invocată în 15,9% din cazuri. Utilizarea acestui factor în perioada 1989 - 2003 a fost de 61%, reducându-se semnificativ între 2003 și

87 Deși acest alineat a fost separat în două alineate diferite în 2003, primul referindu-se la omorul săvârșit cu deosebită cruzime sau din motive sadice, iar al doilea – săvârșit or prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane, ultimul a fost aplicat doar în unul din 38 de cazuri din 2003, astfel, putem argumenta că cruzimea este factorul invocat și reținut cel mai frecvent. Deoarece nu pare să fi existat o diferență mare în interpretarea factorului agravant, este rezonabil să constatăm că factorul agravant care a fost cel mai des invocat și acceptat de către judecător a fost omorul săvârșit cu deosebită cruzime sau din motive sadice. Motivele sadice au fost adăugate în 2002 în calitate de circumstanță agravantă care putea determina detenția pe viață.

88 Omorul însoțit de viol a fost exclus în 2009 din lista factorilor agravanți.

Diagrama 13. Evoluția ponderii agravantelor

2009 până la 38%. În ultima perioadă analizată acesta a fost utilizat în 42% din toate cazurile.

O calificantă a omorului utilizată la fel de des a fost **omorul săvârșit asupra a două sau mai multe persoane**, acesta fiind utilizat în 15,9% din cazuri. În opinia noastră, cel mai grav dintre toți factorii este omorul premeditat a două sau mai multe persoane. Potrivit CSJ, ambele omori trebuie să aibă loc în urma unei intenții unice de omor a două sau mai multe persoane⁸⁹. În prima perioadă pe care am analizat-o, în 62,7% din condamnările pentru omor, persoanele au fost condamnate pentru omorul a uneia sau a mai multor persoane. Cifra respectivă descrește semnificativ în cea de-a doua și cea de-a treia perioadă, la 38,4%.

Din analiza de mai sus, observăm că judecătorii au reținut cel mai des calificativele agravante prevăzute în vechiul Cod Penal. La fel, vedem că omorul cu cruzime sau din interes material este reținut foarte des pe parcursul anilor. În schimb, omorul săvârșit asupra a două sau mai multe persoane sau omorul pentru a ascunde o altă infracțiune este în descreștere față de prima perioadă – 1989-2003. Cu toate că este dificil de a ierarhiza agravantele în dependență de prejudiciul adus, considerăm că agravanta care aduce un prejudiciu mai sporit societății și indică asupra unui risc sporit pentru societate este omorul asupra a două sau mai multe persoane. Diminuarea reținerii acestui factor de către instanțe, înseamnă că judecătorii aplică detențiunea pe viață mai des în lipsa acestei agravante, ce, prin urmare, ar putea indica asupra unei înăsprii a practicii judiciare.

89 Op. Cit. Hotărârea explicativă nr. 11 a Plenului CSJ din 24.12.2012.

Ponderea circumstanțelor agravante nou-introduse

Nu este ușor de evaluat aplicarea exactă a calificanților agravante nou-introduse, deoarece unele dintre vechile alineate au fost comasate, altele au suferit modificări minore, unele au fost reintroduse, de aceea vom măsura doar aplicarea alineatelor nou-introduse. Din 2003, atunci când au fost introduse alineatele ce conțineau noi agravante, acestea din urmă au fost constatate în 25% din cazurile de condamnare la detențiune pe viață analizate. Factorul *omor săvârșit de două sau mai multe persoane* a fost utilizat destul de frecvent. Acesta a fost introdus în 2003 și de atunci a fost invocat în 51,2% din cazuri. Din aceste date putem deduce că factorii noi-introduși au fost folosiți de judecători, însă nu foarte des dacă e să raportăm la numărul total al acestora.

În diagrama 11 vedem o ușoară descreștere a numărului mediu de calificative agravante pe care le-a constatat judecătorul pentru a aplica detențiunea pe viață, diferența este și mai mare dacă comparăm numărul total de circumstanțe agravante din care judecătorii pot alege. Dacă excludem circumstanțele nou-introduse, vedem că, în cea de-a doua și a treia perioadă, judecătorii au avut nevoie de 2 și respectiv 2,31 calificative agravante pentru a aplica detențiunea pe viață, dintre cele prevăzute de legislație în prima perioadă examinată. S-ar părea că, dacă există un număr mai mare de calificative agravante, este mai ușor să fie constatați mai mulți dintre acestea, în diferite cazuri, care în final ar putea duce la aplicare detențiunii pe viață. Totuși, remarcăm această ușoară descreștere a numărului calificativelor agravante reținute de instanță. Este dificil de spus cu certitudine de ce. Unul dintre motive ar putea fi acela că judecătorii aplică detențiunea pe viață în cauze mai puțin grave, însă această ipoteză ar trebui examinată mai detaliat.

2.5. Constatări cheie și recomandări privind aplicarea detențiunii pe viață

În baza analizei legislației, a jurisprudenței Curții Supreme de Justiție și îndrumările acesteia, jurisprudența privind aplicarea detențiunii pe viață în cazul infracțiunii de omor și a datelor statistice cu privire la infracțiunile de omor, pot fi constatate următoarele:

Legislația și jurisprudența Republicii Moldova nu oferă suficientă îndrumare judecătorilor, pentru a le permite o implementare uniformă în timp a aplicării detențiunii pe viață. De asemenea, există o creștere a numărului de factori agravanți de la 13 în 2003, până la 33 începând cu 2009. Totuși, numărul mediu al factorilor agravanți utilizați de către judecători pentru a aplica detențiunea pe viață s-a redus de la 3,51 în prima perioadă, până la 3,03 în ultima perioadă. Acest lucru trebuie corelat și cu faptul că, utilizarea celui mai important factor din perspectiva prejudiciului cauzat societății (omorul a două sau mai multe persoane) s-a redus de la 62,7% în prima perioadă, la 38,4% în următoarele perioade.

De, asemenea, în 2013 Curtea Supremă de Justiție a îndemnat judecătorii să aplice pedepse mai aspre pentru infracțiuni excepțional de grave, care include și omorul agravat. Acest apel al Curții Supreme de Justiție trebuie privit în contextul reducerii termenului maxim al pedepsei cu închisoarea de la 25 la 20 de ani, care a lăsat mai puțină discreție judecătorilor de a aplica pedepse mai aspre pentru detenția pe perioade determinate. Datele statistice indică o creștere a numărului de pedepse cu detențiunea pe viață începând cu 2008, în ciuda reducerii din 2010 a numărului de cazuri de omor.

Mai mult de atât, trebuie de menționat că, majoritatea calificanților nou-introduse nu au fost utilizate foarte frecvent de către judecători. Totuși, creșterea numărului calificativelor agravante, fără a oferi îndrumare referitor la impactul lor asupra aplicării detențiunii pe viață ar fi putut transmite un semnal judecătorilor, precum că ei ar trebui să aplice mai frecvent detențiunea pe viață. Impactul creșterii numărului de calificative agravante este confirmat și de numărul mediu anual de condamnări pe parcursul perioadelor analizate. Astfel, din 1989 până în 2005, anual erau condamnate în medie 2,9 persoane, dar și rata infracțiunilor de omor era una foarte înaltă. Din 2005 până în 2009 au existat în medie 3,25 condamnări în fiecare an, în timp ce în perioada 2009 - 2016, în pofida reducerii ratei omorurilor, media anuală a condamnărilor a fost de 3,25⁹⁰.

În baza constatărilor prezentate mai sus, sentința de detențiune pe viață este hotărâtă de aceleași criterii ca și oricare altă pedeapsă, iar acest fapt a relevat unele schimbări inexplicabile în jurisprudență și o reducere a numărului de calificante agravante necesare pentru aplicarea detențiunii pe viață și mărirea numărului de condamnări la detențiunea pe viață. Dat fiind faptul că judecătorii au întotdeauna posibilitatea de a alege între pedeapsa cu închisoarea pe un termen de 20 de ani sau detențiunea pe viață, realizând astfel un impact enorm asupra vieții condamnatului, a cheltuielilor statului pentru întreținerea în detenție a condamnatului respectiv, dar și pentru a asigura supremația legii și predictibilitatea, este necesar să existe mai multă îndrumare în ceea ce privește aplicarea acestei pedepse. În acest sens, se recomandă:

- a introduce o nouă definiție a detențiunii pe viață, care să ofere mai multă îndrumare în cazul alegerii între detențiunea pe viață și pedeapsa cu închisoarea;
- întocmirea unui studiu ce ar evalua calificantele agravante noi introduse prin prisma valorii adăugate pentru protecția societății;
- calificantele ce conduc la reținerea omorului agravat trebuie evaluate minuțios, prin perspectiva valorii adăugate a impunerii unei pedepse cu închisoarea mai mare pentru aceste fapte. Calificantele care nu indică un anumit risc, gravitate sporită a faptei sau sunt incluse în partea generală în calitate de circumstanțe agravante, este recomandabil să fie excluse din acest articol;
- dat fiind faptul că legislația, chiar și cea penală, lasă o anumită marjă de interpretare pentru judecători, organele responsabile din sistemul judiciar au responsabilitatea de a clarifica normele, iar clarificările judiciare sunt în conformitate cu art. 7 CEDO, atât timp cât legislația este conformă interpretărilor și poate fi prevăzută în mod rezonabil,⁹¹ este recomandabil ca CSJ să elaboreze, prin obiter dictum în cauze concrete, sau prin unificarea instrumentelor de jurisprudență de care dispune, unele principii directoare pentru judecători, referitor la cazurile în care este adecvat să se aplice detențiunea pe viață;
- a introduce *riscul pe care îl prezintă condamnatul* ca unul din principalele criterii pentru a decide între detențiunea pe viață și o pedeapsă cu închisoarea;
- atunci când procurorul solicită aplicarea detențiunii pe viață, în mod obligatoriu trebuie să fie întocmit un referat presentențial, în care să fie prezentat atât trecutul condamnatului, cât și pericolul pe care acesta îl prezintă pentru societate.

90 Din 1989 până în 2005, atunci când au avut loc ultimele condamnări în baza vechiului Cod Penal, au fost condamnate în total 58 de persoane, în medie 2,9 condamnări anual. Din 2005 până în 2016 au fost condamnate în mediu 3,25 de persoane la detențiune pe viață. Calculul este făcut în baza a 108 sentințe de condamnare la detențiune pe viață a persoanelor deținute la Rezina, la 01.12.2016.

91 Kafkaris c. Cipru [GC], al.141, S.W. c. Marii Britanii, al.36; Streletz, Kessler și Krenz c. Germaniei [GC], al.50.

#3

EXECUTAREA DETENȚIUNII PE VIAȚĂ

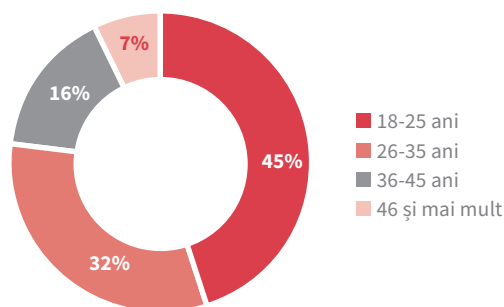
Capitolele anterioare au analizat formele pe care le poate lua detențiunea pe viață, tendințe în aplicarea detențiunii pe viață în țările selectate și aspecte esențiale legate de drepturile omului. Acest capitol descrie cine ispășește în prezent detenția pe viață în Republica Moldova și în ce măsură modul de executare corespunde standardelor CoE, precum și ce bune practici poate Moldova prelua din alte țări.

3.1. Cine ispășește detențiunea pe viață în Republica Moldova?

În ianuarie 2017, în sistemul penitenciar al Republicii Moldova se aflau 118 deținuți pe viață. Caracteristicile sociale și demografice ale deținuților pe viață moldoveni sunt identificate din chestionarul la care au răspuns 75 de condamnați definitiv la detențiune pe viață din Rezina (vezi anexa 4) și date reflectate în sentințele a 108 deținuți (a se vedea anexa 1).

Toți deținuții pe viață din Republica Moldova sunt bărbați, 96% de cetățeni ai Republicii Moldova (2 deținuți sunt cetățeni străini). Aproape jumătate dintre deținuții pe viață aveau între 18 și 25 de ani atunci când au săvârșit infracțiunea pentru care a fost aplicată detențiunea pe viață.

Diagrama 14. Vârsta deținuților pe viață în momentul comiterii infracțiunii

Doi deținuți aveau 18 ani când au săvârșit infracțiunea, patru aveau 19 ani, șase aveau 20 de ani, opt aveau 21 de ani, nouă aveau 22 de ani, șapte aveau 23 de ani, patru aveau 24 de ani, iar alți șapte aveau 25 de ani. Proporția celor care au comis infracțiunea fiind la o vârstă între 18 și 21 de ani este de 19%.

Mai mult de jumătate dintre deținuți (56%) au comis infracțiunea în stare de ebrietate (alcool și/sau droguri), 82% nu erau angajați în câmpul muncii la condamnare, iar 58% au avut condamnări anterioare, 9 persoane (8%) au fost amnistiate anterior, iar 7 condamnați (6,5%) au fost eliberați anterior. Două persoane au fost înregistrate la psihiatru înainte de condamnare (ambele cu oligofrenie).

Conform datelor din sentințe, 31 de persoane erau căsătorite și 5 aveau concubine în momentul condamnării, în total, acest lucru reprezintă 33% dintre deținuții pe viață. În ianuarie 2016, 57 dintre cei 109 deținuți erau căsătorite (52%).

Din răspunsurile deținuților la întrebările legate de situația familială, 85% au scris că au crescut într-o familie cu 2 părinți, 20% au spus că părinții lor au avut probleme cu alcoolul, drogurile și 18% au fost supuși violenței în copilărie. Atunci când li se cere să compare situația familială cu cea a altor familii, 59% consideră că condițiile familiei lor erau identice cu a majorității, 21% au scris mai rău decât majoritatea și 19% - mai bine decât majoritatea.

Tabelul 2. Caracterizarea deținuților pe viață după nivelul de studii

	Până la condamnare	Situația la 01.01.2016
Analfabeți, fără studii	1	1
Studii primare	0	1
Studii medii incomplete	31	37
Studii medii	56	49
Studii medii speciale	13	16
Studii superioare incomplete	5	4
Studii superioare	2	2
TOTAL	108	110

Din tabelul dat, putem vedea că timpul petrecut în penitenciar a avut un impact minor asupra nivelului de educație al deținuților. Mai bine de jumătate dintre ei au studii medii, iar 1 din 3 are studii medii incomplete. Nivelul lor de studii nu a suferit schimbări semnificative de la condamnare până în prezent, deși ar fi trebuit. Acest tabel ilustrează faptul că mulți dintre deținuți au un nivel de educație scăzut. Această constatare vorbește despre faptul că autoritățile penitenciare trebuie să prioritizeze instruirea educațională în planificarea regimului de activități din penitenciar.

Majoritatea deținuților pe viață erau tineri, șomeri și necăsătoriți în momentul în care au comis infracțiunea pentru care au fost condamnați la detențiune pe viață. Analiza acestor caracteristici sociale trebuie efectuată cu regularitate, pentru a individualiza și ajusta activitățile din penitenciar la nevoile condamnaților.

3.2. Scopul executării detențiunii pe viață

Definirea scopului este deosebit de importantă pentru că stabilește care este menirea și rolul unui penitenciar și ce așteptări are societatea moldovenească de la această instituție.

Codul de executare al Republicii Moldova prevede ca scop al legii execuțional-penale „protecția drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, precum și acordarea de ajutor condamnaților pentru adaptare socială”⁹². După cum a fost descris anterior, legislația Republicii Moldova nu definește care este scopul specific al detențiunii pe viață, nici care este scopul executării unei astfel de pedepse.

Care ar trebui să fie obiectivele executării detențiunii pe viață este prevăzut în mod clar în

Recomandarea Rec (2003) 23 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind administrarea de către penitenciare a deținuților condamnați pe viață sau la termene lungi. Cele trei obiective sunt:

- să asigure faptul că penitenciarele sunt locuri sigure și securizate pentru deținuți și pentru toți cei care lucrează cu ei sau îi vizitează;
- să contracareze efectele dăunătoare ale detențiunii pe viață și ale detenției pe termen lung;
- să crească și să îmbunătățească posibilitățile ca acești deținuți să fie reintegrați cu succes în societate și să ducă un mod de viață în respectarea legii după liberare.

În comparație cu scopul vag formulat de „a-i ajuta pe condamnați în procesul de adaptare socială”, această recomandare este mai specifică și combină aspectele legate de siguranță și reabilitare.

Legislația **norvegiană** este un bun exemplu în acest sens, deoarece legea articulează scopul ambelor, executarea pedepselor în general⁹³ și executarea unei sentințe nedeterminate în special: „*Executarea pedepsei „forvaring” trebuie să îndeplinească cerințele societății privind protecția împotriva unor noi infracțiuni grave din partea persoanelor condamnate la pedeapsa „forvaring”. În baza unui cadru de securitate justificat, persoanele condamnate la „forvaring” trebuie să aibă posibilitatea de a-și schimba comportamentul și de a se adapta vieții în libertate*”⁹⁴.

În **Germania**, Curtea Constituțională Federală a constatat că „autoritățile penitenciare sunt obligate să tindă spre reabilitarea deținuților pe viață și că această reabilitare este necesară din punct de vedere constituțional în fiecare soci-

92 Articolul 162 par. (2), Codul de executare al Republicii Moldova.

93 § 2 din Legea Executării Sentințelor: „O sentință se execută într-o manieră care ține seama de scopul sentinței, care servește la prevenirea comiterii de noi infracțiuni, care reasigură societatea și care în acest cadru asigură condiții satisfăcătoare pentru deținuți”.

94 § 2 din Regulamentul privind executarea măsurii speciale de reacție forvaring.

etate ce plasează în centru demnitatea umană”. Aceasta accentuează faptul că „Statul este obligat – pe cât este posibil – să întreprindă absolut toate măsurile necesare pentru atingerea acestui scop. Penitenciarele au datoria de a [...] contracara consecințele negative ale încarcerării și schimbările destructive de personalitate ce însoțesc privarea de libertate.”

Revizuirea legislației în Germania cu scopul de a satisface cerința constituțională de a face pedeapsa privativă de libertate preventivă să fie „orientată spre libertate și direcționată spre un tratament terapeutic”, a avut un impact major asupra executării pedepselor nedeterminate. Scopul executării acestor pedepse a fost articulat după cum urmează: „*executarea pedepsei privative de libertate preventive trebuie să se focuseze pe nevoile terapeutice și să promoveze libertatea, participarea și motivația individuală*”.

Instrucțiuni suplimentare privind gestionarea deținuților pe viață sunt prevăzute în principiile Rec (2003) 23 care au rolul de a ghida interpretarea și punerea în aplicare a recomandării în ansamblu.

Aceste principii generale sunt:

- Principiul *individualizării*: trebuie să se țină seama de diversitatea caracteristicilor personale ale deținuților condamnați la detențiune pe viață și ale deținuților condamnaților la termene lungi, și să se țină seama de acestea pentru a elabora planuri individuale de executare a pedepsei.
- Principiul *normalității*: viața în penitenciare ar trebui organizată astfel încât să se apropie cât mai aproape de realitățile vieții din comunitate.
- Principiul *responsabilității*: deținuții trebuie să aibă posibilitatea de a-și exercita personal responsabilitatea în viața de zi cu zi în penitenciar.
- Principiul *securității și siguranței*: ar trebui să se facă o distincție clară între riscurile pe care condamnații la detențiune pe viață și ceilalți deținuți pe termen lung le prezintă pentru co-

munitatea externă, pentru ei înșiși, pentru alți deținuți și pentru cei care lucrează cu ei sau pentru cei ce se află în vizită în penitenciar.

- Principiul *non-segregării*: ar trebui să se ia în considerare ideea de a nu îi separa pe deținuții pe viață de deținuții cu termene lungi doar în baza sentinței lor.
- Principiul *progresivității*: planificarea individuală pentru gestionarea vieții deținutului condamnat la detențiune pe viață sau a celui condamnat pe termen lung ar trebui să vizeze asigurarea unei mișcări progresive prin sistemul penitenciar.

Cele 6 principii referitoare la gestionarea detențiunii pe viață sau pe termene lungi enumerate mai sus se manifestă și trebuie respectate pe parcursul executării unei pedepse, începând cu planificarea și terminând cu liberarea sau monitorizarea în comunitate. Prin urmare, analiza legislației și practicii moldovenești va urma aceste faze.

Prevederi mai recente și mai detaliate privind tratamentul condamnaților periculoși, evaluarea și gestionarea riscurilor sunt prevăzute în Recomandarea Rec (2014) 3 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind infractorii periculoși, care se referă în special la „măsurile preventive de siguranță”.

Natura nedeterminată a pedepselor are, de obicei, un profund impact social și psihic asupra deținuților, ceea ce anulează scopul de reabilitare al pedepsei. Restrângerea multor drepturi de bază care însoțesc deseori detențiunea pe viață exacerbează acest efect, inclusiv dezsocietizarea, pierderea responsabilității personale și dependența crescută față de instituția penitenciară⁹⁵.

Prin urmare, scopul executării detențiunii pe viață nu ar trebui să fie acela de a le oferi deținuților pe viață un tratament mai rău în penitenciar și condiții mai stricte de detenție decât altor ca-

95 Lumea după moarte. Ce înlocuiește pedeapsa cu moartea? Penal Reform International, pg. 3

tegorii de deținuți⁹⁶, dimpotrivă, accentul asupra reabilitării și a tratamentului ar trebui să fie mai mare în cazul acestei categorii de deținuți.

În momentul în care scopul nu este bine formulat, sau ca și în cazul Republicii Moldova – nu este definit scopul executării detenției pe viață, se ajunge la situația când politicile contrazic practica sau prevederile legale sunt neînțelese.

3.3. Cadrul legal pentru executarea pedepsei pe viață în Republica Moldova

Punerea în executare a detenției pe viață este reglementată de Codul de executare al Republicii Moldova într-un capitol separat (XXIII), care cuprinde două articole: dispoziții generale și Condițiile executării pedepsei detenției pe viață. Capitolul a fost revizuit integral în 2014⁹⁷. Modificările cheie introduse au fost: posibilitatea de a avea întreveneri de lungă durată cu familia după ce au ispășit regimul inițial de 10 ani și introducerea unui regim înlesnit după 25 de ani ispășiți în penitenciar.

În Republica Moldova, nivelul de securitate alocat unui deținut este decis în mod automat pe baza gravității infracțiunii comise în conformitate cu art. 72 din Codul penal⁹⁸. Aceasta înseamnă că nici judecătorul nu are libertatea de a decide tipul de penitenciar (închis, semiînchis și deschis). Gravitatea infracțiunii pe de altă parte se stabilește pe baza duratei eventualei pedepse. În mod corespun-

zător, cele mai grave infracțiuni sunt considerate cele care pot fi pedepsite cu detențiune pe viață.

Deși Codul de executare al Republicii Moldova prevede că executarea pedepselor se bazează, inter alia, pe „*planificarea individualizată a executării sentințelor*”, se poate spune că aceasta lucrează efectiv după o formulă aritmetică a durerii care trebuie plătită de deținut. Cu cât mai multă durere a fost cauzată, cu atât mai multă durere ar trebui să primească în penitenciar (cu atât mai strict trebuie să fie regimul de penitenciar).

Acest sistem de calculare aritmetică a lungimii în funcție de circumstanțele unei anumite infracțiuni și, ulterior, estimarea gravității pe baza lungimii nu ia în considerare riscul pe care îl reprezintă o anumită persoană pentru societate. De exemplu, violul este pedepsit cu închisoare de la 3 la 5 ani, dacă nu există circumstanțe agravante. Respectiv, infracțiunile care se califică pentru un termen mai mic de 5 ani sunt considerate *mai puțin grave* și persoanele vor fi trimise să ispășească pedeapsa într-un penitenciar semideschis. În același timp, furtul deschis⁹⁹ în proporții deosebit de mari (40 de salarii medii) se pedepsește cu închisoare de la 12 la 15 ani. Având în vedere această durată, infracțiunea este considerată o *infracțiune foarte gravă* și persoana este trimisă pentru a-și ispăși întreaga pedeapsă într-un penitenciar închis.

Conform definiției date de CoE în Rec (2014)3, infracțiunile sexuale și violente trebuie considerate ca reprezentând un risc mai mare pentru societate¹⁰⁰. Această definiție se referă la

96 *Penal Reform International*, fapte esențiale despre Închisoarea pe viață.

97 Legea nr. 82 din 29.05.2014 privind modificarea și completarea unor acte <http://lex.justice.md/md/355154/>

98 Art. 72 CC al RM, art. 72, (2) *În penitenciare de tip deschis execută pedeapsa persoanelor condamnate la închisoare pentru infracțiuni săvârșite din imprudență. (3) În penitenciare de tip semiînchis execută pedeapsa persoanelor condamnate la închisoare pentru infracțiuni ușoare, mai puțin grave și grave, săvârșite cu intenție. (4) În penitenciare de tip închis execută pedeapsa persoanelor condamnate la închisoare pentru infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave, precum și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni ce constituie recidivă.*

99 Noțiune de furt deschis este reglementat art. 187 din Codul penal. Diferența dintre furt și furtul deschis în majoritatea cazurilor constă în faptul că făptuitorul este văzut în timp ce comite fapta, uneori poate fi implicată violență minoră, dar acest lucru nu este necesar pentru schimbarea calificării legale de la furt la furt deschis.

100 Rec (2014) 3, Definiții 1 a: Un infractor periculos este o persoană care a fost condamnată pentru o infracțiune sexuală foarte gravă sau infracțiune violentă foarte gravă împotriva persoanelor și care prezintă o probabilitate ridicată de a recidiva cu alte infracțiuni sexuale foarte grave sau infracțiuni violente foarte grave împotriva persoanelor.

natura infracțiunii comise, nu la simpla durată. În Republica Moldova, gravitatea infracțiunii nu se bazează pe evaluarea *in concreto*, nici pe consultarea rapoartelor de expertiză de evaluare a riscurilor.

Codul de executare prevede că detenția pe viață este „izolarea deținuților de alți deținuți, într-un sector special conceput, în condițiile stabilite de prezentul Cod și de Statutul executării pedepselor”.

Toți deținuții care sunt condamnați la detențiune pe viață sunt alocați penitenciarului de tip închis. În Republica Moldova, există un singur penitenciar care primește condamnații pe viață - Penitenciarul 17, care are un bloc separat doar pentru cei care au pedepse pe viață. Există trei feluri de regim pentru deținuții pe viață: regimul inițial, comun și înlesnit¹⁰¹. Începând cu 1 ianuarie 2016, din cei 109 deținuți din penitenciarul Rezina, 53 au fost în regim inițial, 53 - în regim comun și 3 - în regim înlesnit.

Primii zece ani urmează să fie ispășiți în regim **inițial**, ceea ce înseamnă: fără drept pentru întrevederi de lungă durată (72 ore), 4 vizite scurte (4 ore) și repartizarea a câte două persoane într-o cameră. În acest regim, sunt permise activitățile exclusiv în cameră și 2 ore de plimbare în aer liber în afara camerei. Prin decizia directorului general al Departamentului Instituțiilor Penitenciare, perioada de 10 ani a regimului inițial poate fi redusă, cu condiția ca acest lucru să fie cerut de personalitatea, gradul de pericolozitate și comportamentul deținutului¹⁰².

După ce a ispășit primii 10 ani în condiții de izolare¹⁰³, deținutul va fi mutat în regimul comun pentru a ispăși următorii 15 ani. În regimul comun, deținutul va avea, de asemenea, dreptul

la întrevederi de lungă durată cu familia sa, în aceleași condiții ca și deținuții condamnați obișnuiți. De asemenea, în acest regim deținuții pot fi până la patru persoane într-o cameră. Activitățile trebuie efectuate numai în interiorul sectorului. Timpul pentru plimbare în aer liber a crescut de la 2 la 3 ore.

Ultimul tip de regim se aplică numai după ce a fost îndeplinit termenul minim prevăzut de lege ca fiind eligibil pentru depunerea cererii de liberare condiționată. Având în vedere că acest termen specific a fost extins de la 25 la 30 de ani în 2014, înseamnă că diferiți deținuți se vor califica pentru acest transfer în perioade diferite, unii după 25 de ani și alții după 30 de ani petrecuți în penitenciar. În acest regim, deținuții au, de asemenea, dreptul la asistență nelimitată din partea serviciului de probațiune.

Evaluarea pericolozității se presupune a fi efectuată la fiecare 6 luni, însă nu a fost prezentată nicio cerere la Directorul General privind schimbarea comportamentului sau a personalității unui deținut concret, pentru a reduce regimul inițial de 10 ani.

În prezent, nu există nici un Reglement ce ar oferi îndrumări specifice cu privire la executarea pedepsei cu detențiune pe viață. A existat o astfel de instrucțiune¹⁰⁴ adoptată în 1996 care, deși nu a fost abolită oficial, contravine legislației superioare și nu este aplicată. Totuși aceasta reprezintă, un document important pentru înțelegerea punctului de plecare (de referință) pentru tratamentul deținuților condamnați la detențiune pe viață din Republica Moldova.

101 Pentru restul condamnaților, aceste regimuri sunt numite: inițial, comun și resocializare.

102 Codul de executare, art. 2571, alin. (2).

103 Chiar dacă deținuții în regim inițial nu sunt în izolare totală (complet izolați de alți deținuți), interzicerea contactului cu deținuții din alte camere și dată fiind perioada extinsă de segregare, aceasta este o formă de izolare.

104 Instrucțiunea nr. 155 din 09.07.1996, aprobată atât de Procurorul general, cât și de Ministrul Justiției. Instrucțiunea vine cu cerințe draconice de securitate, iar subofițerul care supraveghează etajul nu avea voie să vorbească cu deținutul condamnat la închisoare pe viață, nici să intre în camera lui. În caz de incendiu, stingătorul era transmis prin fereastra ușii. În caz de tentativă de sinucidere sau de suferință, gardianul a instruit colegul de cameră, din nou, prin fereastră, să asiste sau să ofere primul ajutor celui alt deținut condamnat la închisoare pe viață. Alimentele, cărțile, scrisorile au fost transmise prin fereastra ușii de la cameră.

3.4. Planificarea executării pedepsei

Având în vedere diversitatea persoanelor condamnate la penitenciar, executarea pedepsei ar trebui adaptată la caracteristicile personale și la gradul de pericolozitate. Cel mai bun instrument pentru a pune acest lucru în practică este utilizarea planului de executare a pedepsei. Conținutul și modul de elaborare și implementare a planului de executare a pedepsei sunt descrise în mai multe recomandări ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei. Analiza practicii moldovenești este structurată în conformitate cu mai multe reguli-cheie.

Rec (2003) 23, regula 9

Pentru fiecare deținut individual ar trebui să se elaboreze planuri de executare a pedepsei comprehensive. Aceste planuri ar trebui pregătite și elaborate pe cât posibil cu participarea activă a deținutului și, în special, spre sfârșitul perioadei de detenție, în strânsă cooperare cu supravegherea ulterioară liberării și cu alte autorități relevante.

Rec (2003) 23, regula 11

Planul de executare a pedepsei ar trebui să înceapă cât mai curând posibil după sosirea în penitenciar, să fie revizuit la intervale regulate și modificat la necesitate.

În Republica Moldova, Programul individual cu privire la planificarea executării pedepsei penale a deținutului a fost introdus pentru prima dată în 2008. Anterior a existat un Caiet pentru lucrul individual-educativ al deținutului. La începutul Programului Individual, sunt prevăzute unele recomandări pentru personal, privind aplicarea în practică a programului individual,

ce indică că programul „se elaborează pentru fiecare deținut, indiferent de termenul de executare a pedepsei, infracțiunea comisă”, în termen de o lună de la sosirea în penitenciar. În secțiunea IV a Planului există o listă de obiective „care se stabilesc anual și individual pentru executare de comun acord cu deținutul”, din care deținutul și personalul pot alege și sub care semnează. Această recomandare afirmă, de asemenea, că „După necesitate programul se modifică de comun acord cu condamnatul”.

Dacă e să judecăm doar pe baza acestor linii îndrumătoare, cerințele regulilor 9 și 11 menționate mai sus, sunt îndeplinite cu excepția implicării probațiunii spre sfârșitul pedepsei. Respectiv, principiile *individualizării* și *responsabilității* la acest stadiu sunt asigurate.

Aceste recomandări de la începutul programului individual nu fac nicio referire la probațiune. Sarcina „probațiunii” de asistare a persoanelor condamnate la detențiune pe viață a fost introdusă recent (2014) în codul de executare și, la această etapă, probațiunea nu este implicată în planificarea executării pedepsei, nici pe perioada regimului înlesnit¹⁰⁵. În același timp, programul individual de executare a pedepsei nu are efect asupra măsurilor de pre-liberare sau post-liberare care urmează să fie realizate sau monitorizate de probațiune.

În ceea ce privește conținutul planului de executare a pedepsei, Regulile europene ale penitenciarelor sunt foarte concise¹⁰⁶, în timp ce Rec (2003) 23 și Rec (2014) 3 oferă orientări mai elaborate.

¹⁰⁵ Informație confirmată din interviurile cu deținuții condamnați la detențiune pe viață, consilierii de probațiune și personalul penitenciarului.

¹⁰⁶ Rec (2006) 2, regula 103.4 Astfel de planuri includ, în măsura în care este posibil: a) munca; b) educația; c) alte activități; d) pregătirea pentru eliberare.

Rec (2003) 23, regula 10

Planurile de executare a pedepsei ar trebui să includă evaluarea riscului și a nevoilor fiecărui deținut și să fie utilizate pentru a oferi o abordare sistematică a următoarelor:

- alocarea inițială a deținutului;
- mișcarea progresivă în sistemul penitenciar de la condiții restrictive la mai puțin restrictive, cu o etapă finală petrecută, în mod ideal, în condiții deschise, de preferință în comunitate;
- participarea în muncă, educație, formare și alte activități care permit utilizarea în mod util a timpului petrecut în penitenciar și sporesc șansele unei reinserții reușite după liberare;
- intervențiile și participarea în programe destinate să răspundă riscurilor și nevoilor, astfel încât să se reducă comportamentul perturbator în penitenciar și recidivarea după liberare;
- participarea în activități de timp liber și alte activități de prevenire sau contracarare a efectelor dăunătoare ale încarcerării pe termen lung;
- condițiile și măsuri de supraveghere care conduc la o viață în respectarea legii și la adaptarea în comunitate după liberarea condiționată.

Această recomandare presupune că, decizia de alocare a unui deținut într-un anumit nivel de securitate (de tip penitenciar, sector într-un penitenciar, regim), trebuie să se bazeze pe evaluarea riscului și a necesităților. În prezent, în Republica Moldova nu există niciun instrument

validat și acreditat de evaluarea riscului și nevoilor care să fie aplicat sistematic în penitenciare (a se vedea mai multe în secțiunea următoare).

Această evaluare ar trebui făcută și pentru a asigura proporționalitatea măsurilor și restricțiilor de securitate¹⁰⁷ care se aplică într-un anumit tip de penitenciar (nivel de securitate). Având în vedere că, în Republica Moldova, tipul de penitenciar este stabilit de instanță, în funcție de gravitatea infracțiunii pentru întregul termen, iar regimul este modificat automat după trecerea unei perioade de timp, principiile *proporționalității și progresivității* nu sunt îndeplinite.

Se poate observa o dublă cauzalitate a acestei probleme. Penitenciarele nu utilizează evaluarea riscurilor pentru plasarea la un nivel de securitate (și poate nici nu au nevoie), deoarece au o competență decizională limitată pentru a decide alocarea sau mișcarea progresivă a unui deținut. Și invers, s-ar putea crede că autoritățile penitenciare nu dispun de mai multă discreție deoarece nu au instrumente validate științific pentru a argumenta și fundamenta deciziile pe care le-ar putea lua. În cadrul juridic actual, chiar dacă administrația penitenciarului ar fi efectuat o astfel de evaluare, rezultatele acesteia nu ar influența planul de executare a pedepsei și nu ar afecta deținutul.

În Republica Moldova, planul de executare a pedepsei are șapte secțiuni: I - Date social-demografice; II - Date despre antecedentele penale; III - Date despre aptitudinile și indicii fizici; IV - Acțiuni de resocializare planificate pentru anul respectiv; V - Măsuri de stimulare sau sancționare; VI - Testarea psihologică, observații și recomandări; VII - Asistență socială acordată deținutului.

Secțiunea III pare a fi o formă rudimentară de evaluare a nevoilor, iar Secțiunea IV un plan pentru a răspunde nevoilor identificate. În Secțiunea IV, șeful de sector, asistentul social sau psihologul și deținutul convin de comun acord asupra anumitor obiective pentru anul respectiv. De exemplu:

¹⁰⁷ EPR, principiul de bază 3.

- Restabilirea, menținerea legăturilor cu familia sau rudele apropiate, în special: _____
- Încadrarea în procesul de instruire generală sau profesională, în special clasa _____
- sau meseria: _____
- Încadrarea în câmpul muncii (remunerată sau neremunerată), în special: _____
- Participarea la programele socio-educative, psihologice, în special: _____
- Frecventarea bibliotecii penitenciarului _____
- Periodicitatea _____
- Participarea la activități de creație artistică, cluburi de interes _____
- Participarea la activitatea confesiilor religioase sau organizațiilor obștești _____
- Repararea daunei cauzate de infracțiunea comisă _____
- Alte recomandări _____

În aceeași secțiune IV sunt rezumate rezultatele obținute în decursul unui an.

Planurile de executare a pedepsei în Republica Moldova se bazează pe o evaluare individuală a aptitudinilor și a preferințelor deținuților pentru anumite activități și par să se concentreze

puțin asupra intervențiilor de abordare a riscurilor sau a mișcărilor progresive prin sistem. Deși, cadrul juridic actual impune stabilirea tipului de penitenciar în baza infracțiunii, autoritățile penitenciare ar putea crea sectoare (unități mai mici) de deținuți pentru a asigura o anumită formă de progresivitate.

Cu toate că nu vizează în mod specific pregătirea pentru liberare, plata daunelor este una dintre condițiile liberării condiționate. Se poate observa, de asemenea, că intervențiile psihologice (programele) sunt amestecate cu alte activități de timp liber. Ar fi recomandabil să se facă o distincție între activitățile care abordează comportamentul individual și alte activități.

Cu alte cuvinte, în lipsa unei evaluări a nevoilor de risc, deținutul nu știe sau nu înțelege de ce ar trebui să participe în anumite programe și, de asemenea, administrația nu dispune de un instrument de motivare ca bază pentru dialog în stabilirea țăntelor de schimbare a comportamentului. Această constatare a devenit evidentă și din răspunsurile deținuților condamnați la dețențune pe viață la întrebarea: *Ce activități vă reabilitează cel mai mult și sunt utile în pregătirea de liberare?*

Ce activități în penitenciar vă reabilitează cel mai mult?	%
Jocuri sportive (fotbal, volei, tenis)	26%
Munca, confecționarea de obiecte	21%
Religie, credința în Dumnezeu, întâlniri cu alți creștini, citirea Bibliei	19%
Biblioteca, orele de computer, educația	19%
Niciuna dintre activități	18%
Comunicații	14%
Artă, teatru, concerte, evenimente, poezie	14%
Păstrarea legăturii cu membrii familiei și întâlniri cu aceștia, cu cei apropiați	11%
Cunoașterea și vorbitul cu oamenii liberi, cu civili, zilele ușilor deschise	10%
Psiholog	7%
Vizionarea TV, cititul știrilor	4%
Libera circulație în afara camerei, terapia socială	4%
Tot ce avem, orice tip de activitate	3%
Dezvoltarea de sine, analizarea comportamentului meu	3%
Obediența față de administrație	3%
Total răspunsuri la această întrebare	72

Răspunsurile au variat de la toate activitățile până la niciuna. Puțini au menționat psihologul sau intervențiile care vizează schimbarea comportamentului. Un motiv ar putea fi că astfel de activități au loc rareori, iar deținuții menționează acele activități la care sunt expuși cel mai des. De asemenea, doar 27% dintre deținuți au scris că regimurile existente îi pregătesc pentru liberare (60% au răspuns, nu).

În paralel cu Programul Individual cu privire la planificarea executării pedepsei penale al deținutului introdus în 2008, sistemul penitenciar pilotează (în perioada ianuarie - iunie 2017) un nou plan individual elaborat, ca parte din Proiectul de asistență tehnică al UE în Republica Moldova, pentru susținerea sistemelor de executare, probațiune și reabilitare în Republica Moldova (EUTAP4)¹⁰⁸.

Planul individual pilotat este structurat după cum urmează: 1) Educativ; 2) Psihologic; 3) Asistență socială. În fiecare dintre cele trei secțiuni, șeful de sector, psihologul sau asistentul social ar trebui să completeze nevoile și programele și activitățile obligatorii. Metodologia oferă, de asemenea, un model tipizat de Angajament de participare a deținutului la Planul Individual.

Noul plan este, în esență, un alt mod de a grupa activitățile planificate în cadrul secțiunii IV a Planului de executare din 2008. Noutatea este că unele activități și programe pot fi stabilite ca fiind obligatorii. Cu toate acestea, nu există nicio referire la legătura dintre riscurile identificate și programele care abordează factorii de risc specifici. De asemenea nu este clar care activități ar trebuie să fie obligatorii și pentru cine. Ar trebui să fie obligatorii activitățile ce abordează factorii de risc? Aici apare o întrebare importantă: este posibil să se schimbe comportamentul cuiva prin

„ordonarea” acestuia să participe la anumite activități?

Teoriile cognitiv-comportamentale indică faptul că comportamentul este influențat de gânduri și emoții (care sunt factori interni). Prin urmare, necesitatea schimbării trebuie să fie (în mod intrinsec) recunoscută de deținut. Teoriile ciclului schimbării¹⁰⁹ și metoda de consiliere Interviu motivațional¹¹⁰ oferă îndrumări și tehnici privind modul de abordare a condamnatului în funcție de „pregătirea” sa pentru schimbare. Interviu motivațional este, de asemenea, o modalitate de comunicare pentru a facilita și a stimula motivația intrinsecă a persoanei pentru a-și schimba comportamentul.

Un alt aspect al noii metodologii de planificare a condamnării este discreția și responsabilitatea oferită personalului pentru stabilirea activităților obligatorii. Faptul că asistentul social, psihologul și șeful de sector semnează în plan pentru activitățile pe care le stabilesc, ca fiind obligatorii pentru deținut, subminează responsabilitatea deținutului pentru a se schimba. Angajamentul de participare la activități¹¹¹ este totuși diferit de un angajament de schimbare. Planul de executare a pedepsei din 2008 este mai bun în asigurarea principiului *responsabilității* deoarece oferă deținuților posibilitatea de a-și stabili obiective anuale.

Dat fiind numărul limitat de ocupații oferite în penitenciare, în general, și interzicerea muncii și a educației formale, pentru deținuții pe viață în special, activitățile care pot fi incluse în planul de executare a pedepsei sunt destul de limitate. Mai ales pentru deținuții cu termene lungi și de-

108 Morar I. M. (2016), Raport de expertiză. Concept pentru dezvoltarea planurilor integrate de tratament (adulți/minori), elaborat în cadrul proiectului EUTAP 4, în perioada martie-aprilie 2016.

109 Prochaska J.O., DiClemente C.C., & Norcross J.C. (1992). În căutarea modului în care oamenii se schimbă: Aplicațiile la comportamentele de dependență, *American Psychologist*, 47, 1102-1114. PMID: 1329589. Velicer, W. F., DiClemente C. C., Rossi J. S., & Prochaska J. O. (1990). [Situatii de recădere și auto-eficacitate: un model integrativ](#). *Addictive behaviors*, 15 (3), 271-283.

110 https://en.wikipedia.org/wiki/Motivational_interviewing.

111 Anexa 2 la metodologia privind Planul individual pentru deținuți (adulți).

ținuții pe viață, planurile de executare a pedepsei ar trebui să includă învățarea unor strategii de adaptare/acceptare a sentinței și depășire a stresului¹¹².

În ceea ce privește infractorii periculoși, planul de executare a pedepsei ar trebui să fie mai degrabă un **plan de gestionare a riscurilor** și un proces etapizat de reabilitare prin intervenții adecvate, având drept obiectiv pe termen lung reintegrarea în siguranță în societate, așa cum prevede Regula 6 din Rec (2014) 3¹¹³.

Germania este un bun exemplu pentru Republica Moldova în ceea ce privește planificarea executării pedepsei¹¹⁴. După sosirea în penitenciar, începe evaluarea personalității deținutului și a situației vieții acestuia. Evaluarea acoperă circumstanțele care trebuie cunoscute pentru tratamentul deplin al persoanei în timpul pedepsei și pentru integrarea în societate după liberare. Planificarea modului de tratament este discutată cu deținutul. După evaluare, va fi elaborat un plan de executare a pedepsei și va include cel puțin următoarele măsuri de tratament:

1. Plasarea într-un penitenciar închis sau deschis;
2. Transferul într-o instituție socioterapeutică;
3. Alocarea grupurilor rezidențiale și a grupurilor de tratament;
4. Munca și formarea profesională (vocaționale);
5. Participarea la activități de formare, instruire continuă;

6. Măsuri speciale de asistență sau de tratament;
7. Destinderea regimului (condițiilor de detenție);
8. Măsuri necesare pentru pregătirea liberării.

Ca o derogare de la planul de executare a pedepsei, deținutul poate fi transferat într-o altă instituție pentru executarea pedepsei privative de libertate, atunci când aceasta facilitează sau îmbunătățește tratamentul deținutului sau integrarea în societate sau când este considerat necesar din motive de organizare a sancționării și din alte motive importante.

Făcând un rezumat al constatărilor referitoare la planificarea individualizată a pedepsei în Moldova, cele trei reguli analizate sunt indeplinite parțial. Aspectele care nu se realizează își au originea în legislație și anume: alocarea inițială și mișcarea progresivă a deținuților în sistem. Prin urmare, revizuirea legislației execuțional penale ar trebui prioritarizată la implementarea Strategiei de Dezvoltare a Sistemului Penitenciar 2016-2020.

3.5. Evaluarea riscurilor și a nevoilor

Orice efort pentru prevenirea și reducerea recidivei este probabil să eșueze dacă practicienii nu înțeleg comportamentul uman și cauzele criminalității. Cercetările preocupate cu „ce funcționează”, adică ce tipuri de programe sunt eficiente în reducerea recidivei, au găsit câteva trăsături principale ale intervențiilor de schimbare de succes. Astfel de caracteristici au inclus: utilizarea *instrumentelor* adecvate de evaluare a nevoilor de risc, abilitarea condamnaților de *a se gândi* la comportamentul lor și la consecințele acestuia asupra lor și asupra altora (abordarea cognitivă), utilizarea *programelor* de schimbare structurate și consecvente, implementarea programelor de către *personal instruit* și competent etc.

112 Comentariu la Rec (2003) 23.

113 Rec (2014) 3, regula 6. Gestionarea riscurilor pentru infractorii periculoși ar trebui să aibă, dacă este cazul, ca obiectiv pe termen lung reintegrarea în siguranță în comunitate, într-o manieră compatibilă cu protecția publică, față de riscul pe care îl reprezintă infractorul. Acest lucru ar trebui să implice un plan individual care să conțină un proces etapizat de reabilitare prin intervenție adecvată.

114 Legea privind executarea sentințelor penitenciare și a măsurilor de reabilitare și prevenire care implică privarea de libertate ([Prison Act](#)), din 16.03.1976.

Teoriile cognitiv-comportamentale au dobândit treptat importanță în sistemele corecționale din Europa de Vest. În anul 1990, Andrews și colegii (Andrews, Bonta, & Hoge) au propus următoarele trei principii-nucleu pentru o programare (planificare) eficientă:

1. **Principiul riscului:** Servicii directe intensive pentru infractorii cu risc sporit și minimizarea serviciilor pentru infractorii cu risc scăzut. Acest principiu indică *cine* ar trebui tratat.
2. **Principiul nevoii:** Țintirea nevoilor criminogene în procesul de tratament. Acesta descrie *ce* trebuie tratat.
3. **Principiul responsivității:** Asigurarea tratamentului într-un stil și un mod care să răspundă stilului și abilității de învățare a infractorului. Al treilea principiu major se referă la *cum* trebuie să se intervină.

Din 1990, s-au acumulat noi studii și cercetări, iar numărul principiilor de bază ale tratamentului eficient a crescut. În 2007, Bonta și Andrews au identificat 17 principii, variind de la respectarea persoanei până la contextul organizațional pentru furnizarea de servicii (de exemplu, serviciile sunt mai eficiente atunci când sunt livrate în comunitate, decât în custodie sau spații rezidențiale). Cu toate acestea, cele trei principii ale riscului, nevoii și responsivității sunt nucleul și, împreună, au ajuns să fie cunoscute sub numele de modelul RNR de reabilitare a condamnaților¹¹⁵. Mai departe, în această secțiune, autorii analizează în ce măsură aceste principii sunt puse în practică.

Rec (2003) 23, Regula 12

Administrația penitenciarului ar trebui să facă o evaluare atentă pentru a determina dacă deținuții individuali reprezintă riscuri pentru ei înșiși și pentru alții. Gama de riscuri evaluate ar trebui să includă vătămarea personală, a altor deținuți, a persoanelor care lucrează în penitenciar sau se află în vizită sau riscul pentru comunitate și probabilitatea de a evada sau de a comite o altă infracțiune gravă în timpul deplasării fără escortă sau după liberare.

Recomandarea CoE privind infractorii periculoși definește riscul ca fiind probabilitatea ridicată de comitere a unei infracțiuni violente sau sexuale foarte grave împotriva persoanelor¹¹⁶.

Legislația moldovenească actuală nu oferă o definiție a riscului. Singura referire la evaluarea riscului și la categoriile de risc se găsește în Instrucțiunea aprobată prin Ordinul DIP nr. 205 din 27 martie 2008 privind organizarea și desfășurarea activității psihologice cu deținuții ce fac parte din „grupul de risc”. Această instrucțiune invocă Recomandarea R (82) 17 a Comitetului Miniștrilor către statele membre ale Consiliului Europei cu privire la infractorii periculoși. Aceasta oferă definiția periculozității, a tratamentului și a deținuților periculoși. De asemenea, ea oferă o clasificare a deținuților cu risc în trei categorii: I - condamnații periculoși, predispuși la atac și/sau tulburări în masă; II - condamnații predispuși la suicid și automutilare; III - condamnații vulnerabili cu nevoi speciale, care au nevoie de un tratament sau asistență calificată (deținuți dependenți de un viciu: alcool sau droguri etc.);

¹¹⁵ Andrews Donald A. și James Bonta, „[Reabilitarea politicilor și practicii justiției penale](#).” Psychology, Public Policy, and Law 16.1 (2010): 39.

¹¹⁶ A se vedea Rec (2014) 3, regula 1, definiții.

Acceași instrucțiune conține criterii pentru includerea unei persoane într-una dintre categorii. Pentru a reduce nivelul de risc, psihologul planifică tratamentul. Deținuții au dreptul să refuze tratamentul recomandat de psiholog. Acest plan de tratament are forma unui „**Plan individualizat de intervenție psihocorecțională**” și este integrat în Planul de executare a pedepsei (2008) în secțiunea IV.

Planul individual de intervenție psihocorecțională vizează cauzele comportamentului asociat riscului și trebuie să conțină următoarele (punctul 21 din Instrucțiune):

1. aplicarea metodelor diagnostice (studierea dosarului personal al condamnatului, interviul, testele și chestionarele psihometrice, observarea comportamentului deținuțului) cel puțin o dată în an;
2. desfășurarea ședințelor de consiliere psihologică individuală, cu durata și frecvența stabilite de specialistul psiholog;
3. implicarea deținuților în programe de schimbare comportamentală, în funcție de nevoile acestora, ce vor urmări schimbarea atitudinilor și convingerilor antisociale, creșterea autocontrolului și abilităților de rezolvare a problemelor, reducerea abuzului și dependenței de substanțe active, înlocuirea comportamentelor dezadaptative – minciună, agresivitate – cu comportamente alternative prosociale.

Instrucțiunea menționată¹¹⁷ oferă, de asemenea, psihologilor un ghid pentru interviuri și un chestionar pentru evaluarea pericolozității, pentru evaluarea riscului de suicid etc. Psihologul poate face recomandări pentru alți membri ai personalului cu privire la un anumit deținut

și, de asemenea, solicită consultarea psihiatrului atunci când este necesar.

În practică, toți deținuții pe viață din penitenciarul Rezina sunt incluși în prima categorie de risc (deținuți periculoși predispuși la atac sau tulburări în masă). În același timp, niciunul nu are un Plan individualizat de intervenție psihocorecțională (tratament) și, în consecință, niciunul nu a urmat programe de corecție comportamentală, cu excepția celor trei deținuți în regim înlesnit. Acest fapt a devenit evident și din răspunsurile lor la chestionar - nimeni nu a menționat un program corecțional, puțini (3%) au menționat programe de terapie socială și puțini au menționat comunicarea cu psihologul.

Merită menționat faptul că, până de curând, deținuților condamnați la detențiune pe viață le era interzis să aibă întâlniri/comunicare cu deținuții pe viață din alte celule. Programele de grup erau ceva de neconceput, de aceea partea cea mai mare a muncii corecționale/educative a fost și încă se desfășoară în conversații individuale. De asemenea, există un psiholog care a fost desemnat special pentru a lucra cu deținuții pe viață care se află la Rezina. Recent, a mai fost angajat un psiholog care să lucreze în acest penitenciar.

Rec (2003) 23, Regula 13

Evaluarea nevoilor ar trebui să urmărească identificarea nevoilor și a caracteristicilor personale asociate comportamentului infracțional sau dăunător („nevoile criminogene”). În cea mai mare măsură posibilă, ar trebui abordate nevoile criminogene pentru a reduce infracțiunile și comportamentul dăunător al deținuților, atât în timpul detenției, cât și după liberare.

¹¹⁷ Instrucțiunea aprobată prin Ordinul DIP nr. 205 din 27 martie 2008 privind organizarea și desfășurarea activității psihologice cu deținuții ce fac parte din „grupul de risc”.

Infractorii au multe nevoi, dar nu toate sunt legate în mod funcțional de comportamentul criminal. Acești factori de risc dinamic care au o legătură cauzală minoră sau deloc cu comportamentul criminal (adică nevoi non-criminogene) nu ar trebui vizate în planul de executare a pedepsei/de intervenție. De exemplu, sporirea stimei de sine a condamnatului¹¹⁸ fără a ține seama de atitudinea pro-criminală poate duce la un infractor încrezător în sine¹¹⁹.

Noul plan individual în faza de pilotare și metodologia de aplicare a acestuia nu fac referire la nevoile criminogene. Acesta oferă exemple de o gamă largă de nevoi (nevoi educative, psihologice și sociale), dintre care unele pot fi criminogene, dar nu reușește să facă legătura între nevoile legate de risc și intervențiile corective recomandate pentru a diminua riscul.

Scopul identificării necesităților criminogene este de a ajuta deținutul să le soluționeze. Cum să o facă? Răspunsul constă în principiul de responsivitate (vezi modelul RNR de către Andrews și Bonta). În primul rând, responsivitatea oferă o îndrumare privind strategiile de influențare, și anume, practicile de învățare socială cognitivă¹²⁰. În al doilea rând, acesta îndeamnă planificatorii de tratament să individualizeze intervenția la punctele forte, capacitatea, motivația, personalitatea și caracteristicile bio-demografice ale clientului, cum ar fi genul, etnia și vârsta.

Având în vedere numărul limitat de intervenții cognitiv-comportamentale structurate existente în penitenciarele din Republica Moldova și lipsa acestora pentru deținuții condamnați la detenție pe viață, ajungem la concluzia că aplicarea modelului RNR de tratament corecțional este redusă, iar aderența la cele trei principii este slabă.

Rec (2003) 23, Regula 14

Evaluarea inițială a deținuților condamnați la detenție pe viață și a celor cu termene lungi de detenție va fi efectuată de personal calificat și specializat, de preferință într-un centru.

Numărul personalului din penitenciare care a fost instruit cu privire la evaluarea riscului și diagnosticarea pericolozității este foarte mic, reprezentând, în principiu, doar psihologii și asistenții sociali. Câțiva ani la rând, un grup de psihologi moldoveni care lucrau în penitenciare au fost instruiți cu privire la evaluarea riscului și prognoza comportamentului prin interviuri clinice structurate. Psihologul care lucra la Rezina și care a participat la majoritatea acestor instruirii a plecat din sistemul penitenciar. Această situație reflectă mai multe vulnerabilități care împiedică sistemul penitenciar din Republica Moldova să instituie o practică bună și uniformă de evaluare a riscurilor. În primul rând, salariile mici nu permit recrutarea de personal calificat. Al doilea motiv, care e legat de primul, este fluctuația mare de personal care a fost deja instruit și specializat.

Sperăm că unele dintre aceste provocări vor fi abordate în Strategia de dezvoltare a sistemului penitenciar 2016-2020. Conform acestui document de politici, va fi creat¹²¹ un centru de diagnostic și evaluare, care va efectua evaluarea inițială a necesităților și riscurilor și va decide alocarea inițială a deținutului într-un regim potrivit nivelului de risc.

O evaluare profesională și calificată va permite administrației penitenciare a Republicii Moldova să facă o distincție clară între deținu-

118 Stima de sine este menționată ca o necesitate psihologică în noua metodologie privind planul individual pentru adulți și minori, Moraru I., (2016).

119 Wormith, J. Stephen. „Atitudinea și schimbarea comportamentului clientelei corecționale.” *Criminology* 22.4 (1984): 595-618.

120 Principiul general al responsivității recunoaște importanța relației terapeutice (Ahn&Wampold, 2001; Wampold, 2007).

121 Obiectiv general IV - Instituirea unui sistem progresiv de executare a pedepsei; Obiectivul specific 4.2 - Crearea unui mecanism de evaluare și planificare individuală a sentințelor, măsura 4.2.1 - Crearea unei structuri de evaluare și planificare a sentințelor.

ții periculoși și cei mai puțin periculoși și, în mod corespunzător, să aloce mai multe resurse și eforturi pentru corectarea condamnărilor cu risc sporit. O astfel de evaluare într-un centru specializat poate deveni o bază pentru transferarea deținuților condamnați la detențiune pe viață într-un nivel de securitate (regim) mai puțin strict. Crearea unui asemenea centru va permite instituirea unui grup resursă de specialiști care să ofere expertiză și instruire sistematică, ceea ce ar putea contribui la reducerea consecințelor negative ale fluctuației personalului, cu condiția ca în acest centru salariile să fie suficient de motivante pentru a se potrivi cu nivelul de responsabilitate pe care specialiștii îl vor avea.

Rec (2014) 3, regula 5

Aderența la criteriile de identificare a „infractorului periculos” ar trebui să țină seama de faptul că acest grup este o mică minoritate din totalul populației penitenciare, fără a compromite însă siguranța publică. Astfel de criterii ar trebui să includă dovezi ale unui comportament infracțional violent sau sexual, caracteristicile infractorului sau infracțiunii comise care indică probabilitatea unui risc ridicat și persistent de violență sau infracțiune sexuală, precum și dovezi că măsurile mai blânde sunt inadecvate, cum ar fi eșuarea anterioară a condamnatului de a se supune regulilor sau încălcarea persistentă în ciuda aplicării unor măsuri mai blânde. **Termenul pedepsei sau recidiva generală a infractorului nu pot constitui singurele criterii pentru definirea unui infractor ca fiind periculos în acest sens.**

În prezent, în Republica Moldova, populația deținuților condamnați la detențiune pe viață este considerată ca fiind cel mai periculos grup de deținuți. Nu este surprinzător, având în vedere că definiția pericolozității date de Instrucțiunea 205 din 2008 este următoarea:

- **„periculozitate”** – stare care cere încarcerarea în condiții de securitate maximă a unor deținuți care, în funcție de gravitatea delictelor comise de ei, de natura comportamentului lor în cadrul penitenciarului, de evadări sau tentative de evadare sau de violență manifestată de ei, prezintă risc notabil pentru populație în general.
- **„deținuți periculoși”** – un deținut considerat periculos din momentul în care comportamentul său, ținându-se cont de natura delictului de care s-a făcut vinovat și maniera în care el l-a comis, prezintă o amenințare gravă pentru societate, determinându-ne să credem că acest comportament riscă să tulbure ordinea și securitatea așezământului penitenciar.

Aceste definiții amestecă riscurile pentru societate cu riscurile pentru siguranța închisorii, contrar recomandărilor ce țin de principiul siguranței, regulile 6 și 12 din Rec (2003) 23 – care indică faptul că trebuie să existe o distincție între aceste tipuri de risc.

Termenul pedepsei este singurul criteriu pentru definirea gravității infracțiunii de către Codul penal al Republicii Moldova și, respectiv, tipul de pedeapsă (detențiunea pe viață) a fost pentru mult timp singurul criteriu pentru a stabili pericolozitatea deținuților condamnați la detențiune pe viață și singura justificare pentru măsuri de securitate stricte.

Practica de evaluare a pericolozității a fost introdusă în 2008¹²² ca urmare a recomandării

122 Punctul 95 din Statutul executării pedepsei de către deținuți a

CPT după vizita în Republica Moldova din septembrie 2007¹²³ privind aplicarea cătușelor. În timpul următoarei vizite¹²⁴, 24 de deținuți din 86 nu mai erau încătușați atunci când ieșeau în afara camerelor. Fiecare decizie a fost luată de comisia penitenciară, printre altele, pe baza situației disciplinare a persoanei și a unei evaluări psihologice. În acest moment, 10 deținuți sunt încătușați când ies din cameră, ceilalți 102 se pot plimba, merg la întrevederi, la activități fără cătușе.

Ca parte din instruirile în evaluarea și diagnosticare a riscurilor efectuate de un expert german contractat de IRZ, psihologii moldoveni au evaluat unii deținuți pe viață (drept studii de caz), dintre cele 10 cazuri analizate, 5 au fost diagnosticate drept periculoase cu risc de recidivă.

Rec (2003) 23, regula 16

Deoarece nici pericolul, nici nevoile criminogene nu sunt caracteristici intrinsec stabile, evaluarea riscurilor și a nevoilor ar trebui repetată la intervale de timp regulate de către personalul instruit corespunzător pentru a îndeplini cerințele planificării executării sau când este în alt mod necesar.

fost revizuit prin Hotărârea Guvernului (HG1069) din 19.09.08 și prevede următoarele: *Deplasările condamnaților la detențiune pe viață se efectuează după percheziționarea completă și cu aplicarea cătușelor, dacă în urma unei evaluări s-a constatat că în lipsa acestor măsuri există un pericol iminent pentru alți deținuți, colaboratorii penitenciarului sau pentru alte persoane ori dacă condamnatul la detențiune pe viață refuză să participe la evaluare. Evaluarea condamnaților la detențiune pe viață se face în funcție de fiecare caz aparte, dar nu mai rar de o dată la șase luni. [Pct. 95 în redacția HG1069 din 19.09.08, MO178/26.09.08 art. 1077].*

123 [CPT/Inf \(2008\) 39](#).

124 [CPT/Inf \(2012\) 3](#) punct 14, pagina 37.

De asemenea, hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului au subliniat că pericolul nu este neapărat o caracteristică permanentă a unui infractor¹²⁵. În Hotărârea Vinter și alții împotriva Regatului Unit, Curtea a declarat următoarele: *“111. Este axiomatic faptul că un deținut nu poate fi condamnat dacă nu există motive legale penologice pentru această detenție. După cum a recunoscut Curtea de Apel în cauza Bieber și Camera în hotărârea sa în cauza de față, aceste motive vor include pedeapsa, prevenția, protecția publică și reabilitarea. Multe dintre aceste motive vor fi prezente la momentul aplicării unei pedepse cu detențiunea pe viață. Cu toate acestea, echilibrul dintre aceste justificări pentru detenție nu este neapărat static și se poate schimba în decursul executării pedepsei. Ceea ce poate reprezenta justificarea primară a detenției la începutul pedepsei, s-ar putea să nu fie valabil după o lungă perioadă de timp de ispășire a sentinței. Numai prin efectuarea unei revizuii a justificării detenției prelungite într-un moment potrivit din pedeapsă, se poate evalua în mod corespunzător acești factori sau schimbări”*.

Conform Regulamentului privind condițiile de organizare și desfășurare a activității educative, de asistență psihologică și socială din penitenciar¹²⁶, punctul 88: *„Evaluarea continuă pentru condamnații la detențiune pe viață se realizează o dată la jumătate de an, în vederea stabilirii riscului de periculozitate, înregistrării progreselor sau regreselor obținute pe parcursul detenției”*.

Revizuirea nivelului de periculozitate este deosebit de importantă atunci când o astfel de evaluare are efect asupra drepturilor (de exemplu, numărul întrevederilor, numărul apelurilor telefonice) și obligațiilor deținutului sau măsurilor de securitate (numărul de percheziții, restricții de mișcare). Revizuirea nivelului de risc și reeva-

125 Hotărârea X contra Regatului Unit din 5 noiembrie 1981; Weeks c. Regatului Unit, 2 martie 1987, Judege Thynne, Wilson și Gunnell c. Regatului Unit din 25 octombrie 1990.

126 Ordinul DIP nr. 24 din iunie 2013.

luarea necesităților criminogene este deosebit de relevantă atunci când este integrată în planul de executare a pedepsei.

În Republica Moldova, evaluarea pericolozității are impact, în principal, asupra utilizării cătușelor, și are un efect mai mic asupra schimbării regimului sau mișcării progresive către un nivel de securitate mai blând. Atâta timp cât evaluarea periodică nu este urmată de intervenții și programe, necesitățile criminogene (ca factori de risc dinamici) s-ar putea schimba în direcția nedorită. De exemplu, nevoia de a se asocia cu prietenii pro-criminalitate s-ar putea dezvolta și condamnatul ar putea adera la grupări criminale.

Rec (2003) 23, regula 17

Evaluarea riscurilor și ale nevoilor ar trebui să fie întotdeauna legată de gestionarea riscurilor și a nevoilor. Aceste evaluări ar trebui, prin urmare, să determine alegerea intervențiilor sau modificarea celor deja aplicate.

Atunci când evaluarea individuală este integrată în managementul executării, aceasta permite ajustarea metodelor de intervenție pentru a realiza schimbarea comportamentului (principiul responsivității, modelul RNR).

În Republica Moldova, pe lângă pericolozitate, deținuții pe viață sunt evaluați anual printr-o clasificare în trei grupe: bun, satisfăcător, nesatisfăcător. Conform celei mai recente evaluări (ianuarie 2016), jumătate dintre deținuți sunt evaluați ca fiind „satisfăcători” și jumătate ca fiind „nesatisfăcători”, 57 și 52 de persoane, respectiv. Nimeni nu a fost caracterizat drept „bun”. Este oarecum neclar dacă această evaluare reflectă sau măsoară schimbările de comportament. Ar fi interesant de aflat câți ani la rând ar trebui ca un deținut să obțină scorul „bun” înainte de a fi pregătit pentru deplasarea în afara

penitenciarului, fără a menționa pregătirea de a fi liberat condiționat. Câțiva deținuți au menționat că obediența este ceea ce vrea administrația¹²⁷. Să fie oare această calitate necesară pentru eticheta de „bun”?

Atunci când evaluarea nu vizează necesitățile criminogene, iar categorisirea deținuților nu este legată de nivelul de risc, este foarte dificil să se înțeleagă și să se documenteze o schimbare a comportamentului. De exemplu, un deținut poate participa la toate activitățile culturale și artistice din penitenciar și să aibă în continuare un risc ridicat de a recidiva, având în vedere atitudinile antisociale sau gândurile disfuncționale pe care le are.

După cum s-a menționat anterior, planului de executare a pedepsei nu se bazează pe evaluarea nevoilor și riscurile, în consecință, nu este ajustat la evaluările/reevaluările anuale. Puține activități vizează schimbarea comportamentului și, prin urmare, este dificil de urmărit vreun progres în comportament.

Evaluarea anuală, chiar dacă nu măsoară progresul în schimbarea comportamentului, are un impact asupra deținutului atunci când este prezentată în „caracteristica” deținutului.

Având în vedere rolul decisiv pe care l-ar putea avea aceste evaluări, este important să existe instrumente validate și credibile.

Personalul a subliniat în interviuri că nu dispune de instrumente specifice pentru a lucra cu deținuții pe viață, toate instrucțiunile și regulamentele elaborate de administrația centrală (DIP, MJ) se referă la toți deținuții în general.

127 Chestionar aplicat deținuților, 75 de răspunsuri.

Rec (2003) 23, regula 15

- a. Trebuie să fie utilizate instrumente moderne de evaluare a riscurilor și a nevoilor ca îndrumare pentru deciziile privind punerea în executare a detențiunii pe viață și a pedepselor pe termen lung.
- b. Întrucât instrumentele de evaluare a riscurilor și a nevoilor conțin întotdeauna o marjă de eroare, acestea nu ar trebui să fie niciodată singura metodă utilizată pentru luarea deciziilor, ci ar trebui să fie completate de alte forme de evaluare.
- c. Toate instrumentele de evaluare a riscurilor și a nevoilor trebuie evaluate astfel încât punctele lor forte și punctele slabe să devină cunoscute.

Validarea unui instrument de evaluare sau importarea unui instrument validat din străinătate nu este gratuită. Folosirea unor instrumente necertificate sau învechite ar putea atrage probleme de legalitate. Cu toate acestea, cumpărarea instrumentelor de evaluare nu este suficientă, personalul ar trebui să fie instruit și supervizat pentru o perioadă suficientă de timp pentru a fi bine calificați să aplice instrumentele de evaluare.

Autorii au constatat că evaluarea deținuților nu duce la un plan de gestionare a riscurilor, care ar include componente de monitorizare și intervenție individualizată. Este recomandată practica echipelor interdisciplinare sau a unui supraveghetor delegat pentru procesul de monitorizare a nevoilor de risc. Va fi mai ușor de identificat intervențiile adecvate atunci când cazul va fi sub observație continuă¹²⁸.

Regula 12 se respectă, regulile 13, 14, 15, 17 nu se respectă, iar regulile 5 și 16 sunt parțial respectate. Achiziționarea de instrumente validate științific pentru evaluarea nevoilor de risc și formarea personalului pentru a le utiliza ar trebuie să devină o prioritate pentru sistemul penitenciar.

3.6. Siguranța și regimul activităților în penitenciar

Siguranța trebuie înțeleasă ca fiind condiția de a fi și a se simți sigur, fără pericol. Prin securitate se înțeleg deseori toate măsurile adoptate și luate pentru a asigura siguranța.

Regimul poate fi echivalat cu rutina penitenciarului (orarul activităților, procedurile de control și măsurile de siguranță). Regimul reprezintă de fapt „terenul” de implementare a planului de executare a pedepsei.

În mediul penitenciar, se crede adesea că siguranța poate fi asigurată prin păstrarea și menținerea ordinii, a disciplinei și a controlului.

Din motive de siguranță, limitările anumitor drepturi pot fi legitime. Totuși, acestea trebuie să îndeplinească toate cele trei criterii stabilite în conformitate cu dreptul internațional și jurisprudența CtEDO:

- **Legalitatea** - măsura trebuie să fie prevăzută de legi conforme cu standardele internaționale în domeniul drepturilor omului.
- **Necesitatea** - alte mijloace trebuie să se fi dovedit incapabile sau insuficiente pentru menținerea ordinii sau securității.
- **Proportionalitatea** - măsura luată trebuie să fie cea mai puțin invazivă pentru atingerea obiectivului de menținere a ordinii și a securității și să fie impusă pentru cea mai scurtă durată¹²⁹.

128 Comentariu la Rec (2003) 23.

129 [Ibidem](#).

Aceste principii se aplică tuturor restricțiilor aplicate în numele securității (utilizarea forței, instrumente de restricție, percheziții corporale și sancțiuni disciplinare, modul în care deținuții se deplasează, posesiunile pe care pot să le păstreze, modul în care aceștia și vizitatorii lor sunt percheziționați, precum și rutina zilnică). Cerințele speciale de securitate luate împotriva condamnaților periculoși, cum ar fi izolarea disciplinară¹³⁰ sau perchezițiile corporale¹³¹, pot încălca interdicția tratamentelor inumane și degradante în temeiul articolului 3 din CEDO.

Până la urmă, administrația închisorii este cea care gestionează, conduce și monitorizează operațiunile de securitate efectuate într-un penitenciar. Prin urmare, o ordine bună în închisori depinde de existența unor sisteme, politici și procese eficiente de management. Acest cadru de gestionare și politici este modelat de contextul politic și cultural al unei țări¹³².

Asigurarea echilibrului dintre considerentele de siguranță și cele de reabilitare este cheia unei bune administrări a penitenciarelor. Pentru a realiza acest echilibru, unele țări au înțeles că personalul „de primă linie” (care lucrează în sectoare, secții) este esențial deoarece interacționează aproape zilnic cu deținuții. Această interacțiune poate fi o sursă de conflicte sau o sursă de modele prosociale. Rolul personalului în garantarea siguranței în penitenciare este integrat în conceptul de securitate dinamică.

Rec (2003) 23, regula 18

- a. Menținerea controlului în penitenciar ar trebui să se bazeze pe utilizarea securității dinamice, adică, dezvoltarea de către personal a relațiilor pozitive cu deținuții pe baza fermității și corectitudinii, în combinație cu o înțelegere a situației lor personale și a oricărui risc prezentat de anumiți deținuți.**
- b. În cazul în care se folosesc dispozitive tehnice, cum ar fi alarmele și televiziunea cu circuit închis, acestea ar trebui să fie întotdeauna complementate cu metodele dinamice de securitate.**
- c. În limitele necesare securității, ar trebui să fie interzis purtarea de rutină a armelor, inclusiv a armelor de foc și a bastoanelor, de către persoanele care intră în contact cu deținuții în perimetrul închisorii.**

Regula 18 a și b reiterează principiul asigurării unui echilibru între măsurile restrictive și cele de reabilitare în penitenciare, așa cum se precizează în preambulul Rec (2003) 23. Fermitatea și corectitudinea se referă la o distanță profesională dintre personal și deținuți, dar și la comunicarea fermă a regulilor și a rutinei în penitenciar. Utilizarea securității dinamice pune bazele unor forme de control construite mai degrabă pe respect, decât pe forță.

În Republica Moldova, penitenciarele sunt, în mod tradițional, instituții militare. Deși sistemul penitenciar a fost transferat de la Ministerul Afacerilor Interne la Ministerul Justiției în 1996, cultura instituțională militară este încă prezentă. Respectiv, personalul custodial are mai mult rolul de „patrulare” și pază de la distanță, evitând în măsura posibilului orice comunicare pozitivă

130 Cazul Carlos, Ramirez Sanchez c. Franței, cererea nr.59450/00, §§ 86 ss., hotărârea din 4 iulie 2006).

131 Frérot c. Franței, cererea nr. 70204/01, §§ 25 ss., Hotărârea din 12 iunie 2007.

132 Ghidul pentru managementul incidentelor în penitenciare, Națiunile Unite, 2013 (Prison Incident Management Handbook), pagina 11.

sau prietenoasă cu deținuții. Comunicarea cu deținuții este percepută ca sarcină a personalului „educativ” (psiholog, asistent social, șef de sector). În Republica Moldova, organigrama unui penitenciar este aproape identică, indiferent de mărimea penitenciarului, teritoriului, numărul de blocuri sau numărul de deținuți. Există 11 servicii¹³³, dintre care 4 servicii au legătură sau interacțiune cu deținuții (numite pe scurt, acestea sunt: educativ, regim, escortă și securitate internă).

Cu alte cuvinte, în penitenciarele din Republica Moldova, personalul responsabil de măsurile de control și securitate este separat de personalul care se ocupă de munca de reabilitare. Prima categorie de personal este, de obicei, mai mare ca număr, iar cea din urmă este foarte mică. În penitenciarul Rezina unde se dețin deținuții pe viață, există 210 angajați (care lucrează, de facto, în aprilie 2017), dintre care aproximativ 60 de angajați lucrează în serviciul de regim și supraveghere (în schimburi) și aproximativ 9 în serviciul educativ (care lucrează doar în timpul zilei). Numărul total al deținuților în Penitenciarul Rezina era de 332 de deținuți, inclusiv 112 condamnați la detențiune pe viață (situația din ianuarie 2017).

Personalul care lucrează în serviciul de regim și de supraveghere se află printre deținuți pe tot parcursul zilei, cu toate acestea, aceștea își percep rolul mai mult de a menține regimul, decât de a avea interacțiune. În plus, fiecare penitenciar din Republica Moldova a desemnat personal responsabil de securitatea internă a cărui sarcină este de a monitoriza comportamentul celorlalți membri ai personalului și deținuților, de a colecta informații și de a informa șeful de penitenciar

sau DIP. Ei vorbesc, de asemenea, cu deținuții în scopul strângerii de informații și cooperării cu deținuții care sunt informatori. Membrii personalului nu pot fi prea „prietenoși” sau pozitivi cu deținuții, deoarece acest lucru poate fi interpretat de către securitatea internă drept „relații neregulamentare” cu deținuții.

Elemente ale securității dinamice se regăsesc în atribuțiile șefului sectorului (numit adesea „educatorul”) care este un fel de „manager de caz” al deținuților din sectorul său. El este responsabil de completarea planurilor de executare, de colectare și de procesarea cererilor de la deținuți etc. Problema este că sectoarele constau, de obicei, dintr-un număr mare de deținuți (de la 30 la peste 100). În penitenciarul de la Rezina, toți deținuții pe viață fac parte dintr-un singur sector; în mod corespunzător, există un singur șef de sector (manager de caz) pentru toți cei 112 condamnați la detențiune pe viață (situația din ianuarie 2017).

Conform Raportului de evaluare funcțională și analiza proceselor interne de lucru la Penitenciarul pentru femei¹³⁴, din analiza fișelor de post s-a constatat că 57,3% din personal îndeplinește sarcini de securitate statică, 24,3% - atribuții de securitate dinamică și 18,4% - atribuții administrative. Mai mult decât atât, comunicarea cu deținuții reprezintă doar 15% dintre eforturile angajaților (în ansamblu). În penitenciarele cu personal insuficient, posibilitățile de aplicare a securității dinamice sunt foarte limitate.

Principala provocare în realizarea securității dinamice este păstrarea unei distanțe profesionale și etice între angajat și deținut. Dacă personalul se apropie prea mult de deținuți, aceasta ar putea duce la manipulări și abuzuri de putere. Pe de altă parte, o relație prea distanțată nu va permite personalului să câștige încrederea și să detecteze evoluțiile „neobișnuite” în compor-

¹³³ În fiecare închisoare, numărul serviciilor este aproape același: serviciul juridic, serviciul resurselor umane, serviciul evidență specială, serviciul de secretariat, serviciul de logistică, serviciul financiar, serviciul de securitate, serviciul activitate educativă, psihologică și de asistență socială, serviciul de regim și de supraveghere, serviciul de pază și de escortă.

¹³⁴ [Evaluarea funcțională și analiza proceselor interne de lucru în Penitenciarul nr. 7 - Rusca](#), N. Vilcu, NORLAM, Chișinău 2016.

tamentul anumitor deținuți. Asistarea personalului de bază pentru a menține acest echilibru corect este datorată personalului cu funcții de conducere ce are în subordine angajați. Acest lucru necesită o cultură de management care să încurajeze comunicarea deschisă în cadrul ședințelor regulate între diferitele categorii de personal. Managementul, procedurile și procesele de lucru ale unui penitenciar sunt adesea denumite împreună „securitatea organizațională” sau „securitatea operațională”.

Când vine vorba de Regula 18c, referitoare la purtarea armelor de către personalul ce interacționează cu deținuții, în Republica Moldova, acesta nu poartă arme în perimetrul închisorii.

Pentru a consolida securitatea dinamică, unele țări au desemnat anumiți membri ai personalului pentru a acționa drept persoane de contact (gardieni de legătură) pentru deținuți individuali. De exemplu, în **Norvegia**, ofițerul de penitenciar este numit „kontaktbetjent” și are următorul rol¹³⁵: „Un obiectiv major al serviciilor corecționale este de a deschide calea pentru ca deținuții să poată face eforturi proprii pentru a-și contracara un model de comportament criminal. Ofițerul de contact are o funcție importantă de a ajuta deținuții în această muncă și va lucra activ cu deținutul într-un proces de motivație și schimbare. [...] Obținerea unui contact stabil în penitenciar oferă oportunități mai bune pentru a pregăti liberarea”.

Același Regulament privind munca ofițerului de contact stabilește cerințele față de conducere și responsabilitățile acesteia: „În cadrul propriului cadru financiar, nivelul regional și local trebuie să aloce resursele necesare pentru a conduce și dezvolta în continuare ofițerii de contact. Nivelul local are o responsabilitate specială de a motiva angajații să efectueze o activitate de ofițer de contact”.

135 Regulamentul privind activitatea ofițerului de contact ([Rundskriv KSF 02/2002 6. iunie 2002](#))

Securitatea dinamică ține în mod primordial de interacțiune. Regimul activităților parte a unui plan de executare a pedepsei reprezintă cel mai bun instrument pentru a gestiona și a cadra această interacțiune.

Rec (2003) 23, regula 19

a. Regimurile de penitenciar ar trebui organizate astfel încât să permită reacții flexibile la cerințele schimbătoare în materie de securitate și siguranță.

b. Alocarea într-un anumit penitenciar sau sector din penitenciar ar trebui să se bazeze pe evaluări cuprinzătoare privind riscurile și necesitățile și importanța plasării deținuților în medii care, luând în considerare nevoile lor, pot reduce orice risc pe care îl prezintă.

c. Riscuri particulare și circumstanțele excepționale, inclusiv cererile deținuților, pot necesita o anumită formă de segregare a deținuților individuali. Trebuie depuse eforturi intense pentru a evita segregarea sau, dacă trebuie aplicată, să fie redusă perioada de utilizare a acesteia.

În Republica Moldova, schimbarea regimului penitenciarului marchează scurgerea unei perioade de timp din pedeapsă. Deci, mișcarea de la regimul inițial la regimul comun nu se face pe baza cerințelor de siguranță și securitate. În caz de comportament necorespunzător sau de încălcare a regimului, penitenciarul poate aplica izolarea disciplinară sau transferul în regim inițial (regim de celulă). Penitenciarele nu au puterea de a schimba regimul penitenciar sau tipul de penitenciar într-unul mai puțin restrictiv înainte de trecerea anilor stabiliți.

În cazul deținuților obișnuiți (nu a celor condamnați la detențiune pe viață), prin decizia DIP, deținutul poate fi transferat într-un alt penitenciar de același tip ca cel stabilit în sentință. În cazul transferului deținuților pe viață, nici măcar administrația centrală a penitenciarelor nu are această „flexibilitate”.

Regimurile aplicate deținuților condamnați în Republica Moldova (în general) au atras critica Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatamentelor Inumane sau Degradante (CPT) de-a lungul anilor. În cel mai recent raport care a urmat după vizita în Republica Moldova, din septembrie 2015, acesta a declarat următoarele:

„CPT reamintește că „penitenciarul este prin privarea de libertate o pedeapsă în sine și, prin urmare, **regimul deținuților condamnați nu trebuie să agraveze suferința inerentă întemnițării** (a se vedea Regula 102.2 din Normele europene privind penitenciarele). Mai mult, deși autoritatea judiciară trebuie să stabilească durata adecvată a pedepsei pentru o anumită infracțiune, autoritățile penitenciare ar trebui să fie responsabile de stabilirea cerințelor privind securitatea și regimul, pe baza unor criterii convenite profesional și a evaluărilor individuale ale deținuților (de exemplu, atitudinea, comportamentul, participarea la activități a deținuților etc.). În acest context, este dificil să se justifice ca toți deținuții să fie obligați să ispășească o parte din pedeapsă cu închisoarea sub regimul inițial de detenție. În opinia Comitetului, **regimul inițial nu ar trebui să fie niciodată impus ca parte a sentinței**. S-ar putea să fie necesar ca un deținut să fie ținut separat de ceilalți deținuți pentru o anumită perioadă de timp; cu toate acestea, decizia de a impune sau nu o astfel de măsură ar trebui să revină autorităților penitenciare. CPT recomandă ca autoritățile moldovene să revizuiască legislația relevantă în lumina comentariilor de mai sus”¹³⁶.

Răspunsul Guvernului Republicii Moldova la acest punct informează despre sistemul progresiv de aplicare a pedepsei care va fi instituit în conformitate cu Strategia de dezvoltare a sistemului penitenciar 2016 - 2020. Noul sistem implică revizuirea regimurilor existente și a tipurilor de penitenciare.

Cât privește *Regula 19b*, din cele menționate mai sus, reiese clar că alocarea deținutului la penitenciarul din Rezina sau în sectorul concret din penitenciar nu se bazează pe o evaluare a nevoilor și riscurilor. I-am întrebat, de asemenea, pe deținuții pe viață dacă regimul în care își ispășesc pedeapsa acum a fost decis pe baza comportamentului lor. **63%** au spus că *da*, **25%** au spus că *nu* și **7%** erau nesiguri. Cei care au răspuns *nu* au fost rugați să explice care sunt criteriile după care a fost stabilit regimul din punctul lor de vedere.

„Regimul depinde de perioada executată din pedeapsă. Regimul depinde de comportament numai în cazul încălcărilor permanente”, „discreția administrației”, „au existat multe cazuri în care deținuții care nu au respectat regimul au avut un acord cu administrația și apoi au fost eliberați”, „Bani (nu am bani)”, „regimul distruge echilibrul mental al deținuților”, „nu există criterii, comportamentul meu depinde de regim”, „nu există condiții pentru a ispăși pedeapsa în alt regim”.

Când au fost întrebați cât timp s-au aflat în regimul actual, unii deținuți condamnați la detențiune pe viață au scris următoarele:

„Trei ani, doar pe hârtie. În realitate, regimul nu este aplicat”, „Depinde de voința administrației”, „Din momentul detenției regimul s-a schimbat doar formal”, „Nu mi s-a aplicat vreun regim de loc”, „Nu știu” sau „Nu-mi amintesc”.

136 CPT/Inf (2016) 16, Raportul adresat Guvernului Republicii Moldova privind vizita în Republica Moldova efectuată de Comite-

tul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) în perioada 14 - 25 Septembrie 2015, punctul 47, pag. 25. Citat subliniat de autori.

Pe de altă parte, atunci când li s-a cerut să prezinte exemple de schimbări pozitive în penitenciar, un deținut a considerat transferul în regim comun drept o schimbare pozitivă.

Deținuții pe viață au fost, de asemenea, întrebați dacă ei consideră că tipul de penitenciar (închis, semi-închis, deschis) ar trebui să fie stabilit în funcție de nivelul de risc, disponibilitatea de a efectua activități (nu numai infracțiunea comisă așa cum este acum).

67% dintre deținuții pe viață au răspuns *da* și în argumentarea răspunsului, unii au menționat:

„Să am posibilitatea de a mă dezvolta și a rămâne uman”, „pentru că există deținuți cărora le pare rău pentru ceea ce au comis și chiar vor să se schimbe” „pentru a evita discriminarea”, „este important să se acorde atenție tuturor circumstanțelor și factorilor: morali, psihologici etc.”, „legislația are ca scop reeducarea infractorului, astfel în cazul condamnaților aflați la prima infracțiune care sunt dispuși să participe la programe sociale, autoritățile ar trebui să schimbe tipul de penitenciar și regimul”, „să aibă posibilitatea de a lucra”, „nu este corect să se stabilească regimul numai pe baza gravității infracțiunii comise, alte circumstanțe precum trecutul deținutului ar trebui, de asemenea, analizate”, „sistemul de celule duce numai la degradare. Vreau să fiu util societății”.

Regula 19c subliniază faptul că „segregarea deținuților individuali” trebuie să se bazeze pe „riscuri deosebite și circumstanțe excepționale, inclusiv cereri ale deținuților înșiși” și utilizate pentru cea mai scurtă perioadă posibilă. Trebuie să se facă distincție între două forme de segregare: individuală și colectivă. Segregarea individuală este rareori aplicată în Rezina, poate și datorită lipsei de spațiu în blocul deja supraaglomerat. Segregarea aplicată deținuților pe viață este colectivă. Această problemă a fost criticată în repetate rânduri de CPT după vizite în Republica Moldova.

„CPT solicită autorităților moldovene să ia măsuri - inclusiv de natură legislativă - pentru a institui un proces de integrare a deținuților con-

damnați la detențiune pe viață în populația generală a penitenciarelor”¹³⁷.

Segregarea oricărui grup de deținuți numai ca rezultat al pedepsei lor, fără o evaluare cuprinzătoare și continuă a riscurilor și a nevoilor, este nejustificată, neproportională și contravine principiului *individualizării* în aplicarea pedepsei. Cu excepția fazei de evaluare, deținuții pe viață nu ar trebui să se afle în mod obișnuit separați de ceilalți deținuți condamnați. Durata sentinței nu are neapărat vreo legătură cu nivelul de risc pe care deținutul poate să-l reprezinte în penitenciar. Principiul *normalizării* impune ca deținutul condamnat la detențiune pe viață să se poată, cel puțin, asocia cu alți deținuți pe termen lung.

Deținuții moldoveni condamnați la detențiune pe viață au fost întrebați dacă *sunt de acord cu executarea pedepsei împreună cu alte categorii de deținuți și, eventual, într-un alt penitenciar*. **62 dintre 73** de deținuți condamnați la detențiune pe viață au răspuns *da* (ceea ce reprezintă 85%). Când li s-a cerut să argumenteze de ce sunt de acord, unii dintre aceștia au subliniat posibilitatea de a fi transferați mai aproape de familie sau de casă, alții au subliniat posibilitățile de a comunica mai mult cu alți deținuți și cu oameni mai diverși și pentru a-și lărgi cercul social, pentru a afla mai multe despre societatea din afara închisorii. Unii deținuți consideră că segregarea nu oferă posibilitatea de a se corecta, de a se dezvolta și de „a rămâne echilibrat mental”. Câțiva văd acest lucru ca o posibilitate de a îndeplini condițiile de *liberare* condiționată. O mică minoritate nu văd nicio diferență. Mai jos sunt câteva afirmații:

„A fi segregat este dificil din punct de vedere psihologic, este monoton”, „deoarece izolarea nu

137 CPT / Inf (2016) 16, Raportul adresat Guvernului Republicii Moldova privind vizita în Republica Moldova efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratamente-
lor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) în perioada 14 - 25 septembrie 2015, punctul 90, pagina 37.

duce la nimic altceva decât slăbiciune și înstrăinarea persoanei de societate” „oamenii de știință au demonstrat că un deținut nu poate fi ținut în celulă mai mult de 7 ani, pentru că el începe să fie dezzechilibrat din punct de vedere mental”, „nu vom mai fi etichetați”, „pentru că nu există posibilitatea de a lucra aici”, „pentru o mai bună integrare în societate”, „aș vrea să fiu transferat într-un alt penitenciar pentru a fi mai aproape de casa mea”.

Revenind la cele trei principii pe care ar trebui să le urmeze orice măsură de securitate, ne punem întrebarea: este segregarea legală, este ea necesară și este ea proporțională?

Chiar dacă segregarea deținuților condamnați la detențiune pe viață este prevăzută de legislația moldovenească¹³⁸, ea nu este în conformitate cu standardele internaționale (a se vedea standardele CPT¹³⁹). Autorii studiului nu au putut găsi în normele legale niciun scop declarat al segregării. Necesitatea segregării apare atunci când alte mijloace mai puțin restrictive s-au dovedit ineficiente. Autoritățile moldovenești nu au încercat alte mijloace, deoarece legea nu permitea acest lucru. Din cunoștințele noastre, nu au existat amenințări grave pe care deținuții pe viață le-au adus siguranței și ordinii în penitenciar. Astfel, rămâne întrebarea: care este necesitatea segregării?

Cerința privind necesitatea este legată de proporționalitate, în sensul că segregarea ar trebui să servească un obiectiv legitim - menținerea bunei ordini în penitenciar. Principiul proporționalității solicită, de asemenea, aplicarea unei măsuri pentru cea mai scurtă durată posibilă.

În Republica Moldova, segregarea este aplicată **tuturor deținuților condamnați la detențiune pe viață și pentru întregul termen** fără un obiectiv clar definit. Prin urmare, din punctul

nostru de vedere, această măsură este ilegală, inutilă și disproporționată.

Este important ca noul sistem de executare progresivă a pedepsei privative de libertate (Strategia de dezvoltare a sistemului penitenciar 2016-2020, obiectiv IV) să abordeze problemele menționate. Conform notei conceptuale privind instituirea sistemului progresiv de executare, deținuții pe viață nu vor mai fi segregati de restul deținuților doar în baza tipului de pedeapsă, și vor avea posibilitatea de a fi transferați treptat la regimuri mai puțin restrictive pe baza evaluării individuale a riscurilor.

Rec (2003) 23, regula 20

- a. Unitățile de securitate maximă ar trebui să fie utilizate numai ca o ultimă soluție, iar alocarea în aceste unități ar trebui revizuită în mod regulat.**
- b. În cadrul unităților de maximă siguranță, regimul ar trebui să facă distincția între gestionarea deținuților care prezintă un risc excepțional de evadare sau de pericol în cazul în care ar reuși și gestionarea celor care prezintă riscuri pentru alți deținuți și/sau pentru cei care lucrează în penitenciar sau îl vizitează.**
- c. Ținând seama în mod corespunzător de comportamentul deținuților și de cerințele de securitate, regimul din unitățile de securitate maximă ar trebui să tindă a crea o atmosferă relaxată, să permită asocierea deținuților, libertatea de mișcare în interiorul unității și să ofere o serie de activități.**

138 Articolul 224 par. (1) lit. f) din Codul de executare al Republicii Moldova prevede deținerea separată a deținuților de viață din alte categorii de deținuți.

139 [Standardele CPT](#), CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2009, engleză, Secțiunile „substanțiale” din rapoartele generale ale CPT.

În Republica Moldova, nivelul de securitate aplicat deținuților condamnați la detențiune pe viață nu este numit securitate maximă (încă), dar poate fi foarte bine considerat ca atare prin natura sa.

Nivelul de securitate aplicat fiecărui individ ar trebui să fie proporțional cu riscul reprezentat de persoana respectivă. Cu alte cuvinte, unitățile de securitate maximă vor fi aplicate ca o ultimă soluție atunci când alte mijloace și eforturi de a schimba comportamentul serios perturbator al unui deținut nu au reușit. Exemple de comportament perturbator sunt: amenințările și șantajul, actele grave de violență împotriva altor deținuți, a personalului etc.

Standardele CPT revizuite în 2009¹⁴⁰ recomandă următoarele:

“ **În fiecare țară, va exista un anumit număr de deținuți considerați ca prezentând un risc deosebit de ridicat de securitate și, prin urmare, necesită condiții speciale de detenție. Percepția asupra riscului ridicat de securitate al unor astfel de deținuți poate rezulta din natura infracțiunilor comise, modul în care aceștia reacționează la constrângerile vieții în penitenciar sau profilul lor psihologic/psihiatric. Acest grup de deținuți vor reprezenta (sau cel puțin ar trebui, dacă sistemul de clasificare funcționează în mod satisfăcător) o proporție foarte mică din totalul populației din penitenciare.** ”

Atunci când 100% dintre deținuții pe viață sunt evaluați ca făcând parte din categoria de risc I - deținuți periculoși chiar și după reevaluări relativ frecvente (la fiecare 6 luni), ne întrebăm dacă instrumentele de evaluare și sistemul de clasificare funcționează în mod satisfăcător. Se pare că tipul de pedeapsă este principalul motiv pentru presupusa pericolozitate și, respectiv, evaluarea pericolozității are relevanță numai pentru a decide cu privire la utilizarea cătușelor.

Regula 20a nu este îndeplinită deoarece, din nou, alocarea într-un nivel de securitate specific (tipul de penitenciar și regim) este impusă de lege ca parte din pedeapsă.

Regula 20b subliniază că, în interiorul unităților de maximă siguranță, ar trebui să se aplice regimuri diferite acelor deținuți care prezintă riscul de a evada și celor care prezintă un risc pentru alți deținuți și/sau personal sau vizitatori.

După cum s-a menționat anterior, autoritățile din penitenciare au posibilități limitate de a individualiza regimul în cadrul legal actual. Singurul lucru pe care îl pot individualiza este regimul zilnic al activităților. În același timp, legislația stabilește restricții semnificative asupra posibilităților de implicare a deținuților condamnați la detențiune pe viață în activități.

Standardele CPT¹⁴¹ indică faptul că programul de activități în unități cu securitate sporită este la fel de important - dacă nu chiar mai important - decât în unități de detenție obișnuite. Programul de activități poate ajuta mult la contracara efectelor dăunătoare asupra personalității deținutului care trăiește într-o atmosferă asemănătoare cu o bulă în astfel de unități.

Este de remarcat faptul că sistemul penitenciar din Republica Moldova a depus eforturi pentru îmbunătățirea regimului pentru deținuții pe viață. Atât timpul petrecut în afara camerei cât și gama de activități au crescut¹⁴². Sistemul pro-

140 Standardele CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2009, engleză, Secțiunile „substanțiale” din rapoartele generale ale CPT, punctul 32, pagina 25.

141 Ibid.

142 CPT/Inf (2016) 16, Raportul adresat Guvernului Republicii Moldova privind vizita în Republica Moldova efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatamentelor

gresiv de aplicare a pedepsei menționat mai sus, planificat a fi introdus în Republica Moldova, va crea un teren fertil pentru activități utile, iar programele de schimbare a comportamentului vor câștiga mai multă pondere în implementarea planului de executare a pedepsei. De asemenea, parte a noului sistem, există intenția de a introduce/crea unități de securitate maximă. Standardele internaționale și europene privind aceste unități speciale ar trebui luate în considerare în procesul de elaborare și implementare a noului sistem.

Normele disciplinare rezonabile și proporționale (așa-numita securitate procedurală sau organizațională) sunt esențiale pentru un mediu bine organizat, favorabil schimbării comportamentului. Trebuie menționat progresul înregistrat de penitenciarul Rezina: „În ceea ce privește măsurile de securitate, Comitetul salută faptul că, cu excepția câtorva deținuți, deținuții pe viață din penitenciarul Rezina nu mai erau încătușați ori de câte ori și-au părăsit camerele, escortați de ofițeri din penitenciare”¹⁴³.

Posibilitatea de a ieși din cameră fără cătușe a fost menționată de câțiva deținuți ca o schimbare pozitivă a regimului¹⁴⁴.

Împreună cu realizările pozitive, CPT a observat, de asemenea, o evoluție nefericită¹⁴⁵:

sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) în perioada 14 - 25 septembrie 2015, punctul 90, pagina 36. „CPT recomandă ca autoritățile moldovene să ia măsuri suplimentare - inclusiv, dacă este necesar, prin amendamente legislative - să extindă gama de activități extracelulare oferite deținuților condamnați la închisoare pe viață, cu un accent special pe muncă și formare profesională/educațională”.

143 CPT/Inf (2016) 16, Raportul adresat Guvernului Republicii Moldova privind vizita în Republica Moldova efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) în perioada 14 - 25 septembrie 2015, pagina 7.

144 Chestionare la care au răspuns deținuți condamnați la închisoare pe viață, 5 din 75 au menționat acest lucru ca o schimbare pozitivă.

145 CPT/Inf (2016) 16, Raportul adresat Guvernului Republicii Moldova privind vizita în Republica Moldova efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) în perioada 14 - 25 septembrie 2015, punctul 133, pagina 51.

„De la vizita CPT din 2011, a fost extins catalogul posibilelor pedepse disciplinare, în special, prin sancționarea suspendării dreptului la vizite (pentru o perioadă de până la trei luni). Delegația a observat că s-a recurs frecvent la această pedeapsă în unitățile vizitate, în principal, pentru abateri disciplinare care nu au legătură cu vizitele. În plus, conform legii, deținuții supuși sancțiunii de izolare individuală sunt în mod automat privați de drepturile de a primi vizite și de a efectua apeluri telefonice în timpul executării acestei sancțiuni. În opinia CPT, orice restricții privind contactele familiale ca formă de pedeapsă ar trebui să fie utilizate numai atunci când infracțiunea se referă la astfel de contacte și [...] - numai pentru cel mai scurt timp posibil (zile, nu săptămâni sau luni)”. „

Suspendarea dreptului la vizite a fost introdusă ca sancțiune în 2014¹⁴⁶. Motivul introducerii acestei sancțiuni nu este clar. Este această restricție aplicată în numele siguranței (sau în numele retribuției)?

Răspunsul guvernului Republicii Moldova la recomandarea CPT de a revizui legislația privind sancțiunile a fost să enumere sancțiunile aplicabile minorilor prin legea existentă (doar citând aceleași dispoziții pe care CPT le-a considerat neadecvate).

Moldova, la fel ca și alte țări cu o cultură militară în penitenciare, pune accent excesiv pe securitatea statică. Conceptul de securitate

146 Legea nr. 82 din 29.05.2014 privind modificarea și completarea anumitor acte.

dinamică nu este integrat în cadrul normativ și nici măcar nu este încurajat în practică. Prin urmare, persistă percepția că sancționarea este cel mai bun mod de a influența comportamentul deținuților.

Nici una din regulile analizate (18, 19 și 20) nu se respectă pe deplin.

3.7. Combaterea efectelor dăunătoare ale detenției pe viață

Penitenciarul pe termen lung poate avea un număr de efecte desocializate asupra deținuților. Pe lângă faptul că devin instituționalizați, deținuții cu termene lungi pot prezenta o serie de probleme psihologice (inclusiv pierderea stimei de sine și deprecierea competențelor sociale) și au tendința de a deveni din ce în ce mai detașați de societatea în care aproape toți vor reveni în cele din urmă. În opinia CPT, regimurile oferite deținuților care execută pedepse lungi ar trebui să urmărească compensarea acestor efecte într-un mod pozitiv și proactiv¹⁴⁷.

Toți deținuții din Republica Moldova sunt plasați pentru prima dată în carantină pe o perioadă de 15 zile în care sunt examinați medical, informați cu privire la drepturi, obligații, reguli și regim. Spre deosebire de alți deținuți, deținuții pe viață sunt privați de oportunități precum munca remunerată, educația formală (certificată) și, în primii 10 ani de detenție, de asemenea, de întrevederi de lungă durată cu familia. După cum este analizat în secțiunea anterioară, fiecare restricție ar trebui să aibă un obiectiv legitim (menținerea ordinii, de exemplu) și va fi redusă la minimum necesar. În cazul deținuților care nu au manifestat comportamente perturbatoare sau violente, nu este clar care este obiectivul legitim al privării de vizite și activități.

¹⁴⁷ Standardele CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2009, engleză, Secțiunile „substanțiale” din rapoartele generale ale CPT, punctul 32, pagina 26.

Rec (2003) 23, regula 21

Pentru a preveni și a contracara efectele dăunătoare ale vieții și ale condamnărilor pe termen lung, administrațiile penitenciare trebuie să:

- asigure oportunități la începutul sentinței și, mai târziu, după cum este necesar, să explice deținuților regulile închisorii și rutina, precum și îndatoririle și drepturile lor;
- le ofere deținuților posibilitatea de a face alegeri personale în cât mai multe dintre chestiunile vieții de zi cu zi din închisori;
- ofere condiții materiale adecvate și oportunități pentru stimularea fizică, intelectuală și emoțională;
- dezvolte un design plăcut și ușor de utilizat pentru spațiile, mobilierul și decorarea închisorii.

Privarea de libertate pentru 25-30 de ani înainte de a fi eligibili pentru liberarea condiționată poate descuraja membrii familiei să păstreze contactul cu deținutul. De asemenea, prima perioadă de detenție este, de obicei, cea mai critică pentru deținut; prin urmare, această limitare a dreptului la vizite, combinată cu limitarea activităților, contravine recomandărilor din regula 21.

Deținuții pe viață ar putea suferi șocuri sau confuzii imediat după condamnare. Prin urmare, perioada inițială este foarte importantă. Trebuie să li se explice ce se așteaptă de la ei în sistemul penitenciar.

Din interviurile cu personalul care lucrează în penitenciarul Rezina, se pare că există o conștientizare a consecințelor negative ale privării de libertate pe termen lung. Personalul a menționat că „unii deținuți nu au vreun membru al familiei în viață, nu au un loc în care să meargă

etc.”. Ceea ce lipsește angajaților sunt instrumentele și posibilitățile (atât juridice cât și logistice) de prevenire și contracarare a efectelor negative ale închisorii. Este, de asemenea, important să se efectueze studii și cercetări privind impactul detenției asupra deținutului individual și asupra membrilor familiei, precum și cercetarea metodelor care sunt cele mai eficiente sau mai puțin eficiente în acest scop.

Prin implicarea deținutului în planificarea executării pedepsei, în decizii privind activitățile, el este motivat să își exercite *responsabilitatea individuală*. Această practică contracarează sentimentul de neputință sau „*neajutorare învățată*” în mediul închisorii, unde aproape toate aspectele vieții sunt ordonate și rutinizate. O bună practică ar putea fi împărțirea responsabilităților între personal și deținuți (în organizarea de activități, evenimente etc.). O condiție prealabilă pentru aceasta este de a avea un dialog bun și corect între personal și deținut cu privire la ceea ce este permis și la ce nu este permis, precum și la eventualele consecințe în caz de nerespectare a dispozițiilor convenite. Participarea la activitățile zilnice reprezintă o componentă esențială a resocializării, consolidând aspectele de normalitate și responsabilitate.

Pentru a evalua modul în care deținuții pe viață reușesc să-și folosească timpul, ca o modalitate de a contracara impactul negativ al închiso-

rii, i-am întrebat în ce activități sunt implicați și cât timp le dedică acestora.

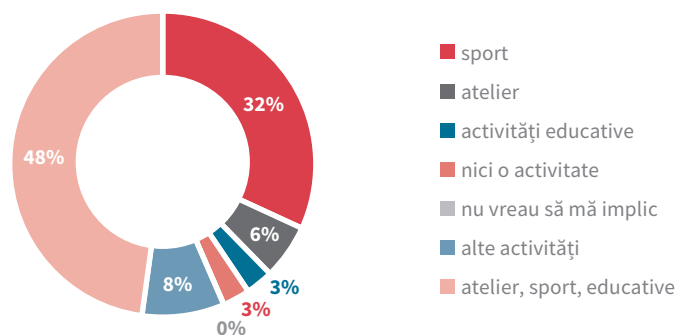
79% dintre deținuții chestionați au declarat că sunt implicați în activități, iar din aceștia aproape jumătate participă la mai multe activități, iar o treime sunt implicați doar în sport. Numărul de deținuți care nu sunt implicați în vreo activitate este aproximativ 15 și niciunul nu a răspuns că nu dorește să se implice în activități (refuză să participe) [Diagrama 15].

Potrivit informațiilor furnizate de Penitenciarul din Rezina, începând cu 1 ianuarie 2016, 6 deținuți din 109 au fost implicați în muncă neremunerată¹⁴⁸, niciunul nu a fost implicat în muncă remunerată, 4 au refuzat să se implice în activități, restul de 94 sunt implicați în alte activități decât munca. Trebuie subliniat faptul că 101 din 109 sunt apți de muncă, 3 sunt inapți de muncă din cauza dizabilităților și 5 nu pot munci din cauza vârstei lor avansate.

Din diagrama 16, doar 6 deținuți sunt implicați în activități pentru mai mult de 35 de ore pe săptămână (inclusiv activitățile efectuate în cameră). În același timp, CPT (Comitetul pentru Prevenirea Torturii) recomandă prin standardele

148 Aceeași situație a fost în 2012, raportul CPT (Comitetul pentru Prevenirea Torturii).

Diagrama 15. Activitățile în care se implică deținuții pe viață

sale ca deținuții să se angajeze în activități practice timp de cel puțin 8 ore pe zi în afara celulelor¹⁴⁹.

Când au fost întrebați despre timpul petrecut în afara camerei¹⁵⁰, niciun deținut nu a indicat 8 ore pe zi (sau 56 de ore pe săptămână), doar unul a scris 50 de ore pe săptămână, iar alți doi au scris 48 de ore pe săptămână. Aproximativ 30% dintre deținuții pe viață petrec între 20 și 40 de ore pe săptămână în afara camerei, 44% dintre cei care au răspuns la această întrebare petrec în afara camerei 2 ore/zi sau mai puțin.

Puțini dintre ei au zis „zero timp în afara celulei” sau au menționat că: „Nu mi se permite întotdeauna să merg în afara celulei, există situații în care nu ies afară câteva zile la rând”.

Este important să ținem minte că limitarea excesivă și nejustificată a timpului petrecut în afara celulei, poate să afecteze demnitatea umană, iar cumulativ cu condițiile materiale

149 CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011 engleză ([CPT standards](#)), pg. 17: „47 [...] CPT Consideră că ar trebui să se asigure faptul că deținuții să petreacă o parte a zilei (8 ore sau mai mult) în afara camerelor, angajându-se în diferite activități. Desigur că regulile în instituțiile condamnăților ar trebui să fie și mai favorabile”.

150 Potrivit chestionarelor completate de 75 de deținuți.

necorespunzătoare poate constitui un tratament inuman [Diagrama 16].

Deși Codul de executare indică munca ca fiind unul dintre principalele mijloace de corectare a condamnatului¹⁵¹, articolul 254 alin. (4) limitează posibilitatea deținuților pe viață de a presta munci - „munca plătită se efectuează numai în cameră sau în camere special amenajate”.

În realitate, nimeni nu este asigurat cu muncă remunerată. Acest lucru este deosebit de problematic atunci când deținuții sunt obligați¹⁵² să plătească pentru timbrele poștale¹⁵³, pentru coletele sau pachetele, pe care le trimit prin poștă, pentru electricitate în cazul utilizării oricărui dispozitiv electric (televizor, frigider, calculator etc.).

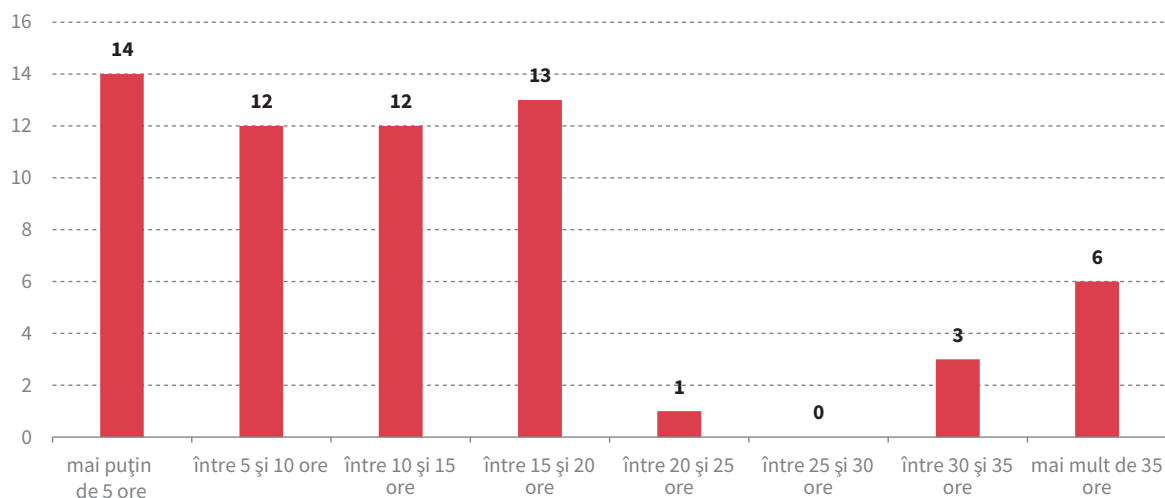
151 Codul de Executare, articolul 171. Mijloacele principale de corijare a condamnatului:

- (1) Principalele mijloace de corijare a condamnatului sunt: modul și condițiile de executare a pedepsei, munca social-utilă, munca educativă, instruirea profesională, învățământul general, influența exercitată de societate.
- (2) Mijloacele de corijare se aplică ținându-se cont de categoria infracțiunii, de personalitatea și comportamentul condamnatului, conform unui program individual și continuu.

152 Hotărârea Guvernului nr.861 din 8 iulie 2014 privind aprobarea amendamentelor în alte hotărâri ale Guvernului (și anume modificarea statutului de aplicare a pedepsei condamnăților).

153 Costă 15 lei pentru un pachet mai mic de 20 de kg și 25 de lei pentru un pachet care depășește 20 de kg.

Diagrama 16. Timpul petrecut în activități

În plus, modificările introduse în 2014¹⁵⁴ au exclus condamnării la detențiune pe viață din lista deținuților care pot beneficia de compensare privilegiată a zilelor de muncă¹⁵⁵. Chiar și fără calcul privilegiat, deținuții vor să muncească și s-au plâns că nu au condiții adecvate pentru aceasta și că sunt puține oportunități disponibile. Atunci când condamnării la detențiune pe viață au fost întrebați dacă ar lucra gratuit în penitenciar, 60% au răspuns da.

În alte țări, munca în penitenciar este percepută ca o obligație a deținutului. În Republica Moldova, în cazul deținuților condamnați la detențiune pe viață, aceasta este privită ca un privilegiu. Având în vedere faptul că participarea la muncă este una dintre condițiile de liberare condiționată, ne întrebăm care este intenția și scopul „privării” deținuților pe viață de această posibilitate. CPT și-a exprimat îngrijorarea cu privire la această chestiune și a încurajat autoritățile moldovene să revizuiască legislația care îngreunează munca și oportunitățile educaționale ale persoanelor condamnate la detențiune pe viață¹⁵⁶.

Chiar dacă legislația limitează posibilitatea penitenciarului de a implica deținuții pe viață în activități în afara camerelor, atitudinea personalului joacă un rol semnificativ în crearea unui mediu sigur și mai puțin dăunător în penitenciar. Comportamentul deținutului este puternic influențat de natura interacțiunii dintre deținuți și mediul lor, în special relația cu personalul. Con-

ceptul de securitate dinamică combină relația pozitivă dintre deținuți și personal cu tratamentul echitabil și activitățile practice.

Când au fost rugați să dea exemple de schimbări pozitive în regimul de detenție, deținuții pe viață au menționat următoarele:

„Atitudinea administrației s-a schimbat”, „Este mai ușor să ispășești pedeapsa, inițial a fost mai greu”, „Violența fizică s-a oprit, cătușele nu se mai aplică; Tenisul, fotbalul, biserica au apărut”, „Vizite pe termen lung cu familia”, „Tortura și tratamentul inuman, degradant s-au oprit; Alimentația și condițiile de viață s-au îmbunătățit; Atitudinea societății și a administrației față de noi s-a schimbat; Au apărut noi evenimente sportive și educaționale”, „Ziua ușilor deschise” și „Teatrul”, „Totul depinde de tine: trebuie să urmezi regimul și să muncești”.

Pentru a rezuma gradul de respectare a regulii 21 din Rec (2003) 22, constatăm că în Moldova deținuții pe viață primesc mai puține posibilități la începutul pedepsei, posibilitățile de a face alegeri personale în viața de zi cu zi în penitenciar (regimul activităților) sunt foarte limitate, condițiile materiale oferă puține stimulări intelectuale și emoționale; spațiile și mobilierul închisorii sunt asemănătoare cu cele al altor penitenciare.

Este important ca regimurile progresiste, planificate pentru a fi introduse (a se vedea secțiunea 3.6 mai sus), să ofere administrației penitenciare flexibilitatea și discreția pentru a oferi posibilități deținuților condamnați la detențiune pe viață, la fel ca și altor deținuți cu termene lungi. Diferențierea regimurilor nu constă doar în limitarea sau extinderea drepturilor de bază (întrevederi, apeluri telefonice). Diferența principală dintre regimuri este libertatea de mișcare și *responsabilitățile* acordate deținuților ce trebuie *extinse treptat*.

154 Legea nr.82 din 29.05.2014 privind modificarea și completarea unor acte.

155 Zilele lucrătoare privilegiate sunt un mecanism de compensare pentru munca în închisoare, care permite o reducere a pedepsei pentru deținuții care lucrează. Munca în închisoare, fără nicio compensație, nu este în conformitate cu punctul 26.10 din Recomandarea Rec (2006) 2 a Comitetului de Miniștri a statelor membre privind Regulile Europene pentru penitenciare „În toate cazurile trebuie să existe o remunerare echitabilă a muncii deținuților”.

156 CPT/Inf (2016) 16, Raportul adresat Guvernului Republicii Moldova efectuat de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatelor sau Pedepsei Inumane sau Degradante (CPT) în perioada 14 - 25 septembrie 2015, punctul 87, pagina 36.

Rec (2003) 23, regula 22

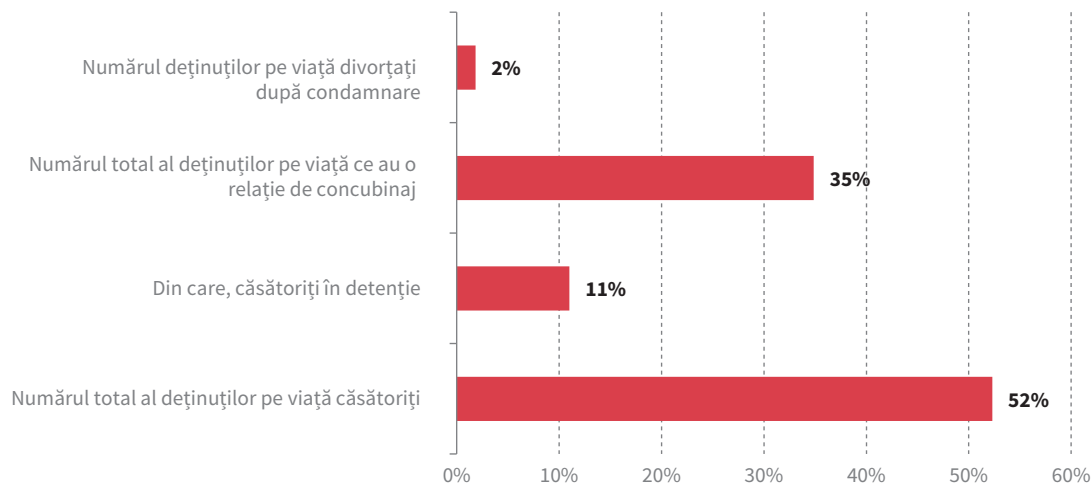
Trebuie depuse eforturi pentru a preveni ruperea legăturilor de familie. În acest scop:

- deținuții ar trebui să fie repartizați, în cea mai mare măsură posibilă, în penitenciare situate în apropierea familiilor lor sau a rudelor apropiate;
- scrisorile, apelurile telefonice și vizitele ar trebui să fie permise cu frecvență și intimitate maximă. În cazul în care o astfel de prevedere pune în pericol siguranța sau securitatea, sau dacă este justificată de evaluarea riscurilor, aceste contacte pot fi însoțite de măsuri de securitate rezonabile, precum monitorizarea corespondenței și perchezițiile înainte și după vizite.

Alocarea și plasarea deținuților condamnați la detențiune pe viață a fost discutată în secțiunile de mai sus. În Republica Moldova, deținuții pe viață au mai puține posibilități de a fi vizitați de familie în comparație cu alți deținuți. Prevederea legală care interzice deținuților condamnați la detențiune pe viață aflați în regim inițial să primească întreveneri pe termen lung este excesiv de restrictivă și ca atare nu poate fi justificată, în opinia CPT¹⁵⁷: „128. [...] *Comitetul consideră că, ținând cont de durata de timp petrecută în penitenciar, ar trebui depuse eforturi speciale pentru a preveni ruperea legăturilor de familie ale deținuților care execută o pedeapsă pe viață. De fapt, deținuții pe viață în regimul inițial sunt tocmai categoria deținuților pentru care riscul de întrerupere a relațiilor de familie este cel mai mare. CPT își reiterează recomandarea ca autoritățile moldovene să modifice Codul de executare pentru a se asigura că toți deținuții pe viață au dreptul să primească vizite pe termen lung*”.

157 CPT/Inf (2016)16, Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita în Republica Moldova efectuată de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) în perioada 14 - 25 septembrie 2015, punctul 128, pagina 50.

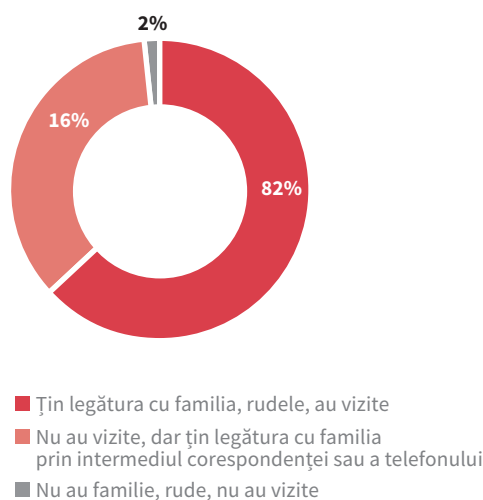
Diagrama 17. Situația matrimonială a deținuților pe viață

Conform situației din ianuarie 2017, 96 dintre cei 109 deținuți sunt căsătoriți sau au o relație. Dintre cei 57 de căsătoriți, 12 s-au căsătorit după condamnare, 2 deținuți au divorțat după condamnare. Marea majoritate a deținuților condamnați la detențiune pe viață (107 din 109) păstrează contactul cu familia și rudele.

După cum s-a menționat anterior, deținuții pe viață consideră că întreprinderile și comunicarea cu familia lor sunt foarte importante în procesul de reabilitare. Introducerea întreprinderilor pe termen lung pentru deținuții pe viață în legislație, în 2014, a fost apreciată de către deținuți drept una dintre cele mai pozitive schimbări.

Diagrama 18. **Contactul cu familia și rudele**

În Comentariul la Regulile Europene pentru Penitenciare (Rec 2006) 2 se specifică faptul că „pierderea libertății nu trebuie să ducă la pierderea contactului cu lumea exterioară” și că „referința la familie va fi interpretată liber, pentru a include contactul cu o persoană cu care deținutul a stabilit o relație comparabilă cu cea a membrilor de familie, chiar dacă relația nu a fost formalizată”.

Există un grad considerabil de variație între țări în ceea ce privește dreptul la vizite cu familia. Cu toate acestea, în majoritatea statelor membre, regulile referitoare la vizite sunt aceleași pentru toate categoriile de deținuți, inclusiv pentru deținuții pe viață. Unele țări aplică restricții privind frecvența, durata, numărul de vizitatori, contactul fizic etc.

Federația Rusă, care are o legislație de executare similară cu cea a Moldovei, a fost condamnată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (cauza Horoshenko) pentru încălcarea dreptului reclamantului la respectarea vieții sale private și de familie, după cum este garantat de articolul 8 al Convenției, drept rezultat la aplicării regimului strict în colonia corecțională cu regim special. Curtea a declarat că:

„Autoritățile naționale au obligația de a preveni ruperea legăturilor de familie și de a acorda deținuților pe viață un nivel relativ bun de contact cu familiile lor [...] cât mai des posibil și într-un mod cât mai normal posibil”¹⁵⁸.

Având în vedere oportunitatea creată de revizuire a legislației parte din schimbările strategice planificate pentru următorii patru ani, Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Republicii Moldova trebuie să introducă instrumente moderne de motivare a deținuților și să înceteze practica de suspendare a dreptului la vizite cu familia doar pentru că acest lucru „funcționează”. Pentru a evita depășirea marjei de apreciere a statului, factorii de decizie și personalul ar trebuie să-și pună întrebarea *de ce* înainte de a introduce sau aplica orice restricție.

158 Hotărârea Khoroshenko împotriva Rusiei, punctul 126, punctul 134.

Rec (2003) 23, Regula 23

- a. De asemenea, ar trebui încurajate și alte contacte cu lumea exterioară, cum ar fi accesul la ziare, radio și televiziune și vizitatori externi.**
- b. Ar trebui să se depună eforturi deosebite pentru a permite acordarea diferitelor forme de deplasare în afara penitenciarului, dacă este necesar, cu escortă, ținând seama de principiile stabilite în Recomandarea nr. R (82) 16 privind permisiile de ieșire din penitenciar.**

Regula 23a este într-o anumită măsură respectată, în timp ce regula 23b se aplică foarte rar chiar și în cazul condamnaților obișnuiți.

Conform legislației Republicii Moldova¹⁵⁹, anumitor categorii de condamnați le sunt interzise deplasările de scurtă durată, fără escortă, în afara închisorii. Deținuții pe viață reprezintă una din categoriile excluse pentru că sunt condamnați pentru crime excepțional de grave.

Deplasarea cu escortă poate fi acordată în cazul funeraliilor sau a unei boli grave a soțului/soției sau a rudelor apropiate, dacă sunt însoțite de documente justificative și dacă deținutul acoperă toate costurile legate de călătorie (transport, hrană, ședere). Atât pentru el, cât și pentru escortă. Din nou, această prevedere nu se aplică pentru deținuții pe viață.

Regulile de mișcare în interiorul penitenciarului sunt de asemenea stricte - deținuții pe viață pot merge în interiorul penitenciarului doar sub escorta a doi membri ai personalului și a ofițerului de serviciu sau a adjunctului său¹⁶⁰. Este

evident că deplasarea fără escortă a deținuților condamnați la detențiune pe viață este de neconceput pentru autoritățile moldovenești.

În **Norvegia**, deplasarea în afara penitenciarului este considerată drept o măsură cheie pentru reabilitarea și adaptarea socială a unei persoane condamnate. Este văzută ca un instrument/schemă care permite persoanei condamnate să mențină contacte cu rudele sale și să reducă efectele dăunătoare ale izolării. Condiția de bază este că deplasarea înafară să fie justificată din punct de vedere al securității. Aceasta se va baza pe evaluarea individuală, printre altele, cu referire la natura infracțiunilor și durata pedepsei preventive (forvaring), precum și la dezvoltarea persoanei condamnate în timpul executării pedepsei.

Dacă se prevede o perioadă minimă de detenție preventivă (forvaring), Ministerul Justiției al Norvegiei propune ca persoana condamnată să fi ispășit cel puțin două treimi din acest termen înainte de a i se acorda deplasare obișnuită înafara penitenciarului sau deplasare de scurtă durată. Dacă nu este stipulată o perioadă minimă, timpul pentru o astfel de deplasare trebuie evaluat în funcție de ceea ce este considerat un progres adecvat și rezonabil în executarea pedepsei.

Victimele sunt notificate în prealabil dacă este foarte important ca persoana în cauză să fie la curent cu timpul ieșirii din penitenciar. Înainte de acordarea deplasării fără escortă, Serviciile de corecție trebuie să contacteze poliția/procuratura cu solicitarea de informații relevante pentru evaluare.

Moldova ar trebui să înceapă treptat să aplice mai multe deplasări fără escortă condamnaților obișnuiți și să dea această posibilitate și persoanelor condamnate la detențiune pe viață. O schemă de aplicare a deplasărilor fără escortă trebuie integrată în sistemul de regimuri progresive.

¹⁵⁹ Decizia Guvernului nr. 583 din 26.05.2006 privind aprobarea statutului de executare a pedepselor de către condamnați, punctul 263 și 264.

¹⁶⁰ Punctul 96 din Statutul executării pedepselor de către condamnați.

Rec (2003) 23, Regula 24

Deținuții trebuie să aibă acces la consiliere, ajutor și asistență adecvată pentru:

- a ajunge la o înțelegere (acceptare) a infracțiunii, a răului făcut victimelor și orice sentiment de vinovăție;
- a reduce riscul de suicid, în special, imediat după condamnare;
- a contracara efectele dăunătoare detenției pe termen lung, cum ar fi instituționalizarea, pasivitatea, scăderea respectului de sine și depresia.

La situația din ianuarie 2016, exista doar 1 psiholog și 1 asistent social - pentru toate categoriile de deținuți aflați în custodie la Rezina (332 persoane). Recent, penitenciarul a angajat încă un psiholog și încă un asistent social.

Potrivit datelor primite de la penitenciarul Rezina, în anul 2016 deținuții pe viață au solicitat serviciile psihologului mai des decât celelalte categorii de deținuți. De exemplu, cei condamnați la detențiune pe viață (109 persoane) au solicitat asistența psihologului de 230 de ori, în timp ce alte categorii (223) - de 194 de ori. **Aceasta înseamnă că, în medie, un deținut pe viață a solicitat asistența psihologului de două ori pe parcursul unui an, în timp ce celelalte categorii - mai puțin de o dată (0,86) pe an.**

În timpul interviurilor, unii deținuți condamnați la detențiune pe viață au menționat că numai asistentul social îi asistă în penitenciar. Ei, de asemenea, au spus că procedurile sunt atât de birocratice încât personalul nu poate găsi timp să discute cu deținuții.

Potrivit informațiilor din sentințe, numai 2 dintre cele 108 persoane condamnate la detențiune pe viață au avut o boală psihică înainte de condamnare. Conform situației din 1 ianuarie 2016,

37 de persoane condamnate la detențiune pe viață se aflau la evidența psihiatrului cu boli mintale.

Numărul tot mai mare de condamnați la detențiune pe viață, combinat cu mecanismul nefuncțional de liberare condiționată conduce la supraaglomerarea sectorului destinat deținuților pe viață din Rezina și la scăderea speranței de liberare. Cum poate fi gestionat în mod eficient acest număr tot mai mare de persoane care sunt condamnate pe termen lung sau pe viață? Este o problemă importantă care trebuie abordată de Ministerul Justiției al Republicii Moldova.

Soluția ar fi de a avea o planificare mai bine ținută și structurată a executării pedepsei în cazul deținuților condamnați la detențiune pe viață sau pe termene lungi, astfel încât resursele, și așa limitate, să fie utilizate cât mai potrivit posibil¹⁶¹.

Germania este un exemplu de bună practică atunci când vine vorba de contracararea efectelor dăunătoare ale încarcerării pe termen lung. Potrivit CPT, în urma vizitei din 2014 (în penitenciarele Diez și Freiburg)¹⁶², deținuților aflați în detenție preventivă (pedeapsă prelungită pe termen nedeterminat) li s-au oferit următoarele drepturi, în conformitate cu dispozițiile legale relevante:

- Cazare într-o cameră individuală;
- Mai mult spațiu per deținut (cel puțin 15 m², inclusiv cu anexele sanitare);
- Dreptul de a avea propriul mobilier (inclusiv frigider) și lenjerie de pat;
- Dreptul de a purta propriile haine;
- Dreptul de a păstra mai multe lucruri personale în celulă¹⁶³;
- Dreptul de a avea un televizor mai mare;

161 Diferența în reacția la închisoarea pe termen lung: Implicații în gestionarea infractorilor pe termen lung (Difference in Response to Long-Term Imprisonment: Implications for the Management of Long-Term Offenders), Frank J. Porporino, The Prison Journal, Vol 70, Ediția 1, pp. 35 – 45, Prima publicație: 18 august 2016.

162 CPT / Inf (2014) 23 Raport către guvernul german privind vizita din 25 noiembrie - 2 decembrie 2013.

163 De exemplu, la închisoarea din Freiburg, deținuții pot păstra 30 în loc de 20 de DVD-uri în celula lor.

- Dreptul de a păstra animalele de companie (cum ar fi păsările sau peștii) în celulă;
- Dreptul de a-și pregăti mesele și de a primi o alocație specială în acest scop;
- Munca nu este obligatorie;
- Dreptul de a primi o remunerare mai mare pentru muncă și o sumă mai mare de „bani de buzunar”;
- Accesul la aer liber în principiu toată ziua (cu toate acestea, ore fixe programate la Freiburg);
- Perioade mai lungi în care ușile celulei rămân deschise;

3.8. Categoriile speciale de deținuți pe viață

Rec (2003) 23, regula 26

Trebuie depuse eforturi pentru a proteja deținuții vulnerabili împotriva amenințărilor și a maltratării de către alți deținuți. Dacă este necesară separarea protectoare de ceilalți deținuți, trebuie evitată izolarea completă și asigurat un mediu sigur și de susținere.

Este datoria administrațiilor penitenciare să îi protejeze pe acei deținuți care sunt susceptibili să se confrunte cu disprețul celorlalți deținuți și chiar să devină supuși maltratării, amenințărilor și atacurilor. În Republica Moldova, deținuții care nu doresc să urmeze regulile criminale impuse de ierarhia informală a deținuților, e foarte probabil să fie abuzați și maltratați și, prin urmare, să solicite separarea de restul deținuților pentru propria lor protecție.

CPT a acordat o atenție deosebită riscurilor de violență și de intimidare, între deținuți, la care sunt supuși condamnații din Republica Moldova, legate de ierarhia informală a deținuților, de obicei, chiar din momentul în care intră în me-

diul penitenciar. Ca răspuns la preocupările CPT, autoritățile moldovenești au adoptat o serie de măsuri pentru a diminua aceste riscuri. Un exemplu în acest sens este introducerea articolului 206 în Codul de executare și adoptarea de către DIP a unei instrucțiuni menite să restricționeze sau chiar să îi împiedice pe alți deținuți să pătrundă în zone unde au fost deținuții aflați sub protecție¹⁶⁴.

În aprilie 2017, în penitenciarul din Rezi-na, erau 26 de deținuți ce se aflau sub „securitate personală”, ceea ce reprezintă 24% dintre condamnații la detențiune pe viață. Acest grup a crescut ușor din 2012, atunci când CPT a constatat că mai mult de 20% dintre deținuții pe viață au fost separați pentru propria lor siguranță, în conformitate cu articolul 206 din Codul de executare. Un număr de deținuți aflați sub protecție personală au trebuit să fie cazați în camere separate situate în alte blocuri de detenție.

Situația deținuților aflați în segregarea pentru securitate personală pare să se fi îmbunătățit, din 2012 dacă analizăm rapoartele CPT¹⁶⁵. Acum le sunt oferite mai multe activități și maltratarea fizică s-a oprit. Un exemplu pozitiv de implicare în activități utile îl reprezintă participarea a 11 deținuți condamnați la detențiune pe viață într-un proiect de teatru care a durat patru luni, culminând cu o mare premieră a piesei de teatru „Hamlet: Proces” prezentată în interiorul penitenciarului în prezența oficialilor, a ambasadurilor străine și a mass-media¹⁶⁶.

164 Instrucțiunea Nr. 25 emisă de către Directorul General a DIP pe data de 20 Februarie 2008.

165 [CPT/Inf \(2012\) 3](#) Punctul 60, pag. 25-26 în versiunea română a raportului și punctul 4, pagina 31 în versiunea engleză a raportului; „Cu toate acestea, delegația a primit unele acuzații de abuz fizic a deținuților de către membrii personalului penitenciarului nr. 17 de la Rezi-na [...]. Pretinsele relele tratamente au constat din lovituri de pumni, lovituri de picior și/ sau din lovituri aplicate cu ajutorul unui baston de cauciuc. Deținuții vizați, în general, fuseseră izolați pentru propria lor securitate și, prin urmare, nu beneficiau de „protecție” din cadrul vârfului ierarhiei informale între deținuți. Unii deținuți fiind percepuți ca „litigioși”, ce irită personalul penitenciarului ca urmare a plângerilor sau cu amenințările de plângeri, în timp ce altora li s-ar putea spune „umiliți”, situați în partea de jos a ierarhiei informale între deținuți.

166 [Stiri postate de Departamentul Instituțiilor Penitenciare.](#)

Cu alte cuvinte, deținuții aflați sub securitatea personală nu sunt deținuți în deplină izolare și nu sunt privați de activitățile disponibile altor deținuți.

Rec (2003) 23, regula 28

Deținuții în etate trebuie să fie asistați să-și mențină o stare de sănătate fizică și psihică bună. În acest scop, administrația penitenciarului ar trebui să ofere:

- acces la servicii adecvate de diagnosticare și de remediere;
- oportunități de muncă, exerciții fizice și alte activități care sunt potrivite capacităților fizice și mentale individuale ale deținutului;
- mese dietetice corespunzătoare, ținând cont de nevoile dietetice speciale.

Din **diagrama 19** putem vedea că proporția persoanelor în vârstă este în creștere. În anul 2000 și în 2010, cel mai mare grup de deținuți avea vârsta cuprinsă între 31 și 40 de ani. În

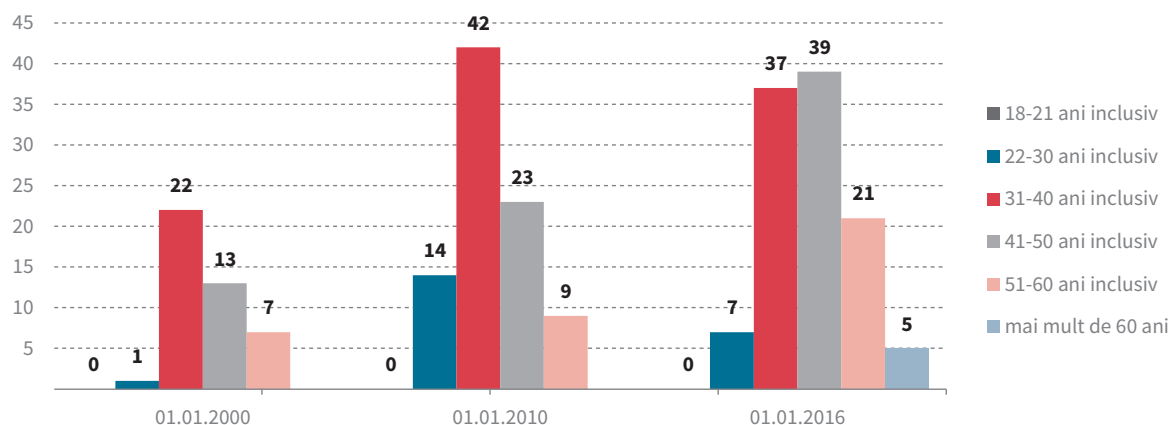
2016, cea mai mare proporție de deținuți pe viață are o vârstă cuprinsă între 41 și 50 de ani. Numărul de deținuți care au depășit vârsta de 50 de ani de asemenea a crescut, de la 9 la 21 de persoane. Cumulativ, procentul deținuților condamnați la detențiune pe viață cu vârsta de 50 de ani și mai mult a crescut de la **10%** în 2010 la **24%** în 2016.

Deținuții vârstnici ar trebui să beneficieze de acces la servicii adecvate de diagnostic și de asistență medicală. Gestionarea persoanelor în vârstă crește costurile și implică măsuri suplimentare din partea administrației penitenciarelor.

România este un bun exemplu în această privință. „În cazul în care cel condamnat la detențiune pe viață a împlinit vârsta de 65 de ani în timpul executării acestei pedepse, detențiunea pe viață poate fi înlocuită cu pedeapsa închisorii pe timp de 30 de ani și pedeapsa interzicerii exercitării unor drepturi pe durata ei maximă, dacă a avut o conduită bună pe toate duratele executării pedepsei, a îndeplinit integral obligațiile civile stabilite prin hotărârea de condamnare, afară de cazul când dovedește că nu a avut nicio posibilitate să le îndeplinească, și a făcut progrese constante și evidente în vederea reintegrării sociale”¹⁶⁷.

167 Articolul 58 din Codul Penal al României.

Diagrama 19. Evoluția deținuților pe viață după vârstă

Rec (2003) 23, Regula 29

a. Pentru a permite deținuților cu boli incurabile să moară cu demnitate, trebuie luată în considerare liberarea acestora, astfel încât să poată fi îngrijiți și să moară în afara închisorii. În orice caz, administrația penitenciarului ar trebui să depună toate eforturile pentru a oferi acestor deținuți și familiile lor sprijin și îngrijire corespunzătoare.

b. De asemenea, ar trebui acordat un ajutor adecvat pentru a asista acești deținuți cu orice aranjamente practice dorite, de exemplu, realizarea unui testament, aranjamente funerare etc.

Legislația moldovenească prevede liberarea pe motive de boală (articolul 95 Cod Penal) însă este aplicată destul de rar (în perioada 2009-2015, din total deținuți s-au liberat pe motiv de boală în mediu 4 persoane pe an, ceea ce constituie 0,25 % din total liberări). Propunerile de liberare pe motive de sănătate sunt prezentate de Direcția Medicală a DIP, în fața instanței de judecată. În practică, nicio astfel de propunere nu a fost prezentată vreodată în cazul deținuților condamnați la detențiune pe viață.

Impactul negativ al detenției poate fi observat și din numărul crescut al deținuților condamnați la detențiune pe viață care mor în penitenciar. În Republica Moldova, 11 deținuți pe viață au murit în ultimii 15 ani. Din 2005 până în 2015, în România au murit 12 deținuți pe viață, iar în Germania - 91 deținuți pe viață.

Rata mortalității în rândul deținuților din Republica Moldova, în general, este aproape de două ori mai mare decât media europeană a deceselor în penitenciare la 10 000 de deținuți. În Moldova s-au înregistrat 63 de decesuri per 100 000 de deținuți și, respectiv, media europeană era de 27.

Tabelul 3. Numărul de deținuți condamnați la detențiune pe viață care au murit în penitenciar

	2001-2005	2006-2010	2011-2016
Numărul deținuților condamnați la detențiune pe viață decedați	03	02	06

3.9. Personalul care lucrează cu deținuții pe viață

Rec (2003) 23, Regula 37

a. Întrucât personalul care lucrează cu condamnații la detențiune pe viață și deținuții cu termene lungi trebuie să facă față dificultăților specifice cauzate de acești deținuți, trebuie să li se acorde pregătirea specială necesară pentru îndeplinirea sarcinilor ce le revin.

b. Personalul trebuie, în special, să fie instruit să înțeleagă pe deplin securitatea dinamică, astfel încât să poată utiliza această abordare a securității în îndeplinirea sarcinilor ce le revin.

c. Personalul superior, de specialitate și de supraveghere ar trebui, de asemenea, să fie instruit să supravegheze și să sprijine personalul de bază în utilizarea securității dinamice.

Regula 37 se referă, în primul rând, la formarea personalului în domeniul securității dinamice și la particularitățile de a lucra cu această categorie de deținuți.

În Republica Moldova, există un Centru Instruktiv, parte a sistemului penitenciar, care desfășoară formarea inițială și continuă a întregului

personal penitenciar. Subiectul securității dinamice a fost predat în mod aleatoriu de către experți străini invitați, dar nu este încă instituționalizat și integrat în programul de instruire a personalului. În consecință, nu există traininguri privind securitatea dinamică realizate în mod regulat și sistematic.

Premisele pentru introducerea conceptului de securitate dinamică în penitenciarele din Republica Moldova au fost discutate în secțiunea 3.6. despre siguranță și regim în penitenciar. Primul pas ar fi acela de a dezvolta o înțelegere deplină a acestei abordări moderne a securității în rândul conducătorilor DIP și al șefilor penitenciarelor.

Strategia de dezvoltare a sistemului penitenciar pentru anii 2016-2020 planifică elaborarea unei strategii de combatere a violenței în penitenciar, însă nu face nicio referire la securitatea dinamică. Acest fapt este o reflectare a lipsei de înțelegere la nivel de conducere a diferitelor dimensiuni ale siguranței într-un penitenciar.

Mai mult, nu există un modul sau un curs de instruire privind lucrul cu deținuții pe viață și pe termen lung, nici instruirii privind particularitățile de lucru cu infractorii periculoși¹⁶⁸.

Potrivit angajaților din Rezina, majoritatea trainingurilor, în general, sau cu experți invitați, vizează psihologii și asistenții sociali. Traininguri legate de siguranța în penitenciar se desfășoară rar și se concentrează în principal asupra securității statice.

Al doilea pas ar putea fi dezvoltarea Centrului Instructiv drept un centru de exerciții și resurse pentru sistem în domeniul securității dinamice, organizaționale și statice. Profesorii Centrului ar putea astfel oferi instruirii atât personalului de primă linie, cât și conducătorilor.

Al treilea pas ar fi revizuirea procedurilor și regulamentelor pentru a integra pe deplin securitatea dinamică în munca de zi cu zi a angajaților.

¹⁶⁸ Informație confirmată de către personalul din Rezina, reprezentanții DIP și ai Centrului Instructiv.

Rec (2003) 23, Regula 38

Având în vedere riscul crescut de manipulare a personalului de către deținuții care execută pedepse lungi, ar trebui încurajată mobilitatea și rotația personalului.

În ceea ce privește rotația personalului, există câteva aspecte care trebuie subliniate. În primul rând, personalul poate fi transferat în alte penitenciare, însă această practică nu se face cu scopul de a evita manipularea, ci din alte motive, deseori, mai practice.

În interiorul penitenciarului, personalul lucrează prin rotație, în diferite sectoare. Iarăși, această practică este generală în toate penitenciarele.

Rec(2003)23, Regula 39

Întâlnirile și discuțiile periodice trebuie să fie organizate între diferitele categorii de personal cu scopul de a atinge și menține un echilibru adecvat între o înțelegere empatică a problemelor deținuților și fermitatea controlului.

Din interviurile cu personalul penitenciarului Rezina, autorii puteau simți o atmosferă calmă și deschisă. Membrii personalului și-au exprimat gândurile în mod respectuos și liber. Chiar și discuțiile în contradictoriu privind probleme cu care nu erau de acord au fost purtate într-un mod respectuos. Numărul mic de angajați și componența destul de constantă a deținuților de viață a creat probabil o relație stabilă între personal și deținuți. Cu câteva excepții, personalul din Rezina a exprimat o înțelegere empatică a deținuților pe viață care ar urma eventual să fie eliberați.

Stabilitatea și continuitatea relației personal-deținuți constituie o premisă pentru gestionarea reușită a riscurilor și reabilitarea condamnaților. Mai ales, relația cu un angajat cheie (manager de caz) contribuie la promovarea conformității cu regulile, angajamentul și schimbarea comportamentului. Calitatea umană și profesională a personalului este esențială în modelarea socială a deținuților.

În ceea ce privește personalul, Comentariul la Rec (2014)³ privind infractorii periculoși subliniază importanța unui schimb adecvat de informații și a unei comunicări între personal și alte agenții pentru a avea o evaluare cât mai exactă a riscurilor.

După cum s-a descris anterior, cultura managementului în penitenciar este în mare parte militară. Schimbarea culturii instituționale este un proces de lungă durată și necesită o viziune și voință puternică în conducerea Ministerului Justiției și DIP. Echilibrul între înțelegerea empatică a problemelor pe care le au deținuții și fermitatea controlului este cel mai bine realizat prin intermediul securității dinamice.

3.10. Recomandări privind alinierea practicii de executare a detențiunii pe viață la Recomandările CoE

1. Definirea clară a scopurilor și principiilor de executare a detențiunii pe viață;
2. Elaborarea unui Regulament referitor la modul de executare a pedepselor privative de libertate lungi și a detențiunii pe viață, integrând principiile și regulile Rec (2003) 23. Acțiune imperios necesară după elaborarea modificărilor la Codul de Executare;
3. Îmbunătățirea planului de executare a pedepsei prin ajustarea structurii și conținutului la recomandările europene, dar și prin alocarea unui număr suficient de personal responsabil de monitorizarea implementării planului, în mod ideal, prin metodologia managementului de caz.

4. Procurarea unor instrumente de evaluare a riscurilor, validate științific și integrarea rezultatelor evaluării în planul de executare a pedepsei, drept bază pentru stabilirea unor ținte/obiective de schimbare a comportamentului și atitudinilor infracțiunale, dar și pentru a putea măsura progresul în schimbarea unui condamnat;
5. Integrarea securității dinamice în conceptul general de înțelegere și aplicare a măsurilor de securitate și control în penitenciar;
6. Eliminarea securității interne din penitenciare, deoarece erodează încrederea reciprocă între angajați. Această practică nu-și are locul în concepția modernă și europeană asupra penitenciarelor;
7. Diferențierea metodelor de lucru și de intervenție cu deținuții pe viață și cei cu termene lungi versus deținuți cu termene scurte, prin integrarea modelului RNR (prioritizarea condamnaților cu risc sporit);
8. Investirea constantă în competența personalului, instrumentele de lucru și condițiile de muncă. Calitatea personalului constituie o precondiție esențială pentru reducerea cu succes a recidivei și construirea unei societăți mai sigure;
9. Eliminarea practicii de suspendare a dreptului la întrevederi. Instruirea personalului pentru a înțelege modul de aplicare a sancțiunilor, măsurilor și restricțiilor într-un mod individual și proporțional, doar în cazurile când este necesar;
10. Extinderea regimului de activități pentru deținuții pe viață și cei cu termene lungi pentru a contracara efectele desocializării și instituționalizării;
11. Elaborarea unui plan de pregătire pentru liberare condiționată a deținuților pe viață, fie parte din planul de executare a pedepsei, fie parte din sistemul de regimuri progresive. Integrarea deplasărilor cu și fără escortă înafara penitenciarului în respectivul plan.

#4

LIBERAREA CONDIȚIONATĂ

Liberarea condiționată a persoanelor condamnate la detențiune pe viață este un subiect actual. O atenție deosebită i-a fost acordată de către Consiliul Europei și CEDO. Așa cum s-a arătat mai sus, a existat o schimbare semnificativă în jurisprudența CEDO cu privire la această chestiune, de exemplu: interzicerea detenției pe viață fără posibilitatea liberării, oferirea unei protecții largite pentru deținuții condamnați la detențiune pe viață în ceea ce privește dreptul de a cunoaște în prealabil criteriile care trebuie îndeplinite, și impunerea statelor membre de a avea o procedură echitabilă de reexaminare. Acest capitol va analiza în ce măsură criteriile actuale de liberare condiționată, mecanismul de liberare condiționată și modul în care persoanele condamnate la detențiune pe viață au luat cunoștință despre liberarea lor condiționată, sunt compatibile cu standardele menționate mai sus și cu jurisprudența CtEDO.

De asemenea, trebuie menționat faptul că deciziile CtEDO, citează pe larg Recomandările Consiliului Europei. Se pare că Curtea, în ciuda faptului că instrumentele nu sunt obligatorii, le acordă o atenție deosebită. Pentru a sublinia principalele discrepanțe între legislația și practica națională și standardele europene normele specifice stipulate în Recomandările Consiliului Europei Rec (2003) 22 privind liberarea condiționată și Rec (2003) 23 privind gestionarea deținuților condamnați la termene lungi sau pe viață vor fi citate, după caz.

4.1. Descriere succintă a procedurii și condițiilor de liberare condiționată în Republica Moldova

Această secțiune va oferi o scurtă trecere în revistă a procedurii și condițiilor de liberare condiționată în Republica Moldova, ceea ce ar trebui să faciliteze înțelegerea aspectelor care vor fi analizate în continuare. Republica Moldova are un mecanism de liberare condiționată pentru persoanele condamnate la detențiune pe viață.

Liberarea condiționată în Republica Moldova este reglementată în trei acte diferite, Codul penal, Codul de procedură penală și Codul de executare. Codul penal, în art. 91 alin. (5) stabilește termenul minim - 30 de ani, precum și condițiile care trebuie îndeplinite de către deținuți pentru a fi eliberați condiționat. Același articol în alineatul (3) prevede că procurorul care supraveghează instituția penitenciară poate adresa o cerere instanței de judecată care are jurisdicție asupra penitenciarului, pentru liberarea condiționată a unui deținut. Deținutul și avocatul său poate adresa, de asemenea, o cerere de liberare anticipată, după ce au îndeplinit procedura extrajudiciară prevăzută de art. 266 și 267 din Codul de executare¹⁶⁹. Procedura extrajudiciară care trebuie urmată de deținut constă în completarea unei cereri adresată comisiei penitenciarului¹⁷⁰ pentru liberarea sa condiționată¹⁷¹. Comisia va verifica dacă sunt îndeplinite condițiile care sunt prevăzute de lege pentru liberarea condiționată. În cazul în care sunt îndeplinite condițiile, atunci, ei vor trimite cazul în judecată¹⁷². În caz de refuz, deținutul va putea trimite din proprie inițiativă cererea de liberare judecătorului de instrucție¹⁷³. Instanța de judecată va organiza o audiere, unde deținutul, avocatul său, procurorul și reprezentantul instituției penitenciare vor fi prezenți. Instanța, în persoana unui judecător, este responsabilă de a decide liberarea persoanei. Decizia judecătorului poate fi atacată de către

169 Art. 471 (1) din Codul de procedură penală. Codul de procedură penală prevede că aceeași procedură adaugă la prezentul regulament că judecătorul care va analiza acest caz este judecătorul de investigație.

170 Comisia penitenciarului este un grup mare format din membri din interiorul și din afara penitenciarului, care se întâlnesc la fiecare două săptămâni pentru a decide cu privire la diferite probleme, și, de asemenea, cu privire la eliberarea condiționată.

171 Componenta Comisiei, scopul și atribuțiile acestuia sunt reglementate de art. 219 din Codul de executare și în punctele 447-449 din Statutul de executare a pedepsei.

172 Art. 266, alineatul (1) din Codul de Executare.

173 Art. 266, alineatul (3) din Codul de Executare și art. 471 din Codul de procedură penală.

procuror, deținut sau avocat. Curtea de Apel, în calitate de instanță finală, va revizui decizia. În caz de refuz al liberării, cererea următoare de liberare poate fi solicitată după trei ani.

În Republica Moldova, art. 91, Cod Penal reglementează procedura de liberare condiționată atât pentru pedepse determinate cât și pentru cele nedeterminate. Alineatul (5) al articolului prevede:

„(5) Persoana care execută pedeapsa detențiunii pe viață poate fi liberată condiționat de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera că nu mai există necesitatea executării de mai departe a pedepsei și dacă această persoană a executat efectiv cel puțin 30 de ani de închisoare, fără a se lua în calcul compensarea privilegiată a zilelor de muncă”.

Acest articol prevede, în principiu, două condiții pentru liberarea unui deținut pe viață: prima – minim 30 de ani de închisoare și, a doua – instanța trebuie să ajungă la concluzia că „nu mai există necesitatea executării”. De asemenea, articolul afirmă că, dacă sunt îndeplinite condițiile menționate, judecătorul poate elibera persoana respectivă. Se pare că nu există obligația de a elibera deținutul, chiar dacă cele două condiții sunt îndeplinite.

4.2. Pregătirea pentru liberarea în societate a condamnaților la detențiune pe viață

Cu cât mai lungă este perioada de detenție, cu atât mai grea poate fi reintegrarea în societate. Din cauza fenomenului de instituționalizare, unii deținuți pot fi integrați în viața socială a închisorii, acceptând cultura și valorile lumii interlope; alții pot pierde contactul cu familia și comunitatea. Deținuții care au ispășit pedepse lungi de închisoare sau care au fost eliberați condiționat după ce au executat o pedeapsă cu detențiunea pe viață se vor confrunta cu probleme foarte diferite de cei care au fost eliberați după o pedeapsă privativă de libertate pe termen scurt. Acești deținuți au ne-

voie adesea de asistență practică la liberare pentru a-i ajuta să facă față vieții din afara închisorii și să reînceapă diverse deprinderi de viață de bază.

Rec (2003) 23, regula 33

Pentru a permite condamnaților la detențiune pe viață și altor deținuți cu termene lungi să depășească problema trecerii de la încarcerarea de lungă durată la o viață în comunitate respectând legea, liberarea lor ar trebui să fie pregătită cu mult timp în avans și să ia în considerare, în special, următoarele aspecte:

- necesitatea unor planuri specifice pre-liberare și post-liberare care să abordeze riscurile și necesitățile relevante;
- analiza în mod corespunzător a posibilității de liberare și a continuării post-liberare a oricăror programe, intervenții sau tratamente urmate de deținuți în timpul detenției;
- necesitatea realizării unei colaborări strânse între administrația penitenciarului și autoritățile de supraveghere post-liberare, serviciile sociale și medicale.

În Republica Moldova, prevederile specifice ce ar reglementa pregătirea de liberare a deținuților pe viață sunt foarte limitate. Modificările introduse în codul de executare în 2014, oferă deținuților pe viață dreptul la vizite nelimitate cu consilierul de probațiune după ce a executat termenul minim care îl face eligibil pentru liberarea înainte de termen.

Pregătirea pentru liberare a deținuților, în general, începe cu 6 luni înainte de sfârșitul termenului, perioadă în care condamnatul „obișnuit” este transferat în regimul de resocializare și inclus în programul „prosocial” aplicabil tuturor deținuților, indiferent de termenul pedepsei. În instrucțiunile interne emise de DIP, pregătirea pentru liberarea condiționată a deținuților începe cu 3 luni înainte de eventuala liberare condiționată înainte de termen.

Persoanele condamnate la detențiune pe viață nu au un plan de pre-liberare aparte sau complementar Planului de executare a pedepsei. Cei trei deținuți, care au solicitat liberare condiționată au fost incluși atât în programul „prosocial”, cât și în programul „pregătirea pentru liberarea condiționată”.

Scopul programului „prosocial” este de a *„prezenta deținuților un mod corect de viață în societate, formarea deținuților în construirea abilităților de rezolvare a problemei care ar putea apărea la liberarea și reintegrarea ulterioară în societate. Scopul final al pregătirii pentru liberare este prevenirea recidivei.”* Programul „prosocial” este structurat în 10 teme predate în lecții pe o perioadă de 6 luni, după cum urmează:

1. Perspective și probleme ale pregătirii condamnaților către liberarea din detenție;
2. Pregătirea pentru viața de familie: drep-turi, obligații, responsabilități. Stabilirea relațiilor cu rudele apropiate;
3. Angajarea în câmpul muncii;
4. Rezolvarea problemelor legate de actele de identitate, vizei de reședință;
5. Rolul și importanța indemnizației unice acordată odată cu liberarea din detenție;
6. Probleme ce țin de competența Direcției de asistență și protecție socială (fondul pentru familiile vulnerabile, pensia de vârstă sau invaliditate ș.a.);
7. Asistența medicală acordată persoanelor liberate din detenție;
8. Promovarea tinerilor pentru a face studii;

9. Ciclul de lecții psiho-sociale orientate în consolidarea abilităților sociale, de auto-control și de reorientare comportamentală - 10 lecții;

10. Evitarea comportamentului criminogen, stabilirea unor norme de conviețuire în societate.

Programul de pregătire pentru liberarea condiționată are, suplimentar, lecții realizate în cooperare cu probațiunea și include mai multe **informații despre obligațiile și responsabilitățile de după liberarea condiționată.**

În ceea ce privește pregătirea de liberare condiționată a persoanelor condamnate la detențiune pe viață, cu mult timp în avans, această recomandare nu este îndeplinită. Practic, 6 luni este un timp prea scurt pentru abordarea tuturor riscurilor relevante și a nevoilor criminogene. Chiar dacă există un anumit grad de incertitudine în ceea ce privește decizia și termenul liberării, totuși, persoanele condamnate la detențiune pe viață și cei cu termene lungi nu ar trebui să fie privați de posibilitatea de a folosi timpul petrecut în penitenciar într-un mod util.

Conform analizei riscului efectuată de penitenciarul din Rezina, toate persoanele condamnate la detențiune pe viață prezintă un risc ridicat și sunt considerați periculoși. În mod corespunzător, aceștia au probabil mai mulți și mai complecși factori de risc și nevoi criminogene. Programul de pre-liberare vizează doar câteva dintre aceste nevoi. Având în vedere faptul că nevoile criminogene sunt factori de risc dinamici, în lipsa unei intervenții, aceste nevoi s-ar putea schimba într-o direcție negativă. De asemenea, în conformitate cu principiile RNR, administrația sistemului penitenciar ar trebui să acorde prioritate condamnaților cu risc ridicat și să revizuiască în mod corespunzător politicile corecționale și metodele de lucru la nivel de penitenciare.

Chiar dacă programul „prosocial” vizează unele schimbări ale comportamentului în 10 lecții, este evident că tiparele de gândire și de com-

portament înrădăcinate pe parcursul vieții pot fi schimbate cu greu în 6 luni.

Mai mult decât atât, în prezent, persoanele condamnate la detențiune pe viață sunt implicate în unele activități de natură socială și de petrecere a timpului liber. Puține intervenții și, de fapt, doar sesiunile de consiliere individuale au ca obiectiv schimbarea comportamentului.

Cu referire la continuarea în perioada post-liberare a oricăror programe, intervenții sau tratamente efectuate în penitenciar există două probleme. În primul rând, nu sunt prea multe intervenții care ar putea fi continuate și în al doilea rând, nu există încă o practică de liberare a persoanelor condamnate la detențiune pe viață.

Există o colaborare între administrația penitenciarului și autoritățile de supraveghere post-liberare, serviciile sociale și medicale. Cooperarea dintre penitenciar și probațiune este insuficient de bine orientată. Rolul probațiunii este încă limitat. Aceasta participă la ședințele comisiei penitenciarului și a obținut recent dreptul de vot.

În cazul unuia dintre deținuții pe viață care au solicitat liberarea condiționată (după ispășirea a 25 de ani), a fost făcută o anchetă socială de către probațiune pentru identificarea mediului social în care deținutul va fi liberat. Acest deținut, a primit, de asemenea, o confirmare din partea unui angajator despre disponibilitatea de a-l angaja după liberare.

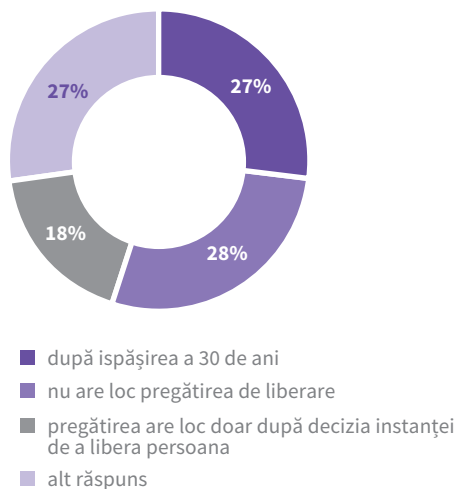
Alți deținuți pe viață, de asemenea, s-au adresat probațiunii pentru asistență. Având în vedere capacitatea limitată a probațiunii și incertitudinea liberării, probațiunea a primit această sarcină ca pe o povară. Când au fost întrebați care ar fi cel mai potrivit moment pentru a începe pregătirea de liberare a unui deținut pe viață, un consilier de probațiune a spus - după ce judecătorul va decide liberarea.

Potrivit chestionarelor la care au răspuns un număr de 60 de profesioniști din domeniul juridic (judecători, procurori, avocați), 18% au o percepție siminală cu cea a probațiunii, 28%

- consideră că nu există o pregătire pentru liberare a persoanelor condamnate la detențiune pe viață. Cei care au bifat alt răspuns, au exprimat opinii variate [Diagrama 20]. Surprinzător, 5 respondenți au scris că pregătirea pentru liberare ar trebui să înceapă încă din prima zi de penitenciar și că ar trebui să aibă loc pe tot parcursul pedepsei. Alții au indicat **25 de ani**, sau că liberarea ar trebui să se întâmple numai dacă unele circumstanțe raționează cu ideea că un deținut condamnat la detențiune pe viață merită eliberat. Doar unul dintre participanți a scris că pregătirea începe cu **6 luni înainte** de liberare.

Diagrama 20. Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților cu privire la perioada de pregătire pentru liberare a deținuților pe viață

Când începe pregătirea de liberare a deținuților pe viață?

Regimul „înlesnit” de detenție este cel care dă accesul persoanei la serviciile probațiunii, însă aceasta începe numai după ce persoana a ispășit termenul minim prevăzut de legislație. Astfel, regula 33 din Recomandarea (2003) 23 și regula 12 din Recomandarea (2003) 22 se realizează parțial.

Rec (2003) 22, regula 13

Serviciile penitenciare trebuie să asigure ca deținuții să poată participa în programe de pre-liberare adecvate, și să fie încurajați să participe la cursuri educaționale și de instruire ce îi pregătesc pentru viața în comunitate. Trebuie utilizate cât mai mult posibil modalități specifice de executare a pedepsei privative de libertate cum ar fi: semi-libertatea, regimuri deschise sau plasamentul în unități din afara penitenciarului, toate cu scopul de a pregăti deținutul pentru reintegrarea în comunitate.

După cum s-a menționat deja, nu există programe de pregătire sau planuri de liberare prealabilă concepute special pentru persoanele condamnate la detențiune pe viață sau pentru cei condamnați la termene lungi. Persoanelor condamnate la detențiune pe viață nu le sunt oferite deloc programe educaționale sau cursuri de formare certificate (a se vedea secțiunile 3.3. și 3.6.). Unii condamnați la detențiune pe viață au informat autorii studiului că au solicitat asistența probațiunii pentru organizarea sau facilitarea unor cursuri de formare profesională (cel puțin pentru cei ce se apropie de o eventuală liberare condiționată). La această cerere, biroul de probațiune teritorial a comunicat că este dificil de pus în practică având în vedere „incertitudinea” liberării și a instrumentelor de lucru limitate pe care le au în acest scop.

Biroul de probațiune responsabil pentru liberarea persoanelor condamnate la detențiune pe viață este cel regional. La momentul respectiv, biroul de probațiune nu avea suficient personal și nu avea pregătire specifică pentru a lucra cu persoanele condamnate la detențiune pe viață. Mai mult, personalul de probațiune a constatat că obligația de a oferi vizite nelimitate persoanelor condamnate la detențiune pe viață va fi foarte

dificil de pus în practică din cauza capacităților limitate și a inexistenței unui termen clar pentru începerea pregătirii deținuților.

Semi-libertatea și regimurile deschise sunt rar aplicate în cazul condamnaților obișnuiți (de exemplu, doar 1,8% din numărul total de condamnați se aflau în sectoare de tip deschis sau cu drept de deplasare fără escortă¹⁷⁴). Așa cum a fost descris anterior, persoanelor condamnate la detențiune pe viață li se interzice, prin lege, dreptul de a se deplasa fără escortă. Mai mult decât atât, nici judecătorii nu pot aplica tipul deschis de penitenciar condamnaților la detențiune pe viață (având în vedere gravitatea infracțiunii comise).

Regimul înlesnit aplicat persoanelor condamnate la detenție pe viață nu prevede nici o formă de deplasare în afara penitenciarului (cu sau fără escortă), nici transferul într-o unitate de detenție de tip deschis sau semi-libertate. În acest regim deținuții pe viață au mai mult timp petrecut în aer liber, în principal pentru practicarea sportului în aer liber. Cu toate acestea, nu se poate vorbi de o mișcare progresivă în executarea pedepsei. Având în vedere limitările prevăzute în legislație, posibilitățile administrației penitenciarului de pregătire pentru liberare sunt de asemenea limitate.

Trebuie de adăugat că, în prezent, Departamentul Instituțiilor Penitenciare este în proces de elaborare a unor noi prevederi legislative care să asigure individualizarea și progresivitatea în executarea pedepsei cu închisoarea, vezi mai multe în capitolul III.

Rec (2003) 22, regula 14

Pentru a se stabili contacte cu lumea exterioară, ar trebui să fie acordate diferite forme de deplasări în afara închisorii.

174 Datele de la DIP din octombrie 2016.

După cum se poate înțelege din secțiunile anterioare, deplasările fără escortă în afara închisorii sunt interzise, prin legislație, persoanelor condamnate la detențiune pe viață. Regula 14 din Recomandarea (2003) 22 oferă o indicație referitoare la care ar trebui să fie **scopul deplasărilor** fără escortă din penitenciar¹⁷⁵. Trebuie remarcat faptul că legislația moldovenească oferă un înțeles diferit deplasării fără escortă în afara închisorii în comparație cu înțelegerea și utilizarea acesteia de către țările europene. În Republica Moldova, deplasările fără escortă sunt considerate „concedii”, nu un instrument important de a responsabiliza deținuții. În Republica Moldova, deplasările fără escortă nu sunt integrate în planul de pre-liberare, fiind acordate ca un privilegiu, sau chiar un drept, pentru deținuții cu risc scăzut, care, în majoritatea cazurilor, nu au nevoie de intervenții substanțiale pentru a fi pregătiți pentru liberare.

Legislația¹⁷⁶ limitează în mod semnificativ posibilitatea administratorilor penitenciarelor de a acorda deplasări fără escortă în urma unor criterii de selecție ceea ce descalifică un deținut pentru deplasare fără escortă. **Cu alte cuvinte, cei care au nevoie de deplasări fără escortă cel mai mult sunt lipsiți de acest instrument important de pregătire pentru liberare.**

Dacă s-ar acorda deplasări fără escortă, acest lucru ar permite penitenciarului și probațiunii să înțeleagă care condiții, ulterioare liberării, sunt adecvate pentru a fi impuse. Comportamentul unei persoane în penitenciar poate varia față de comportamentul din afara închisorii. Deplasările fără escortă ar trebui acordate treptat pentru a

evita șocul libertății. Prin acordarea de deplasări fără escortă, penitenciarul testează capacitatea persoanei de a face față libertății. Eșuarea unei deplasări fără escortă fără abateri (de exemplu, deținutul se întoarce în penitenciar sub influența alcoolului), oferă penitenciarului informații valoroase despre factorii de risc. Acești factori (necesități criminogene) ar trebui să fie abordați într-un plan de pre-liberare și/sau invocați ca și condiții post-liberare.

Rec (2003) 22, regula 15

Ar trebui să fie încurajate considerările timpurii ale condițiilor adecvate post-liberare. Posibilele condiții, ajutorul care poate fi acordat, cerințele de control și posibilele consecințe ale eșecului (încălcărilor) ar trebui să fie explicate minuțios și discutate cu deținuții.

În Republica Moldova, penitenciarele și probațiunea nu au practicat nici un cuvânt de spus în privința stabilirii condițiilor post-liberare, care reprezintă decizia judecătorului. În consecință, administrația penitenciarului și probațiunea, înfrumusețează deținutul despre care ar putea fi condițiile în general. Consecințele eșuării în respectarea obligațiilor pe care judecătorul le-ar putea impune este explicat deținuților ca parte a programului care îi pregătește pentru liberarea condiționată. Judecătorii (fără să cunoască foarte bine deținutul) nu pot individualiza în mod adecvat condițiile post-liberare și măsurile de supraveghere aplicate. După cum se poate observa în următoarea secțiune, majoritatea condițiilor post-liberare sunt aplicate fără a se lua în considerare factorii de risc.

Majoritatea respondenților la chestionar, consideră că regimurile actuale de detenție nu sunt favorabile pregătirii de liberare. Cei care au ales varianta „alt răspuns” au menționat că nu

175 Rec (2003) 22, regula 14. Pregătirea pentru eliberarea condiționată ar trebui să includă și posibilitatea prizonierilor să mențină, să stabilească sau să restabilească legăturile cu familia și apropiații și întărirea contactelor cu serviciile, organizațiile și asociațiile voluntare care pot ajuta deținuții eliberați condiționat să se adapteze la viața comunității. În acest scop, trebuie acordate diferite forme de ieșire din închisoare.

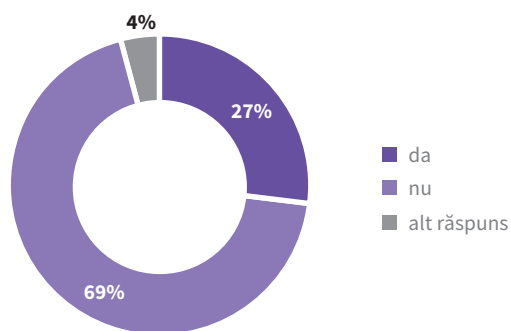
176 Cod de Executare, art. 216, 217. Aceste criterii includ, din nou, gravitatea infracțiunii (adică durata pedepsei), absența încălcărilor, dacă recomandarea psihologului este pozitivă etc.

intră în competența lor să răspundă la această întrebare.

Având în vedere răspunsurile date la întrebarea anterioară, în care aproape jumătate dintre profesioniștii din domeniul juridic consideră că pregătirea pentru liberare ar trebui să înceapă după 30 de ani sau după acordarea liberării, se poate presupune că sunt puțini cei care înțeleg ce înseamnă pregătirea pentru liberare. Sau, probabil sunt împotriva pregătirii de liberare, adică sunt împotriva liberării de facto a deținuților pe viață. Partea bună este că conștientizează faptul că regimurile actuale de detenție nu contribuie la realizarea scopului pedepsei – corectarea și reabilitarea condamnatului.

Diagrama 21. **Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților despre regimurile penitenciare**

Credeti că regimurile de detenție, prevăzute în Codul de Executare pentru detințiunea pe viață permit pregătirea lor de liberare?

Norvegia este un exemplu de bună practică referitor la pregătirea pentru liberare a deținuților ce execută pedeapsa preventivă (forvaring). Regulamentul cu privire la executare pedepsei forvaring prevede următoarele:

§ 14. Pregătirea pentru liberare condiționată

Se elaborează un plan de implementare cu o descriere detaliată a măsurilor relevante de control și de sprijin pentru perioada de probă. Planul va fi realizat în scris. În timpul perioadei de probă, în cazul în care se consideră necesar și adecvat, se pot face modificări asupra planului în colaborare cu persoana liberată condiționat.

Se stabilesc propuneri referitoare la liberarea condiționată, inclusiv dispoziții privitoare la locul de trai, locul de muncă, educație sau tratament.

Liberarea condiționată după pedeapsa preventivă (forvaring) poate fi solicitată de autoritatea locală (penitenciarul, n.tr.) sau de persoana condamnată.

Cererea de liberare condiționată se depune la organul procuraturii care, fie va trimite cazul în instanță spre luarea unei decizii, fie va accepta ca liberarea condiționată să fie hotărâtă de către Serviciile Corecționale.

Dacă se consideră că este deosebit de important ca orice parte vătămată în cauza penală să cunoască timpul liberării, această persoană va fi informată în prealabil.

În concluzie, regulile 13 și 14 din Rec (2003) 22 nu sunt puse în practică, regula 33 din Rec (2003) 23 și regulile 12 și 15 din Rec (2003) 22 se realizează parțial. Principalele deficiențe în procesul de pregătire pentru liberare a deținuților pe viață își au rădăcina în sistemul existent și aplicabil pentru condamnați în general.

4.3. Perioada minimă de detenție

Rec (2003) 22, Regula 16
Perioada minimă pe care deținuții urmează să o execute pentru a fi eligibil pentru liberarea condiționată trebuie fixată în conformitate cu legea.

Termenul minim care trebuie să fie ispășit de către deținuții condamnați la detențiune pe viață înainte de a fi eligibili pentru liberare condiționată, în Republica Moldova, este reglementat de Codul penal și constituie 30 de ani.

Cu toate acestea, termenul minim s-a schimbat de-a lungul timpului. Codul penal din 24.03.1961¹⁷⁷ (Codul penal vechi), prevedea condiția ca deținuții condamnați la detențiune pe viață să poată beneficia de liberare condiționată după ce au executat 25 de ani de închisoare. Codul penal adoptat în 2002 a mărit termenul minim de la 25 la 35 de ani, iar, ulterior, în 2009, a scăzut la 30 de ani.

Principala întrebare la care trebuie să se răspundă se referă la termenul minim necesar a fi executat înainte de a avea dreptul la reevaluare. Există trei opțiuni diferite:

1. perioada care era în vigoare la data condamnării, respectiv, 25, 35 și 30 de ani;
2. perioada prevăzută de lege în prezent, 30 de ani pentru toți deținuții condamnați la detențiune pe viață; și ultima opțiune;
3. 25 de ani pentru cei care au comis infracțiunea înainte de anul 2003 și 30 de ani pentru restul.

Vom încerca să răspundem la această întrebare atât în baza legislației și jurisprudenței naționale, cât și a jurisprudenței CtEDO.

¹⁷⁷ Art. 52, alineatul 7.

Constituția¹⁷⁸ Republicii Moldova și Codul penal prevede că o pedeapsă penală mai aspră nu poate avea efect retroactiv. În CP mai sunt prevăzute încă două principii, bazate pe „nicio pedeapsă fără lege”. Primul că nu se va impune o pedeapsa mai aspră retroactiv și că persoanele care au comis fapte înainte de adoptarea unei legi mai favorabile vor beneficia de aceasta. Ultimul principiu, nu se limitează doar la modificările făcute în privința pedepsei penale, ci se extinde asupra oricăror modificări ce „ameliorează situația persoanei”¹⁷⁹. Se poate spune că inclusiv schimbările pozitive din regimurile închisorii, respectiv liberarea condiționată, ar trebui să se aplice persoanelor condamnate¹⁸⁰. **Prin urmare, în baza acestei prevederi, deținuții care au fost condamnați din 2003 până în 2009 ar trebui să beneficieze de dispoziția în vigoare în prezent, adică o examinare în vederea eliberării după 30 de ani de închisoare.**

Nu știm care va fi interpretarea dată de instanțe în această privință, deținuții condamnați începând cu 2003 vor fi examinați în vederea eliberării mult mai târziu. Însă, conform legislației Republicii Moldova, există posibilitatea unei adresări a judecătorului de instrucție pentru clarificarea unor probleme legate de pedeapsă¹⁸¹. Pe baza acestei dispoziții și a constatărilor Curții Europene în cauza Vinter c. Marii Britanii (2012)¹⁸², am putea afla dacă interpretarea instanțelor naționale coincide cu cea dată aici.

¹⁷⁸ Art. 22, Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 12.08.1994.

¹⁷⁹ Op. cit., art. 10 CP.

¹⁸⁰ Comentariu la Codul penal al Republicii Moldova, Ghenadie Barbăneagră, p. 20, http://cj.md/uploads/CPRM_Parte_Generală.pdf.

¹⁸¹ Art. 469 para. 17 Cod de Procedură Penală.

¹⁸² În Vinter c. Marii Britanii, Curtea a decis că deținuții nu trebuie să aștepte un număr nedeterminat de ani pentru a putea cere constatarea unei încălcări a art. 3 din Convenție, paragraful 122.

Legea națională privind aplicarea retroactivă

Acum rămâne să răspundem la întrebarea dacă persoanele condamnate până în 2002 la detențiune pe viață pot beneficia de prima revizuire după 25 de ani de închisoare. CP al RM conferă o mai mare protecție persoanelor decât cea din Constituție, deoarece pe lângă faptul că interzice impunerea unei sancțiuni mai severe, restricționează, de asemenea, aplicarea legii retroactive care „*agravează situația unei persoane*”. Această interpretare a fost adoptată de Curtea Constituțională a Republicii Moldova într-un caz în care s-a analizat dacă perioada de prescripție poate fi modificată și extinsă retroactiv¹⁸³. Curtea Constituțională a constatat că, în coroborare, cele două norme (Constituția [art. 22] și Codul penal [art. 10 CP]) duc la faptul că neretroactivitatea se aplică „*oricăror circumstanțe care duc la înrăutățirea situației persoanelor*”¹⁸⁴.

În cazul de față, persoanele au fost condamnate la detențiune pe viață, cu posibilitatea de revizuire a condamnării după 25 de ani. Această perioadă a fost ulterior mărită la 30 de ani. Ceea ce reprezintă o înrăutățire a situației persoanei în cauză. Aceasta înseamnă că, deși un deținut ar respecta toate celelalte condiții de liberare, el va fi deținut încă cinci ani după termenul impus de legislație la momentul condamnării, deoarece pragul a fost majorat. Pe baza celor de mai sus, este rezonabil să se concluzioneze că aplicarea normelor existente privind minimul de detenție celor condamnați până în 2003 ar fi în contradicție cu legislația națională și cu încălcarea principiului neretroactivității.

În Moldova, pragul de 25 de ani a fost deja atins de trei persoane care au fost condamnate în baza legii penale din 1961. Cererile lor de liberare înainte de termen au fost respinse de către Curtea de Apel (Curtea care ia decizia finală în aceste

cazuri). Curtea a hotărât că deținuții trebuie să ispășească 30 de ani de închisoare înainte de a fi eligibili pentru liberare condiționată. Argumentele avocatului că sporirea perioadei minime de revizuire de la 25 de ani la 30 de ani va fi contrară prevederilor art. 10 alin. (2) din CP a RM care interzice agravarea situației infractorului, au fost respinse. Curtea a precizat că protecția prezentului articol nu se extinde la aplicarea prevederilor privind executarea pedepsei. Însă, această interpretare a neaplicării normelor art. 10 alin. (2) în privința liberării înainte de termen nu pare a fi uniformă. Pentru că în cel puțin un caz privind liberarea înainte de termen, în jurisprudența națională, putem identifica interpretări diferite¹⁸⁵.

În afara de cele menționate, o astfel de interpretare a legii ar putea fi în contradicție cu Convenția. CtEDO, într-un caz împotriva Andorei¹⁸⁶, a condamnat țara pentru încălcarea art. 7 pentru că, deși legislația națională prevedea aplicarea legii mai blânde chiar și pentru infractorii condamnați, instanțele naționale au refuzat să o aplice¹⁸⁷.

Există o încălcare a art. 7 al CEDO referitor la aplicarea retroactivă?

Chiar și fără protecție sporită a legislației naționale ar putea exista o încălcare a art. 7. În cazul de față, ceea ce urmează a fi evaluat este dacă sporirea cu 5 ani a termenului minim înainte de prima revizuire pentru liberare condiționată re-

¹⁸⁵ Într-un caz referitor la liberarea condiționată în stare de libertate a unei persoane care a săvârșit o automutilare (lipsa automutilării fiind un criteriu de eligibilitate pentru eliberarea înainte de termen), Curtea a anulat decizia în privința reținerii automutilării drept motiv de respingerea a cererii de eliberare înainte de termen. În motivarea sa Curtea de Apel a statuat că legislația privind lipsa automutilării nu era în vigoare atunci când a avut loc automutilarea și acest tip de interpretare ar fi contradictorie cu art. 10 alin. (2) din Codul penal al Republicii Moldova, Curtea de Apel Cahul, 05-21r-1005-20072015, 17 septembrie 2015.

¹⁸⁶ Cazul *Gouarré Patte c. Andorei* paragraful 35.

¹⁸⁷ Op.cit., Cazul *Gouarré Patte c. Andorei*, 12.04.2016.

¹⁸³ Decizia nr. 14 din 27.05.2014 par. 53, <http://lex.justice.md/md/355791/>

¹⁸⁴ Ibid.

prezintă o pedeapsă mai mare decât cea aplicabilă în momentul condamnării. În jurisprudența CEDO, termenul „pedeapsă”¹⁸⁸ a fost definit ca fiind autonom în ceea ce privește domeniul de aplicare. S-a precizat că „pentru ca protecția prevăzută la articolul 7 să fie efectivă, Curtea trebuie să meargă dincolo de aparențe și să evalueze individual dacă o anumită măsură reprezintă, în esență, o „pedeapsă” în sensul acestei dispoziții”¹⁸⁹.

Două lucruri trebuie analizate: în primul rând dacă măsurile luate ulterior măsurii impuse intră sub protecția art. 7 și în al doilea rând, dacă această pedeapsă este mai aspră decât cea impusă în timpul condamnării. În cazul Rio del Prada, Curtea enunțând că Convenția ar trebui interpretată, astfel încât protecția acesteia să fie „practică și eficientă, nu teoretică și iluzorie”¹⁹⁰, a statuat că termenul „impus” din art. 7 alin. (1), fraza 2, nu poate fi interpretat prin excluderea din sfera de aplicare a acestei dispoziții a tuturor măsurilor introduse după pronunțarea sentinței. **Deci, modificările aduse legislației, în cazul nostru - creșterea termenului minim înainte de prima revizuire, sunt acoperite de art. 7 CEDO.**

Mai rămâne să se răspundă la cea mai dificilă întrebare, dacă a fost impusă o pedeapsă mai aspră sau reprezintă o simplă prevedere de executare. Dacă este varianta din urmă, atunci nu este o încălcare a art. 7 din Convenție. Trebuie menționat faptul că, în mai multe cazuri, Curtea europeană a subliniat faptul că liberările condiționate nu intră sub incidența protecției art. 7 deoarece ele reprezintă dispoziții privind sistemul de executare, nu dispoziții penale¹⁹¹. În cazul de față, însă, pedeapsa impusă a fost detențiune pe viață cu posibilitatea de revizuire după 25 de ani.

Într-un caz ulterior, Rio del Prada împotriva Spaniei (2013), Marea Cameră a subliniat că modificările aduse în ceea ce privește executarea pedepsei nu ar trebui să meargă până într-aceleia încât să redefinească „sfera pedepsei impuse, în detrimentul persoanei condamnate, atunci când acesta din urmă nu și-a dat seama de o astfel de evoluție în momentul comiterii infracțiunii sau a impunerii pedepsei”¹⁹². În acest caz, Spania a fost condamnată pentru schimbarea modului în care s-au dedus zilele compensate pentru lucrul în penitenciar.

Din jurisprudența CtEDO privind liberarea condiționată a deținuților condamnați la detențiune pe viață, nu a fost găsită nici o cauză similară care să abordeze o problemă similară. Cu toate acestea, putem invoca argumentul că majorarea perioadei de detenție cu cinci ani, fără posibilitatea revizuirii, ar trebui interpretată ca o schimbare a sferei pedepsei în detrimentul persoanei și, prin urmare, o pedeapsă în sine, chiar dacă liberarea nu este certă. În caz contrar, statul ar putea evita revizuirea cazurilor deținuților pe viață, ridicând în mod constant perioada minimă de revizuire, făcând astfel protecția art. 7 iluzorie.

Încălcarea art. 7 al CEDO privind calitatea legii

În cazul Kafkaris, una dintre întrebări a fost dacă există o încălcare a art. 7 din Convenție, atunci când un condamnat pe viață a fost deținut după expirarea termenului la care trebuia eliberat, conform informației primite de acesta de la administrația penitenciarului, și anume că va fi liberat la împlinirea a 20 de ani de detențiune. Informația pusă la dispoziția deținutului s-a bazat pe o reglementare internă a închisorii, care era în contradicție cu legea penală¹⁹³. În cazul Kafkaris, instanța din Cipru care l-a condamnat, a explicat condamnatului că detențiunea pe viață

188 CEDO, [Welch c. Regatului Unit](#), § 28.

189 [Rio del Prada](#), paragraful 81.

190 [Rio del Prada](#), paragraful 88.

191 A se vedea Grava c. Italiei, paragraful 49; și Kafkaris c. Ciprului, paragraful 151; Hogben c. Regatului Unit; și Uttley c. Regatului Unit.

192 [Rio del Prada c. Spaniei](#), paragraful 89.

193 Kafkaris c. Ciprului, paragraful 16, 150, 152.

este egală cu perioada naturală a vieții. Cu toate acestea, deși s-au făcut solicitări în acest sens, Curtea nu a clarificat care este rolul regulamentului penitenciarului care prevede liberarea după 20 de ani. CtEDO a menționat că în acest caz, nu s-au găsit încălcări ale art. 7 privind aplicarea retroactivă a unei pedepse mai mari, deoarece pedeapsa aplicată era detențiunea pe viață. Însă, Curtea de la Strasbourg a constatat o încălcare a calității legii penale în baza art. 7 (Kafkaris¹⁹⁴), deoarece regulamentul închisorii a contribuit la crearea incertitudinii cu privire la legea aplicabilă. Vom încerca să vedem dacă există o încălcare a legislației penale și în Republica Moldova.

Atunci când Codul penal al Republicii Moldova a fost modificat în 2002 și termenul de 25 de ani a fost mărit la 35 de ani, deținuții condamnați la detențiune pe viață au trimis o cerere comisiei juridice a Parlamentului pentru a da o interpretare a modului în care vor fi aplicate normele și dacă această creștere a pragului se va aplica celor care au fost condamnați înainte de intrarea în vigoare a noului Cod Penal. În răspunsul oficial al comisiei juridice a Parlamentului, președinta comisiei, Maria Postoico¹⁹⁵, a confirmat că în baza art. 10 alin. (2) din Codul penal, potrivit căruia legea penală nu poate avea efect retroactiv care să agraveze situația persoanei, modificările nu se vor aplica în cazul unei persoane condamnate în baza vechii legi.

Aceeași interpretare a fost confirmată de judecătorul de instrucție, care a fost responsabil de revizuirea liberării deținuților condamnați la detențiune pe viață. În 2015, după o cerere de clarificare a interpretării primită de la un deținut condamnat la detențiune pe viață, judecătorul a răspuns că 25 de ani reprezintă minimul care trebuie îndeplinit în cazul persoanelor condamnate înainte de 2003. Trebuie menționat că acest

răspuns a fost dat la o petiție, nu în timpul unei proceduri judiciare de revizuire, cu toate acestea, răspunsul a fost semnat de către judecătorul responsabil de liberare¹⁹⁶. Același judecător, cu o lună mai târziu, printr-o încheiere privind clarificarea modului în care este executată pedeapsa, a ajuns la concluzia că persoana ar trebui să stea 30 de ani în penitenciar înainte de a fi eligibil pentru liberarea condiționată¹⁹⁷. Din nou, o lună mai târziu, printr-o scrisoare oficială, același deținut a fost informat de către Președintele instanței de fond Rezina că, potrivit art. 10 alin. (2) citat mai sus, este eligibil pentru liberare după 25 de ani¹⁹⁸.

La 8 mai 2016, Curtea de Apel Chișinău, menționează că, prima instanță din Rezina a decis că deținutul nu va fi liberat, însă, nu din cauza faptului că deținutul nu a îndeplinit termenul minim, ci, din cauză că avocatul nu a prezentat dovezi că deținutul va avea un comportament exemplar, iar riscurile nu au fost clar fixate¹⁹⁹. Curtea de Apel a menținut decizia Judecătoriei de primă instanță, dar a explicat că persoana trebuie să execute 30 de ani înainte de reexaminare.

Incertitudinea cu privire la data liberării este și mai accentuată de decizia administrației penitenciarelor de a transfera deținuții condamnați la detențiune pe viață care au ispășit 25 de ani în regimul care este acordat doar persoanei care a ispășit perioada minimă pentru a fi eligibilă pentru liberarea condiționată. În conformitate cu Codul de executare al Republicii Moldova, administrația penitenciarului va transfera deținuții în regimul înlesnit „atunci când deținutul a

194 Kafkaris c. Ciprului 2007, paragraful 152.

195 Am primit scrisoarea de la deținuții condamnați la închisoare pe viață, scrisoarea a fost trimisă în 2002 pe 4 noiembrie, nr. 10/483.

196 Am primit scrisoarea de la deținuții condamnați la închisoare pe viață, scrisoarea a fost trimisă pe 12.02.2015, nr. 846/15, de la Curtea din Rezina.

197 Am primit scrisoarea de la deținuții condamnați la închisoare pe viață, cazul nr. 21-32/15, 9 martie 2015, Curtea din Rezina.

198 Am primit scrisoarea de la deținuții condamnați la închisoare pe viață, scrisoarea nr. 2335/15, 6 aprilie 2015, Curtea din Rezina.

199 Am primit scrisoarea de la deținuții condamnați la închisoare pe viață, cazul nr. 21-57/15, 12 ianuarie 2016, Curtea din Rezina.

executat efectiv termenul minim care îi dă dreptul de a cere revizuirea în conformitate cu art. 91 alin. (5) din Codul penal”.

Pe baza celor menționate mai sus, s-ar putea argumenta în mod rezonabil că deținuții condamnați până în 2003 nu ar fi putut avea cunoștințe cu privire la termenul minim pe care trebuie să îl petreacă în penitenciar înainte de a fi eliberați. Nici Guvernul și nici Parlamentul nu s-au pus de acord. Nu a existat o înțelegere uniformă în aplicarea art. 10 alin. (2) din CP și, prin urmare, a termenului care urmează a fi ispășit. Acest fapt, în baza cazului Kafkaris, credem că reprezintă o încălcare a art. 7 din cauza calității legislației.

Încălcarea art. 3 al Convenției

Toate acestea ne duc la întrebarea finală, dacă modificarea legislației este în conformitate cu art. 3 din Convenție. După cum s-a menționat anterior, CEDO, a declarat în cazul Vinter, că un deținut condamnat la detențiunea pe viață are dreptul să cunoască următoarele elemente de la începutul executării sentinței sale: **„ce trebuie să facă pentru a fi examinat pentru liberare și în ce condiții, inclusiv când va avea loc sau va putea fi luată în considerare revizuirea sentinței sale”** (Vinter, punctul 122).

Cei trei deținuți care au cerut liberarea condiționată fac parte din grupul celor care au fost condamnați la pedeapsa cu moartea și, ulterior, pedeapsa le-a fost schimbată în detențiune pe viață. Când pedeapsa a fost schimbată, ei au fost informați că au fost condamnați la detențiune pe viață, cu posibilitatea liberării după 25 de ani. Așa cum am menționat deja, atunci când cererile primilor trei deținuți care au atins pragul de 25 de ani au fost respinse, Curtea de Apel a decis că persoanele trebuie să execute nu 25, ci 30 de ani de închisoare. Aceasta este, de fapt, o prelungire a sentinței minime cu 5 ani. Lucru care este contrar standardului stabilit de CEDO în Hotărârea Vinter, citată mai sus, referitor la faptul că de-

ținutul ar trebui să știe în avans când poate fi solicitată revizuirea.

Pe baza celor de mai sus, perioada de detenție pentru toți condamnații pe viață, cu excepția celor condamnați până în 2003, ar trebui să fie de 30 de ani. Cei condamnați în baza Codului Penal vechi²⁰⁰ ar trebui să beneficieze de termenul de 25 de ani. O interpretare diferită va fi contrară Constituției Republicii Moldova, coroborată cu art. 10 din Codul penal al Republicii Moldova și articolele 3 și 7 ale Convenției.

Dintr-o perspectivă mai generală, termenul de 30 de ani pare a fi excesiv în unele cazuri. Infracțiunile pentru care deținuții pe viață au fost condamnați diferă în mod semnificativ, vârsta acestora raportată la vârsta la care au comis infracțiunea trebuie, de asemenea, luată în considerare, precum și pregătirea lor pentru liberare. Termenul de 30 de ani este unul dintre cele mai mari din Europa, este mai mare decât cel din România sau Ucraina și este dublu față de cel din Germania și Norvegia. În analiza practicii de liberare condiționată a diferitor țări ale Consiliului Europei, CtEDO a ajuns la concluzia că în țările europene există un sprijin clar pentru un *„mecanism care să garanteze o revizuire după 25 de ani”* (Vinter, paragraful 120). Având în vedere creșterea numărului de condamnări la detențiune pe viață în Republica Moldova, în pofida scăderii ratei infracționalității și, după cum s-a arătat mai sus, probabil diminuarea gravității infracțiunilor, este rezonabilă reducerea numărului de ani înainte ca deținuții pe viață să aibă dreptul la revizuire. Nu există nicio obligație a statului să îi elibereze dacă există motive penologice rezonabile pentru a îi reține peste termenul minim. Însă, detenția fără motive penologice este atât în contradicție cu legislația națională, cât și cu jurisprudența CtEDO, reducând perspectiva in-

²⁰⁰ Codul Penal vechi este codul penal adoptat în 24.03.1961, Publicat: 24.04.1961 în Veștile Nr. 010.

tegrării cu succes în comunitate a acestora după liberare.

Pe baza celor de mai sus, ar trebui redus termenul de revizuire de la 30 la 20 sau 25 de ani de închisoare, acest lucru fiind în concordanță cu termenul celor mai multe țări europene, contribuind totodată și la eliminarea incertitudinilor legate de aplicarea legii.

Dacă se adoptă soluția celor 25 de ani, este indicat ca judecătorii să aibă posibilitatea de a individualiza pedeapsa ca să poată să stabilească un prag mai scăzut pentru revizuire în cazuri specifice, fie în funcție de circumstanțele infracțiunii, fie în funcție de personalitatea infractorului, în loc de 25, 20 de ani.

4.4 Condițiile pentru liberarea înainte de termen

În afară de termenul minim care trebuie ispășit, criteriile de liberare sunt cel mai important factor în analiza mecanismului de liberare condiționată. Vor fi discutate în detaliu regulile 18 și 20 a Rec (2003) 22 după care vor fi analizate în parte toate criteriile prevăzute de legislația Republicii Moldova în vigoare, din perspectiva compatibilității acestora cu recomandările Consiliul European și jurisprudența CtEDO, după caz.

Rec (2003) 22 Regula 18

Criteriile pe care deținuții trebuie să le îndeplinească pentru a fi liberați condiționat trebuie să fie clare și explicite. Ar trebui, de asemenea, să fie realiste, în sensul că acestea trebuie să ia în considerare personalitatea deținuților, circumstanțele sociale și economice, precum și disponibilitatea programelor de reintegrare.

Rec (2003) 22 Regula 20

Criteriile de acordare a liberării condiționate ar trebui aplicate astfel încât să se acorde liberarea condiționată tuturor deținuților care îndeplinesc nivelul minim de criterii pentru a deveni cetățeni care respectă legea. Demonstrarea faptului că un deținut nu a îndeplinit criteriile ar trebui să revină autorităților.

În Comentariul la Recomandarea (2003) 22 autorii explică noțiunile și utilitatea **criteriilor clare, explicite și realiste**. În ceea ce privește criteriile clare și explicite, se menționează că acestea sunt necesare din două motive. Primul, pentru a evita „discrepanțele în luarea deciziilor” și doi, pentru motivarea deținuților să participe la activitățile de reabilitare – datorită faptului că acesta cunoaște că de aceste condiții se va ține cont atunci când va fi luată decizia. În ceea ce privește criteriul realist, se spune că acesta nu ar trebui să fie prea rigid, să nu se aștepte ca deținutul să-și depășească deficiențele de unul singur (dependența de droguri, condițiile de muncă, menținerea legăturilor de familie etc.) - *„Lipsa unor astfel de posibilități nu ar trebui să excludă liberarea condiționată”*²⁰¹. De asemenea, liberarea condiționată nu ar trebui să se bazeze pe criterii care *„sunt prea strâns legate de tipul infracțiunii săvârșite”*²⁰², deoarece acestea au fost deja luate în considerare la condamnare.

După cum s-a menționat anterior, în cazul deținuților condamnați la detențiune pe viață, CtEDO a statuat că pentru a fi compatibil cu art. 3, **mecanismul** ar trebui:

201 [Memorandum explicativ](#) privind Recomandarea Rec (2003) 22 privind eliberarea condiționată, p. 17.

202 Ibid.

„Să permită autorităților naționale să analizeze dacă există orice fel de schimbare semnificativă a persoanei condamnate la detențiune pe viață și dacă există progres în vederea reabilitării sale pe parcursul ispășirii pedepsei, astfel încât detenția în continuare să nu mai poată fi justificată din motive penologice legitime”²⁰³.

În ceea ce privește **decizia de liberare**, Curtea a declarat că ar trebui să se bazeze pe:

„niște criterii obiective, pre-stabilite, pe care deținutul le cunoștea cu exactitate în momentul aplicării pedepsei pe viață²⁰⁴ și dacă, în timpul executării pedepsei, deținutul s-a schimbat și a progresat într-o asemenea măsură încât continuarea detenției nu mai poate fi justificată de motive penologice legitime”²⁰⁵.

În ceea ce privește regula 20, memorandumul explică faptul că statul este cel care trebuie să dovedească faptul că o persoană nu este liberată pentru că încă reprezintă un risc major pentru societate, criteriile ar trebui „să rezoneze cu deținutul și angajamentul acestuia față de reabilitarea socială - să fie un cetățean care respectă legea: participarea regulată la cursurile unei instituții de învățământ sau la un curs de formare profesională, stagiarea în cadrul unei companii, angajare temporară, implicare strânsă în viața de familie, eforturi de compensare a victimei sau participarea la programe de reabilitare în cazul deținuților cu dependență (de droguri, alcool etc.) sau care au fost condamnați pentru agresiune sexuală”²⁰⁶.

Analiza condițiilor de liberare înainte de termen prevăzute de legislația națională

1. Care sunt acestea?

CP prevede condiții separate de liberare înainte de termen pentru persoanele ce au fost condamnate la închisoare (art. 91 alin. (1) CP) și cele ce au fost condamnate la detențiunea pe viață (art. 91 (5) CP). Pentru ambele tipuri de pedepse se aplică condițiile impuse în art. 91 alin. (6¹) și (6²). Delimitarea între cele două seturi de condiții se bazează pe interpretarea *ad litteram* a articolului 91 (1), care spune că „Persoanele care execută pedeapsa cu închisoarea [...]” și apoi enumeră condițiile care trebuie îndeplinite pentru liberarea condiționată. Art. 91 alin. (5) începe cu „Persoanele care execută pedeapsa detențiunii pe viață” și apoi enumeră condițiile care trebuie îndeplinite. Astfel, legea prevede o delimitare clară între condițiile care trebuie îndeplinite în cazul liberării în funcție de natura determinată sau nedeterminată a sentinței. În plus, cele două, închisoarea și detențiunea pe viață, sunt pedepse penale separate în conformitate cu Codul penal al Republicii Moldova, art. 62. Până la adoptarea noului Cod penal din 2003, nu exista o asemenea separare.

De asemenea, articolul 91 conține două alineate 6¹ și 6² care se aplică în toate cazurile de liberare condiționată. Alineatele prevăd că liberarea condiționată nu se acordă în unele cazuri, fără a se specifica dacă acest lucru este aplicabil pentru pedeapsa cu închisoarea sau pentru detențiunea pe viață.

Chiar dacă cele două seturi de condiții ce trebuie îndeplinite sunt delimitate în lege, în baza practicii judiciare de liberare condiționată a condamnaților la detențiune pe viață și a chestionarelor aplicate profesioniștilor din domeniul juridic²⁰⁷ și celor din penitenciare, trebuie înde-

203 Op. cit. Vinter c Marii Britanii, paragraful 119.

204 Sublinierea aparține autorului.

205 Op. Cit., Trabelsi c Belgiei, punctul 137.

206 Op. cit. [Memorandum explicativ](#) privind Recomandarea Rec (2003) 22, pp. 17, 18.

207 Sintagma profesioniștii din domeniul juridic denotă judecătorii, procurorii și avocații din Republica Moldova cărora le-a fost aplicat chestionarul, pentru mai multe detalii a se vedea metodologia studiului.

Tabelul 4. Compararea condițiilor pentru liberarea condiționată în cazul pedepsei cu închisoarea versus detențiunea pe viață

Liberare condiționată în cazul pedepsei cu închisoare	Liberare condiționată în cazul pedepsei cu detențiunea pe viață
Termenul minim ce trebuie executat	
o fracțiune din pedeapsă	30 de ani de închisoare
Condiții	
1. să plătească daunele provocate de infracțiune	Decizia instanței de judecată că nu mai este necesară ispășirea întregii pedepse
2. să participe la muncă în folosul comunității sau plătită	
3. să nu refuze participarea la muncă în folosul comunității sau plătită	
4. condamnatul ar trebui să dovedească în timpul încarcerării că s-a reabilitat în timpul detenției	
5. să convingă judecătorul că se poate reabilita fără să fie necesară ispășirea întregii pedepse	
Condiții pentru ambele tipuri de pedepse	
Să nu fie un pericol pentru sine, să nu încerce să se sinucidă, să nu aibă sancțiuni administrative – sancțiunile administrative se prescriu după un an.	

plinite condițiile listate în art. 91 alineatul (1) și (5).

La fel, în una din deciziile privind liberarea înainte de termen a unui deținut pe viață, Curtea de Apel, pentru a decide eligibilitatea pentru liberarea condiționată, a verificat mai întâi îndeplinirea condițiilor stabilite în art. 91 alin. (1) „a reparat prejudiciul cauzat de infracțiune și nu a refuzat să se implice în muncă neremunerată și plătită – condiții necesare pentru liberare condiționată [...] fiind totodată necesară îndeplinirea altor condiții [...]” și, ulterior, a verificat dacă termenul minim este respectat²⁰⁸.

Această practică judiciară este într-un fel confirmată de chestionarul dat profesioniștilor, 40 dintre 50 de profesioniști care au răspuns la întrebarea privind ce condiții trebuie îndeplinite pentru liberarea înainte de termen a deținuților pe viață, au spus că toate condițiile menționate în art. 91 privind liberarea condiționată ar trebui să fie îndeplinite. 10 dintre cei 13 judecători care au răspuns la această întrebare au convenit, de asemenea, că persoana trebuie să îndeplinească toate condițiile enumerate în art. 91.

În acest caz, numărul de condiții care trebuie îndeplinite crește de la 5 la 13. Conform Codului Penal actual pentru sentințele determinate, pe lângă faptul că o parte din pedeapsă este executată, trebuie, de asemenea, îndeplinite condițiile menționate în prima coloană a tabelului [Tabelul 4].

2. Compatibilitatea condițiilor cu Recomandările CoE și a jurisprudenței CtEDO

Chiar admitând că deținutul condamnat la detențiune pe viață trebuie să îndeplinească toate condițiile enumerate în art. 91 alin. (1) și alin. (5), există o problemă legată de condiții, pentru că nu par a fi clare, explicite și realiste. În unele cazuri, condițiile sunt prea rigide, o singură încălcare a unor reglementări poate duce la imposibilitatea liberării condiționate. În această situație, detențiunea pe viață este transformată în ireductibilă. De asemenea, condițiile enumerate în art. 91 (1) par să nu permită autorităților să evalueze existența unor temeiuri legale penologice pentru liberare, așa cum cere jurisprudența CtEDO susmenționată²⁰⁹.

208 Curtea de Apel Chișinău, cazul nr. 21r-672/15, 27 octombrie 2015.

209 Op. cit. Vinter c. Marii Britanii, paragraful 119.

Înainte de a trece la analiza celorlalte condiții, vom discuta despre condiția prevăzută de legislație în cazul deținuților condamnați la detențiunea pe viață. În afară de termenul minim, trebuie ca instanța de judecată să ajungă la concluzia că: „*nu mai este necesară executarea în continuare a pedepsei*”²¹⁰. Această condiție este una destul de vagă, astfel că interpretarea judiciară ar trebui să se facă conform principiilor legii penale și a jurisprudenței CtEDO. Curtea de la Strasbourg a menționat că singurele motive legitime de a ține un deținut în penitenciar după ce termenul minim pentru liberare înainte de termen a fost îndeplinit, ar trebui să se bazeze pe evaluarea existenței unuia dintre motivele penologice: retribuirea, reabilitarea, descurajarea (prevenția generală și specială) și protecția publicului. De asemenea, Curtea a menționat că evaluările deținutului ar trebui să abordeze cei patru factori²¹¹.

Prin urmare, considerăm că interpretarea acestui articol pentru deținuții actuali ar trebui să fie făcută de instanțele judecătorești în limitele impuse de CEDO și ar trebui să evalueze existența criteriilor penologice. La fel, este pentru instituțiile penitenciare să dovedească că au făcut eforturi în vederea reabilitării persoanei, iar dacă riscul pe care îl pune persoana este invocat pentru deținerea în continuare a acesteia, este de datoria statului să arate eforturi sporite în vederea scăderii riscului pus de persoană²¹².

Încercările de suicid și auto-vătămarea

Există alte două condiții care se aplică și deținuților condamnați la detențiunea pe viață. Pentru a fi eligibili pentru liberare, deținuții nu ar trebui să se auto-vătămeze sau să încerce să se sinucidă. Acestea au fost introduse recent, în

2014 și există un proiect de lege în Parlament menit să le excludă. Prin urmare, ne vom limita să remarcăm faptul că, pe baza acestor condiții, teoretic, este imposibilă liberarea unui deținut condamnat pe viață care a comis o tentativă de suicid în primul an de detenție. Deoarece lipsa tentativei sau a automutilării este o pre-condiție pentru liberarea condiționată. Fapt contrar art. 3, dreptul la speranță. Aceste două condiții sunt foarte rigide, nu au un scop criminogen și, aparent, sunt imprescriptibile și, prin urmare, în contradicție atât cu jurisprudența CtEDO, cât și cu recomandările Consiliului Europei susmenționate.

Plata prejudiciului cauzat de infracțiune

Potrivit legislației moldovenești, persoanele încarcerate trebuie să plătească prejudiciul cauzat de infracțiune pentru a beneficia de liberare condiționată. Aceasta pare a fi o cerință rezonabilă; se încearcă compensarea victimei. Această condiție se regăsește în legislația altor țări. Cu toate acestea, în cazul în care persoanele condamnate nu dispun de mijloacele financiare pentru plata daunelor, chiar dacă sunt dispuse să le plătească, este nevoie de acordat posibilitatea de a câștiga acești bani în penitenciar sau de a nu aplica această condiție la eliberare.

Trebuie menționat că până în prezent deținuții pe viață nu au fost implicați în munci remunerate. Situația este agravată de faptul că dispozițiile legale foarte rigide referitoare la această categorie de deținuți fac dificilă găsirea unui loc de muncă potrivit pentru aceștia. Prin urmare, în prezent cei condamnați la detențiunea pe viață, ce au de achitat pagube civile și nu dispun de mijloacele financiare în acest sens, nu vor putea fi eliberați niciodată, această normă este incompatibilă cu art. 3 CtEDO.

De asemenea, trebuie de menționat că în cazul unui deținut pe viață căruia i-a fost respinsă liberarea, unul din motivele invocate a fost că **deținutul nu și-a plătit cu adevărat**

210 Art. 91 alin. (5), CP.

211 Ibid.

212 Op. cit. Murray c. Țărilor de Jos, paragraful 102.

daunele²¹³. Deținutul, căruia i-a fost refuzată liberarea în acest caz, presupune că atunci când prejudiciul a fost cauzat, era apreciat în ruble sovietice, iar dauna a achitat-o, în prezent în lei moldovenești. Din cauza inflației daunele au fost mai mici decât valoarea lor, de aceea ar fi fost invocat acest motiv. Dacă aceste afirmații sunt corecte, deținuții nu vor avea niciodată siguranța că îndeplinesc condițiile, acestea nefiind explicite sau clare.

Obligația de participa la munci

O altă condiție care ridică multe probleme legate de aplicabilitate este obligația de a participa și de a nu refuza munca neremunerată sau remunerată. Hotărârea Explicativă a Curții Supreme de Justiție²¹⁴ face referire la faptul că persoanei condamnate nu i se poate refuza liberarea în cazul în care nu i-a fost asigurat un loc de muncă de către administrația penitenciarului, care trebuie să dovedească faptul că persoana a refuzat. O interpretare stricto sensu, conform căreia refuzul deținutului de a presta o muncă, o dată în 30 de ani, ar putea servi ca bază pentru respingerea cererii sale de liberare, va ridica probleme privind proporționalitate și rigiditatea normei. În lipsa jurisprudenței privind detențiunea pe viață o să remarcăm doar că jurisprudența existentă pe marginea întrunirii nu este uniformă, pe alocuri chiar contradictorie²¹⁵. Criteriul privind previzi-

bilitatea nefiind întrunit în acest caz, iar condiția nu pare a fi realistă, de aceea ar putea fi găsită în contradicție cu art. 3 din Convenție.

Reabilitarea infractorului

Alte două condiții care implică mai mult o perspectivă judiciară asupra reabilitării infractorului, pe lângă cea menționată la alineatul (5) al art. 91 sunt enumerate în alin. (1) al aceluiași articol. Se impune crearea convingerii pentru judecător că persoanele se pot reabilita fără a fi necesară executarea întregii pedepse penale și că, în timpul executării pedepsei penale, persoana s-a corectat și reeducat. De la bun început ar trebui spus că celelalte două condiții par să fie acoperite de cele menționate în art. 91 alin. (5), singura diferență fiind aceea că abordează reabilitarea infractorului și riscul pentru societate. Reabilitarea unui infractor este dificil de măsurat, diferența dintre ceea ce trebuie de luat în considerare variază foarte mult între tipul de infracțiuni săvârșite, necesitățile deținuților etc., însă este o practică obișnuită de a lăsa sistemul judiciar să stabilească un mod uniform de interpretare a acestor criterii. Cu toate acestea, din jurisprudența analizată privind liberarea înainte de termen a deținuților condamnați la închisoare, vedem că interpretarea nu pare a fi uniformă în toate cazurile și nu pare să existe un model clar de a ceea ce reprezintă reabilitarea²¹⁶. Este nevoie

213 Cazul nr. 21-57/15, 12 ianuarie 2016, Curtea din Rezina, am primit cazul de la deținuții condamnați la detențiune pe viață.

214 Hotărârea Explicativă a Curții Supreme de Justiție nr. 6 cu privire la practica aplicării unor prevederi ce reglementează punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal, din 14.11.2008 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=6.

215 Curtea de Apel din Cahul a susținut decizia primei instanțe de a nu elibera o persoană pe baza faptului că persoana respectivă nu s-a reabilitat, din cauza mai multor încălcări administrative și a faptului că a lucrat doar în anul 2014. Conform acestei interpretări, este necesară prestarea muncii pe toată perioada, o dată fiind insuficient (Cazul nr. 05-21r-337-29032016, Curtea de Apel Cahul, 26 aprilie, 2016.) Pe de altă parte, Curtea de Apel din Bălți a susținut hotărârea Primei Curți de Instanță, în baza unui motiv total opus, argumentând că, deși persoana

nu a lucrat în anul respectiv, a lucrat anul precedent, prin urmare, poate fi liberată (Cazul nr. 21r-84/2016, Curtea de Apel Bălți, 29 iunie, 2016). Într-un alt caz, Curtea de Apel Cahul a inversat responsabilitatea dovezii, declarând că nu există nicio cerere la dosar care să dovedească disponibilitatea persoanei de a lucra (Cazul nr. 05-21r-420-24032015, Curtea de Apel Cahul). Curtea de Apel Chișinău, deși a citat decizia explicativă a Curții Supreme de Justiție menționată mai sus, a făcut referire la faptul că „nu există dovezi că persoana a lucrat” pentru a refuza liberarea condiționată. Totuși, standardul impus de CSJ era că trebuie să existe dovezi că persoana a refuzat (Cazul nr. 21r-891/16, Curtea de Apel Chișinău, 12 iulie 2016).

216 În unele cazuri, instanțele vor spune că persoana merită să fie liberată deoarece: „are o caracterizare bună din partea administrației închisorii în timpul executării pedepsei, a plătit daunele cauzate de infracțiune” și nu are încălcări administrative

de un studiu aprofundat în acest domeniu pentru a analiza practica judiciară pe larg și a veni cu niște recomandări pentru stabilirea unor criterii mai clare.

Curtea de Apel, în cazul unui deținut pe viață la examinarea cererii de liberare înainte de termen, a ajuns la concluzia că deținutul nu îndeplinește condițiile pentru aplicarea art. 91 și că acesta „nu și-a început reabilitarea și că pedeapsa penală nu a atins scopul legii penale, art. 61 Codul penal și că, în primul rând, se restabilește echitatea socială, în acest fel, liberarea condiționată nu poate fi aplicată [...]”²¹⁷.

Atingerea scopului pedepsei nu este menționată în condițiile enumerate la art. 91. Invocarea unui criteriu ce nu-i stabilit de legislație este contrară condiției de a avea norme previzibile.

(Cazul nr. 21r-795/14, Curtea de Apel Chișinău, 28 noiembrie 2014). Or, deși persoana a fost condamnată pentru o infracțiune excepțional de gravă (violul, 171 alin. (3) lit. c), în cazul persoanelor care nu au sancțiuni administrative și au participat la unele activități culturale, decizia de liberare a persoanei este susținută, deoarece s-a reabilitat (Cazul nr. 05 – 21r – 1586 – 18122015, Curtea de Apel Cahul, 19 aprilie, 2016). În alte cazuri, instanța de judecată nu a acceptat solicitarea de liberare condiționată, deoarece „persoana fiind caracterizată ca satisfăcător” (de către administrația penitenciarului), chiar dacă participă, de asemenea, la pregătire profesională, oferă muncă neremunerată, infracțiunea comisă este foarte gravă, iar consecința este moartea unei persoane”. Trebuie precizat că niciuna dintre condițiile din legislație nu face referire la gravitatea infracțiunii ca motiv pentru respingerea liberării (Cazul nr. 21r-781/16, Curtea de Apel Chișinău, 16.08.2016). De asemenea, într-un alt caz, Curtea de Apel Cahul respinge gravitatea infracțiunii ca motiv pentru a nu accepta liberarea înainte de termen din următorul motiv: „[...] gravitatea infracțiunii nu poate constitui singurul motiv pentru respingerea cererii de liberare prin executarea pedepsei. [...] Gravitatea infracțiunii comise și impactul acesteia asupra societății au fost luate în considerare de către instanța de judecată, care a condamnat pe XXX, individualizând pedeapsa penală. În esență, pentru prima instanță și pentru Curtea de Apel este importantă evaluarea comportamentului condamnatului în timpul executării și dacă acesta din urmă, conform legii, poate fi liberat condiționat înainte de termen” (Cazul nr. 05-21r-157-04022016, Curtea de Apel Cahul, 15.03.2016).

217 Curtea de Apel Chișinău, cazul nr. 21r-672/15, 27 octombrie 2015.

Cunoașterea condițiilor pentru liberarea înainte de termen

O altă condiție impusă de CEDO pentru a avea un mecanism compatibil de liberare condiționată pentru condamnații la detențiune pe viață este ca deținuții să cunoască din timp ce ar trebui să facă pentru a fi eliberați condiționat²¹⁸. Am decis să le cerem deținuților să răspundă la această întrebare. Atunci când deținuții condamnați la detențiunea pe viață au fost întrebați dacă au fost informați despre condițiile de liberare după condamnare, 59 din 74 au răspuns că nu au fost informați despre acestea, 15 au spus că au fost informați, iar unul dintre răspunsuri a fost invalidat. Întrebați care sunt condițiile pe care ar trebui să le îndeplinească pentru liberare, nu toată lumea a răspuns și mai mult de 10 au spus că nu știu. Cei care au răspuns, au menționat termenul minim, variind de la 25 la 30 de ani, respectarea condițiilor regimului etc. Am intervievat doi deținuți condamnați recent cu privire la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească pentru a fi eliberați, răspunsurile lor dau o indicație clară a faptului că nu cunosc condițiile. Unul dintre ei a menționat termenul minim ca o condiție și comportamentul bun, celălalt nu a fost capabil să dea vreun răspuns. Autoritățile din penitenciare afirmă că informează deținuții odată ce sunt condamnați la detențiune pe viață despre pedeapsa lor și că aceștia ar trebui să semneze un document de informare. Cu toate acestea, este destul de clar că deținuții intervievați nu primesc informații suficiente cu privire la condițiile ce trebuiesc întrunite pentru eliberare.

În baza analizei de mai sus, putem concluziona că unele prevederi și jurisprudența actuală în privința chestiunilor menționate nu par a fi compatibile cu jurisprudența CtEDO și Recomandarea Rec (2003) 22. Unele condiții prevăzute de legislație (plata daunelor, prestarea muncilor, lipsa auto-mutilărilor și a tentativei de

218 Vinter c. Marii Britanii, paragraful 122.

suicid și convingerea instanței că persoana poate fi eliberată) pentru eliberarea înainte de termen sunt rigide, nu par a fi interpretate în mod previzibil (atât numărul acestor condiții, cât și ce înseamnă acestea), iar deținuții nu le cunosc. La fel, condițiile prevăzute de legislație care urmează a fi verificate de instanță pentru a acorda eliberarea nu par a fi gândite pentru a permite o analiză a existenței uneia sau mai multor motive penologice pentru a fi continuată detențiunea, ci, în marea lor majoritate sunt niște condiții formale ce evaluează mai mult comportamentul deținutului la un anumit moment și nu lasă loc de evaluare a schimbărilor în comportament. La fel, prevederea privind evaluarea reabilitării infractorului ar trebui studiată în viitor, la prima vedere nu pare a fi implementată uniform.

Incertitudinea cu privire la luarea deciziilor are atât consecințe juridice, dar și reduce utilitatea mecanismului liberării condiționate în ceea ce privește stimularea deținuților care au un bun comportament în penitenciar.

În baza celor de mai sus, sunt sugerate **următoarele**:

- desfășurarea unui studiu privind jurisprudența liberării înainte de termen, ce ar analiza, mai ales, interpretarea judiciară a întrunirii condițiilor de eliberare înainte de termen;
- crearea unui articol separat pentru liberarea deținuților condamnați la detențiune pe viață;
- reducerea numărului de condiții care trebuie îndeplinite în conformitate cu recomandarea Consiliului European și cu cele mai bune practici din alte țări;
- să se introducă criterii mai puțin rigide și care permit evaluarea criminologică a deținuților;
- jurisprudența privind liberarea condiționată necesită o atenție deosebită din partea CSJ pentru a asigura o practică uniformă;
- să fie introdus un formular special în penitenciar, în baza căruia, la sosire, deținuții să fie informați despre mecanismul de eliberare și despre condițiile care trebuie îndeplinite pentru a putea fi eliberați.

4.5. Procedura de liberare

Rec (2003) 22 Regula 32

Deciziile privind acordarea, amânarea sau revocarea liberării condiționate, precum și impunerea sau modificarea condițiilor și a măsurilor atașate acestora ar trebui să fie luate de autoritățile stabilite prin lege în conformitate cu procedurile acoperite de următoarele aspecte:

- a. Persoanele condamnate ar trebui să aibă dreptul de a fi audiate în persoană și de a fi asistate în conformitate cu legea;
- b. Autoritatea decizională ar trebui să analizeze cu atenție orice elemente, inclusiv declarații, prezentate de persoanele condamnate în sprijinul cazului lor;
- c. Persoanele condamnate trebuie să aibă acces adecvat la dosarul lor;
- d. Deciziile trebuie să precizeze motivele care stau la baza acestora și să fie notificate în scris.

Rec (2003) 22 Regula 33

Persoanele condamnate ar trebui să poată depune o plângere la o autoritate decizională mai independentă și mai imparțială, stabilită prin lege, împotriva fondului deciziei, precum și împotriva nerespectării aspectelor procedurale.

Rec (2003) 22 Regula 17

Autoritățile relevante trebuie să inițieze procedura necesară pentru ca decizia de liberare condiționată să poată fi aplicată de îndată ce deținutul a executat perioada minimă a sentinței.

Procedura extrajudiciară

În Codul de procedură penală, art. 469-471 menționează că liberarea condiționată este decisă de către instanța în jurisdicția căreia se află penitenciarul în care este deținută persoana. Cazul poate fi trimis în fața instanței numai după ce procedura extrajudiciară a fost respectată. Procedura extrajudiciară este prevăzută în art. 266 din Codul de executare penală. Vom prezenta pe scurt procedura extrajudiciară care trebuie urmată înainte de a discuta despre cea judiciară.

Procedura extrajudiciară constă într-o solicitare a deținuților adresată comisiei penitenciare (Comisiei) pentru examinarea cererii sale. În cazul în care avizul este pozitiv, dosarul personal va fi transmis judecătorului de instrucție, în caz contrar, persoana are dreptul să expedieze cererea de liberare direct în instanță.

În comentariile oficiale ale regulii 17 se spune că nu ar trebui ca infractorul să înceapă procedura de solicitare a liberării, ci autoritățile penitenciarelor sau alte organisme să o facă²¹⁹. Este important ca autoritățile din penitenciare să înceapă acest demers din proprie inițiativă, deoarece

ce trebuie să facă unele pregătiri în avans, astfel încât deținuții să fie pregătiți de liberare odată ce decizia este luată.

După cum s-a menționat deja, în Republica Moldova, procedura de liberare este pusă în mișcare prin solicitarea deținutului care se adresează administrației penitenciarului²²⁰ sau din inițiativa proprie a administrației. Nu există nicio lege și nicio reglementare internă care să stabilească obligația de a cere liberarea deținuților condamnați la detențiune pe viață²²¹. Cu toate acestea, din discuțiile cu personalul închisorii, se pare că există o practică de informare a deținuților cu privire la faptul că se poate completa o cerere de liberare înainte de termen. Această practică nu s-a extins și la deținuții condamnați la detențiunea pe viață²²² [Diagrama 22].

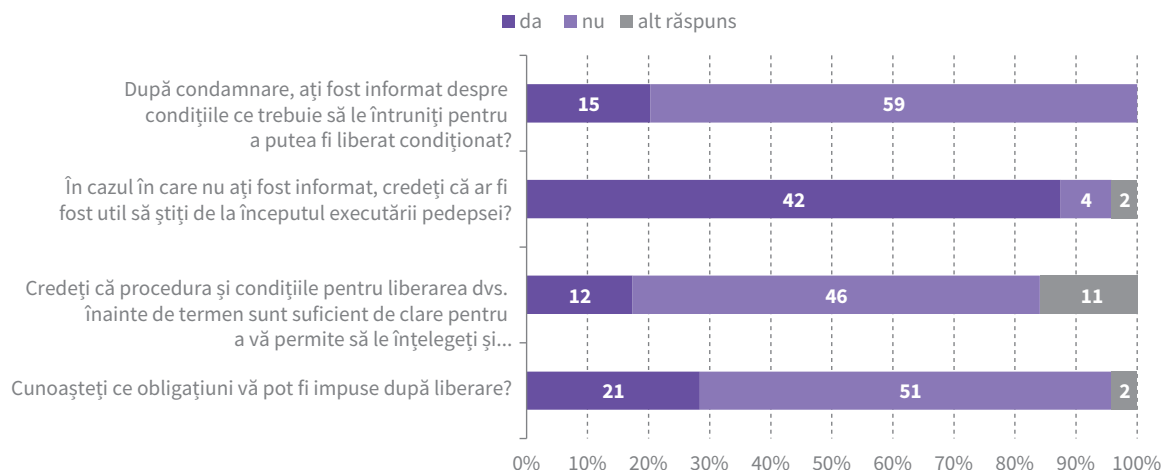
220 Potrivit legislației, închisoarea sau procurorul sunt cei responsabili de monitorizarea instituției de detenție și care pot, de asemenea, să adreseze cererea Curții. Cu toate acestea, atribuțiile procuraturii privind monitorizarea instituțiilor penitenciare au fost excluse din listă.

221 În conformitate cu răspunsul pe care l-am primit în cadrul unui interviu cu departamentul juridic al DIP.

222 Din interviurile cu cei condamnați la detențiunea pe viață, a reieșit că nimeni nu este informat despre o astfel de posibilitate. Lipsa informațiilor în acest caz ar putea fi legată de faptul că termenul minim care trebuie executat nu este clar.

219 Memorandum explicativ privind Recomandarea Rec (2003) 22 privind eliberarea condiționată.

Diagrama 22. Gradul de informare a deținuților pe viață despre liberarea condiționată

Una dintre problemele majore privind aplicarea acestei cerințe se bazează pe faptul că deținuții nu se pot adresa instanțelor de judecată pentru liberarea lor înainte de termen, înainte ca termenul minim prevăzut de lege să fie executat. Instanțele vor respinge cererile, iar deținuții vor fi nevoiți să aștepte perioada minimă prevăzută de lege. Aceasta înseamnă că, în practică, deținuții vor fi nevoiți să aștepte până la expirarea termenului minim și abia după aceea vor putea face o cerere de liberare. Acest fapt va întârzia decizia cu cel puțin câteva luni, iar perioada ar putea fi chiar mai lungă dacă Curtea de Apel trimite cererea spre rejudecare.

Pe baza celor de mai sus, se propune **introducerea unei prevederi care să reglementeze pregătirea pentru liberare a deținuților condamnați la detențiune pe viață**. Dispoziția ar trebui să conțină termene clare și ar trebui să țină seama de faptul că autoritățile penitenciarelor ar trebui să vizeze pregătirea deținuților pentru liberare în momentul înainte de termenul minim stabilit.

Componența Comisiei penitenciarului

Comisia este un organism destul de mare, este compusă din 12 persoane diferite din următoarele departamente: „reprezentanți ai serviciilor de securitate, regim și supraveghere, juridic, evidență specială, educație, psihologic, asistență socială, probațiune penitenciară, medical și de producere ale penitenciarului, precum și reprezentanți ai autorităților administrației publice locale, autorității de tutelă și curatelă din localitatea dislocării penitenciarului și ai asociațiilor obștești”²²³. Comisia este considerată deliberativă dacă sunt prezenți 2/3 dintre membrii acesteia²²⁴.

Componența comisiei pare a fi destul de numeroasă, din interviurile cu diferite organisme

implicate a reieșit că o componență atât de mare nu contribuie neapărat la calitatea lucrării. De asemenea, se pare că pragul de 2/3 pentru a fi deliberativ este destul de problematic când există o componență atât de mare. S-ar putea întâmpla ca decizia de a nu fi trimis în libertate să fie luată fără persoanele-cheie care au lucrat cu deținutul: regim, educație, asistent social și psiholog.

În alte țări, constatăm că componența Comisiei are mai puțini membri. În **România**, comisia pentru liberare condiționată este alcătuită din judecătorul de supraveghere, directorul penitenciarului, directorul adjunct pentru siguranța deținerii și regim penitenciar, directorul adjunct pentru educație și activități psihosociale și un consilier de probațiune. Se pare că această componență dă posibilitatea unei evaluări obiective a cazurilor, deoarece, în 2015, mai mult de 80% dintre cererile de liberare aprobate de comisie au fost susținute de către instanță.

În **Norvegia**, există un consiliu în penitenciar care analizează cazul deținuților înainte de a-l trimite la biroul regional al penitenciarelor. Componența consiliului variază de la caz la caz. Criteriile principale sunt implicarea profesioniștilor care au lucrat îndeaproape cu deținuții și au monitorizat dezvoltarea acestuia. În mod normal, consiliul va implica un medic, un profesor, un psiholog, un ofițer de legătură cu deținuții și, uneori, o altă persoană care a monitorizat deținuții.

Componența comisiei ar trebui să derive din categoria specială a deținuților care ispășesc pedeapsa cu detențiune pe viață. După cum am fost informați, în cadrul Departamentului Instituției Penitenciare, va fi creată o diviziune specială pentru evaluarea riscurilor. Se pare că opinia unei astfel de diviziuni înaintea analizei liberării deținutului condamnat la detențiunea pe viață ar putea fi potrivită.

223 Punctul 447 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, adoptat prin Hotărârea de Guvern, nr. 583, din 26.05.2006 și Codul de Executare, art. 219 alineatul (4).

224 Op. cit., punctul 453, Statutul executării pedepsei.

Atribuțiile Comisiei Penitenciarului în privința liberării înainte de termen

Comisia trebuie să verifice dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru liberare condiționată și, pe baza acestor constatări, ar trebui să trimită ulterior cererea de eliberare instanței sau să o refuze. Nu este clar modul în care Comisia poate evalua criteriile stabilite de lege, așa cum s-a arătat în secțiunea de mai sus, nu există o interpretare uniformă a condițiilor ce trebuiesc întrunite. De asemenea, în practică, comisia va invita deținuții să își exprime opinia, dar acest lucru nu este reglementat în niciunul dintre actele legislative publicate. De asemenea, nu este clar când va avea loc noua revizuire în cazul în care Comisia va respinge liberarea. În practică, ni s-a spus că Comisia este cea care va informa persoana asupra motivului respingerii și că, pe baza acestuia, deținutul va completa o nouă cerere de liberare.

După examinarea cauzei, în cazul acceptării cererii, Comisia va trimite dosarul personal al condamnatului și probele pentru motivele invocate și numărul de zile cu care persoanei îi poate fi redusă pedeapsa, dacă a lucrat în penitenciar²²⁵. Atunci când avocații, judecătorii și procurorii au fost întrebați dacă informațiile disponibile pentru liberarea condiționată a deținuților condamnați la detențiune pe viață sunt suficiente, răspunsurile au fost împărțite în două, unii le-au considerat suficiente și alții au spus că ar trebui furnizate mai multe informații. Șapte dintre cei 13 judecători care au răspuns la întrebare au declarat că informațiile sunt suficiente, 6 au spus că nu sunt și ar dori să aibă și opinia victimelor. Procurorii au fost mai critici în privința cazului - 9 dintre 15 au declarat că informațiile sunt insuficiente. Câțiva au comentat că ar trebui incluse mai multe informații cu privire la riscul de recidivă, evaluare psihologică și alte detalii. Majoritatea avocaților au spus că există suficiente informații în dosar.

Când judecătorii, avocații și procurorii au fost întrebați despre motivarea deciziilor privind cererii de eliberare înainte de termen adresate comisiei penitenciare, majoritatea au spus că deciziile sunt motivate, dar nu suficient - 16 au spus că sunt motivate, iar 9 au spus că nu sunt motivate.

Procedura judiciară

Odată ce dosarul ajunge în instanță, judecătorul de investigație va stabili o dată pentru examinare. Art. 471 alineatul (4) prevede că, cu excepția voinței contrare a persoanei cererea de eliberare a căreia este examinată, este obligatorie prezența acesteia. De asemenea, se spune că persoana are dreptul să se informeze cu privire la materialele prezentate Curții, să participe la examinare, să facă cereri, are dreptul de a recuza judecătorii, de a da explicații și de a aduce noi probe. Potrivit alineatului (4) al aceluiași articol, persoana are dreptul de a fi reprezentată de un avocat. În același alineat se spune în ce cazuri este obligatorie prezența unui avocat. În prezent, toți deținuții care au cerut liberarea condiționată au dreptul la un avocat din partea statului. Conform alineatului 7 al aceluiași articol, prezența procurorilor este obligatorie.

Din jurisprudența pe care am analizat-o și din interviuri a fost clar că aceste drepturi sunt respectate. Cu toate acestea, atunci când au fost întrebați despre calitatea asistenței juridice gratuite, atât deținuții, cât și autoritățile din penitenciare au declarat că aceasta ar putea fi îmbunătățită. Plata de către stat a avocaților pentru asistența juridică gratuită este destul de mică și, de asemenea, întârziată, astfel încât există dificultăți în atragerea celor mai buni avocați în acordarea asistenței juridice²²⁶. În ceea ce privește motivarea deciziilor de către instanțe, acestea sunt motivate în scris.

225 Art. 267, alineatul (1) din Codul de procedură penală.

226 Raport de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat, http://soros.md/files/Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2015.pdf, p. 4, 5.

Recomandarea Consiliului Europei solicită ca apelul împotriva hotărârii primei instanțe să fie atât în privința aspectelor factuale, cât și a celor de drept. În Republica Moldova, deciziile primelor instanțe pot fi atacate la Curtea de Apel în termen de 15 zile (art. 437 alineatul (1), p. 4), 439 alineatul (1), 472). Conform Codului de procedură penală, recursul se limitează la remedierea erorilor juridice în conformitate cu articolul 444²²⁷. În practică, judecătorii invocă art. 448 din Codul de procedură penală și analizează

cauza atât în chestiuni de drept, cât și în fapte²²⁸. De asemenea, potrivit hotărârilor explicative ale Curții Supreme de Justiție²²⁹ privind apelurile în chestiuni de drept, judecătorii au datoria de a analiza cauza ambelor aspecte de drept și de fapt²³⁰.

Totuși, **aceasta nu pare a fi o practică uniformă**. Într-un caz, am constatat că Curtea de Apel a respins recursul pe motiv că scopul acestuia nu este cel prevăzut de art. 444, care este limitat doar la probleme juridice²³¹. Prin urmare, în ceea ce privește procedura, este de dorit ca legislația să fie modificată în privința recursului și este clar că recursul se referă la aspecte legale și factice. **Pentru a îmbunătăți procedura de liberare, se recomandă următoarele:**

1. Comisia penitenciară ar trebui să aibă mai puțini membri, compuși din cei care au lucrat cu deținutul și pot analiza riscurile puse de deținut.
2. Comisia penitenciară ar trebui să implice centrul de evaluare a riscului – dacă acesta va fi constituit.
3. Avizele comisiei penitenciare ar trebui să fie mai bine motivate.
4. Apelurile împotriva hotărârilor primei instanțe trebuie să acopere atât situațiile factice, cât și aspectele juridice.

227 Articolul 444. Temeiurile pentru recurs (1) Hotărârile judecătorești pot fi supuse recursului pentru a repara erorile de drept comise de instanțele de fond în cazurile în care: 1) nu au fost respectate dispozițiile privind competența după materie sau după calitatea persoanei; 2) instanța nu a fost compusă potrivit legii ori au fost încălcate prevederile art. 30, 31 și 33; 3) ședința de judecată nu a fost publică, în afară de cazurile când legea prevede altfel; 4) judecata a avut loc fără participarea procurorului, inculpatului, precum și apărătorului, interpretului și traducătorului, când participarea lor era obligatorie potrivit legii; 5) cauza a fost judecată în primă instanță fără citarea legală a unei părți sau care, legal citată, a fost în imposibilitate de a se prezenta și de a înștiința instanța despre această imposibilitate; 6) hotărârea atacată nu cuprinde motivele pe care se întemeiază soluția ori motivarea soluției contrazice dispozitivul hotărârii sau acesta este expus neclar, sau dispozitivul hotărârii redactate nu corespunde cu dispozitivul pronunțat după deliberare; 7) nu au fost întrunite elementele infracțiunii sau instanța a pronunțat o hotărâre de condamnare pentru o altă faptă decât cea pentru care condamnatul a fost pus sub învinuire, cu excepția cazurilor reîncadrării juridice a acțiunilor lui în baza unei legi mai blânde; 8) inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală; 9) s-au aplicat pedepse în alte limite decât cele prevăzute de lege sau greșit individualizate în raport cu prevederile capitolului VII din Partea generală a Codului penal; 10) persoana condamnată a fost judecată anterior în mod definitiv pentru aceeași faptă sau există o cauză de înlăturare a răspunderii penale, sau aplicarea pedepsei a fost înlăturată de o nouă lege sau anulată de un act de amnistie, a intervenit decesul inculpatului ori a intervenit împăcarea părților în cazul prevăzut de lege; 11) inculpatul a fost achitat greșit pentru motivul că fapta săvârșită de el nu este prevăzută de legea penală sau când procesul penal a fost încetat greșit din motivul că exista o hotărâre judecătorească definitivă în privința aceleiași fapte sau că există o cauză de înlăturare a răspunderii penale, sau aplicarea pedepsei a fost înlăturată de o lege nouă sau anulată de un act de amnistie ori că a intervenit decesul inculpatului; 12) faptei săvârșite i s-a dat o încadrare juridică greșită; 13) a intervenit o lege penală mai favorabilă condamnatului; 14) Curtea Constituțională a recunoscut neconstituțională prevederea legii aplicate în cauza respectivă; 15) instanța de judecată internațională, prin hotărâre pe un alt caz, a constatat o încălcare la nivel național a drepturilor și libertăților omului, care poate fi reparată și în această cauză.

228 (1) Judecând recursul, instanța verifică legalitatea și temeinicia hotărârii atacate pe baza materialului din dosarul cauzei și a oricăror documente noi prezentate în instanța de recurs.

229 Un instrument utilizat de CSJ pentru a stabili o practică uniformă privind interpretarea legilor.

230 Punctul 46 din [Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 9](#) din 2009, Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală, p. 13, site-ul www.jurisprudenta.csj.md accesat pe 2 aprilie, 2017.

231 Cazul nr. 05-21r-337-29032016, Curtea de Apel Cahul, 26 aprilie, 2016. Luând în considerație cele expuse mai sus și dat fiind că instanța de recurs judecă recursurile pentru a repara erorile comise de primele instanțe, iar recursul declarat de condamnatul xxx nu conține niciunul dintre temeiurile prevăzute de art. 444 al Codului de procedură penală, Colegiul judiciar ajunge la concluzia de a respinge recursul ca fiind nefondat, cu menținerea încheierii primei instanțe.

4.6. Revizuirea liberării în cazul refuzului

Rec (2003) 22 Regula 21

Dacă autoritatea competentă decide să nu aplice liberarea condiționată, ea trebuie să stabilească o dată pentru a revedea întrebarea. În orice caz, deținuții trebuie să poată să înainteze o nouă cerere la autoritatea competentă de îndată ce situația lor s-a schimbat în avantajul lor în mod substanțial.

Conform legislației naționale, există un termen de 3 ani înainte ca o persoană să poată solicita o nouă revizuire a cazului său. Legislația actuală nu conține nicio prevedere cu privire la posibilitatea unei revizuiri mai rapide decât cea prevăzută de lege. De asemenea, trebuie menționat faptul că, în baza jurisprudenței analizate, atunci când se respinge liberarea condiționată, judecătorii nu vor stabili un nou termen de revizuire sau nu vor da indicații speciale asupra a ceea ce trebuie făcut de către deținuți și autoritățile din penitenciare pentru a fi eligibili pentru liberare condiționată.

CEDO a declarat că, în cazul în care se impune o perioadă de revizuire automată, pentru a fi în conformitate cu art. 5 alin. (4) aceasta ar trebui să permită persoanei deținute să solicite revizuirea chiar înainte ca termenul să fie îndeplinit dacă a reușit să întrunească condițiile impuse de legislație sau cele specificate de instanță²³². În cazul de față, persoanei în cauză i s-a impus „să desfășoare activități suplimentare legate de consumul de alcool, furie și relații sociale”²³³. Curtea a precizat că, dacă între intervalele stabilite prin lege nu se iau măsuri pentru a soluționa problema pentru

care cererea reclamantului a fost respinsă, atunci cerința privind celeritatea impusă de art. 5 par. (4) nu este îndeplinită²³⁴.

Este de menționat faptul că, în chestionarul completat de judecători, procurori și avocați din Republica Moldova, majoritatea dintre aceștia - 30 dintre 51 care au răspuns - au declarat că revizuirea ar trebui să fie posibilă chiar și înainte de expirarea termenului de 3 ani, dacă situația deținuților s-a modificat semnificativ și 21 au declarat că termenul limită nu ar trebui să sufere modificări.

Pentru a avea o practică clară și bazată pe experiența altor țări, se recomandă ca revizuirea să aibă loc anual, cu posibilitatea ca judecătorul să decidă o perioadă mai scurtă între revizuiri. De asemenea, pentru asigurarea conformității cu jurisprudența CEDO menționată mai sus, este important să se ia în considerare în decizie care sunt motivele criminogene concrete pentru a nu elibera deținuții și acțiunile care trebuie întreprinse pentru a rezolva problemele.

232 Cazul Oldham c. Regatului Unit, paragraful 30, 35, 36.

233 Cazul Oldham c. Regatului Unit, paragraful 13.

234 Cazul Oldham c. Regatului Unit, paragraful 36, 37.

4.7. Liberarea, supravegherea în comunitate și întoarcerea în penitenciar

Rec (2003) 22 Regula 25

La examinarea condițiilor care urmează a fi impuse și dacă e necesară supravegherea, autoritatea legislativă trebuie să aibă la dispoziție raporturi, inclusiv declarații verbale, de la personalul care activează în penitenciar și care cunoaște deținuții și condițiile personale. Profesioniștii implicați în supravegherea post-liberare sau alte persoane care sunt la curent cu condițiile sociale ale deținuților la fel trebuie să prezinte informație.

Rec (2003) 22 Regula 26

Autoritatea legislativă trebuie să asigure că deținuții înțeleg impunerea condițiilor, ajutorul care poate fi acordat, obligațiunile de control și consecințele posibile de nereușită de a corespunde condițiilor.

Art. 91 par. (5) Codul Penal prevede că deținuții condamnați la detențiune pe viață „*pot fi liberați condiționat din penitenciar*”. Dispoziția indică faptul că pot fi impuse condiții pentru deținuții condamnați la detențiune pe viață. Perioada de monitorizare, nu este indicată în mod clar. Singura perioadă indicată în CP art. 111 alineatul (1) lit. j), coroborat cu alineatul (2) a aceluiași articol, este perioada de prescripție, care în cazul detențiunii pe viață, este de 10 ani din momentul liberării înainte de termen. Totodată, la alineatul (3) a art. 111 este stipulat că toate restrângerile și decăderile în drepturi nu se anulează la expirarea termenului de prescripție. Supravegherea de către probațiune constituie o restrângere în

drepturi, de aceea nu credem că o monitorizare mai mare de 10 ani va fi compatibilă cu legislația RM.

Însă, supravegherea pe o perioadă ce nu depășește 10 ani, chiar în lipsa unei norme clare, nu ar trebui interpretată ca fiind împotriva interzicerii unei pedepse mai severe. Asta, atât timp cât monitorizarea se va face la liberarea din penitenciar cu scopul de a facilita reintegrarea persoanei și a preveni recidiva. Monitorizarea probațiunii ar trebui să servească atât pentru protejarea societății, cât și pentru asistența infractorului la reintegrarea în societate. O astfel de interpretare pare a fi compatibilă cu jurisprudența Curții de la Strasbourg. CtEDO a respins o plângere bazată pe art. 7 de la un deținut din Regatul Unit căruia i-au fost impuse condiții atunci când a fost liberat, care nu au fost prevăzute în lege în faza de condamnare²³⁵.

După cum s-a menționat, nu a existat nicio liberare condiționată până acum, deci, am decis să abordăm întrebarea privind durata monitorizării bazată pe legislația existentă și durata pe care o consideră potrivită judecătorii, avocații și procurorii. Majoritatea au răspuns că perioada de supraveghere ar trebui să fie pentru tot restul vieții persoanei în cauză, 24 din 40 de răspunsuri validate au declarat că perioada de monitorizare este întreaga viață a deținutului și 9 din 40 au spus că nu există perioadă de monitorizare. Restul respondenților au indicat că perioada nu este stipulată, că nu o cunosc sau că ar trebui să fie atât timp cât persoana poate recidiva din punct de vedere legal - 10 ani. Atunci când profesioniștii din domeniul juridic au fost întrebați cât ar trebui să fie perioada de supraveghere, majoritatea nu au răspuns. Dintre cei care au răspuns, 4 au spus că ar trebui să fie toată viața, ceilalți au optat pentru perioade de monitorizare de până la 10 ani, majoritatea optând pentru o perioadă de timp de până la 5 ani.

²³⁵ [Uttley c. Regatului Unit](#).

Există, de asemenea, o insuficientă informare a deținuților condamnați la detențiune pe viață cu privire la perioada de monitorizare. Aceștia nu au putut să răspundă la întrebarea referitoare la perioada de supraveghere. Din cei 72 care au răspuns la chestionar, doar 6 au răspuns că știu, 61 au spus că nu știu și 5 au ales un alt răspuns.

Pe baza constatărilor de mai sus, considerăm că, pentru a avea o interpretare clară, este necesară indicarea termenului de supraveghere în lege.

Organul de control și monitorizarea

Art. 91 alin. (7) prevede că „*Controlul comportamentului persoanelor eliberate condiționat înainte de termen este exercitat de organele competente [...]*”. Serviciul de probațiune are sarcina de a monitoriza toate persoanele eliberate condiționat. Dispoziția citată prevede că probațiunea va efectuat *controlul* asupra persoanelor eliberate înainte de termen. În noțiunile utilizate de Consiliul Europei, controlul este ceva mai redus decât supravegherea. Principala diferență constă în faptul că ultima implică și activități care îi ajută pe deținuți să rămână în societate, în timp ce prima se limitează doar la verificarea îndeplinirii obligațiilor²³⁶. Însă, în practică, consilierul de probațiune folosește diferite metode și tehnici pentru a susține infractorul să se reintegreze în societate.

Potrivit Codului de Executare, fiecare persoană liberată condiționat are datoria de a se prezenta la biroul de probațiune în termen de 5 zile de la liberare²³⁷. De asemenea, același articol prevede că organul de supraveghere ia măsurile necesare pentru a monitoriza persoanele eliberate condiționat, iar în caz de încălcări se va cere instanței schimbarea pedepsei²³⁸. Serviciul de pro-

bațiune al Republicii Moldova va efectua o evaluare a riscului persoanei, pe baza căreia va stabili frecvența întrunirilor. Persoana se va întâlni cu organul de probațiune cel puțin o dată la două luni sau chiar mai des. Alineatul (41) din același articol indică faptul că, dacă persoanele monitorizate doresc să părăsească regiunea mai mult de 5 zile sau să își schimbe reședința, ar trebui să informeze în scris organul de probațiune.

Trebuie remarcat faptul că obligația de a apărea în fața instanței și obligația de a informa consilierii de probațiune cu privire la schimbarea domiciliului nu este inclusă în Codul Penal deși toate celelalte obligații sunt enumerate, iar acest lucru ar putea ridica unele întrebări legate de legalitate, deoarece, în conformitate cu legislația noastră, Codul Penal este unica lege penală, care stabilește infracțiunile și pedepsele²³⁹. Acest lucru ar putea fi, de asemenea, confuz pentru persoanele condamnate. Aici ar trebui să observăm exemplul României care prevede în mod clar în Codul penal toate obligațiile care se aplică tuturor condamnaților și apoi o listă din care judecătorul ar putea alege²⁴⁰.

Obligațiile ce pot fi impuse de judecători

Potrivit legii, condițiile care pot fi impuse pentru perioada de urmărire sunt enumerate în art. 91 alin. (2) din Codul penal al Republicii Moldova. Articolul prevede că, atunci când se decide liberarea condiționată, instanța ar putea obliga persoana să respecte anumite condiții dintre cele menționate la art. 90 alin. (6) din Codul Penal²⁴¹. Alineatul care prevede condiția nu face nicio diferență între închisoare și detențiunea pe viață; prin urmare, este rezonabil să presupunem că

236 Consiliul Europei, [Recomandarea 92 \(16\)](#), Glosar, p. 12.

237 Codul de executare, art. 268 alin. (3) 41.

238 Art. 91 alin. (8) CP.

239 Codul penal al Republicii Moldova, art. 1 alineatul (1) și (2).

240 Art. 101 din Codul penal român.

241 Obligațiile sunt următoarele: să urmeze un tratament pentru droguri, alcool, boli sexuale, să urmeze un program de probațiune, să nu viziteze anumite locuri, să nu părăsească regiunea, să ofere sprijin material familiei victimei, să fie supravegheată electronic pentru o perioadă de până la 5 ani.

aceste condiții s-ar putea aplica ambelor. Aceasta a fost, de asemenea, opinia profesioniștilor din domeniul juridic care au răspuns la chestionar, 30 dintre cei 41 care au răspuns au spus că pentru deținuții pe viață ar trebui să se aplice condițiile enumerate la alin. (2), iar dintre aceștia doar 9 au spus că nu ar trebui și 2 au avut un răspuns diferit.

Pe baza interviului personalului de la penitenciarul din Rezina și personalului care lucrează în biroul de probațiune, aceștia nu prezintă sugestii judecătorilor cu privire la condițiile care trebuie impuse. De asemenea, în instanță, probațiunea nu este prezentă și, de obicei, doar juristul penitenciarului este prezent. Nici juristul penitenciarului nu va solicita impunerea unor obligații specifice.

Lipsa oricăror sugestii privind obligațiile ce trebuie aplicate pare să aibă consecințe în ceea ce privește obligațiile aplicate de către profesioniști. Judecătorii aplică foarte rar obligațiile prevăzute de lege. Din 8807 de persoane aflate în perioada de probațiune, doar unui număr de 697 de persoane li s-au impus. Din 697, 592 au avut obligația de a nu părăsi regiunea²⁴².

În ceea ce privește înțelegerea condițiilor, acestea sunt, de regulă, explicate în instanță. Cu toate acestea, unii consilieri de probațiune au menționat că nu tot timpul persoanele eliberate condiționat au înțeles sau, cel puțin, spun că nu au înțeles ce implică supravegherea probațiunii și obligațiunile suplimentare.

Fără obligații suplimentare impuse, probațiunea nu poate face multe în încercarea de a reabilita persoana. De asemenea, trebuie de ținut cont că există studii care au demonstrat că judecătorii care aplică pedepse care iau în considerare necesitățile criminogene sunt mai eficienți în prevenirea recidivei²⁴³.

Atunci când deținuții condamnați la detențiunea pe viață au fost întrebați dacă ar fi de acord să fie eliberați în regim de monitorizare electronică pentru o perioadă de până la 5 ani, 84% au răspuns că vor fi de acord, 12% nu vor, 4% din răspunsuri au fost invalidate. Deținuții au fost rugați să-și motiveze decizia, unii dintre aceștia au menționat că: acest lucru le va oferi șansa de a se întoarce la familii, în comunitate, alții că îi va ține departe de probleme, deoarece poliția va ști întotdeauna unde sunt. Răspunsul la întrebare indică faptul că deținuții văd unele dintre condiții de supraveghere drept mutual benefice, deci autoritățile penitenciarelor, probațiunea și judecătorii ar trebui să acorde o atenție mai mare pentru a găsi condițiile potrivite și pentru a le aplica fezabil.

Probațiunea și personalul din penitenciare ar trebui să analizeze cu atenție nevoile criminogene și să includă în cazurile necesare sugestii pentru instanță pentru aplicarea obligațiilor suplimentare dacă se recurge la liberare condiționată.

Perioada de monitorizare ar trebui să fie modificată spre o perioadă de timp cuprinsă între 5 și 10 ani, fie, în cazul monitorizării pe termen lung, ar trebui să existe un mecanism de reducere a acestei perioade.

Obligațiile și condițiile ce ar putea fi impuse trebuie să fie clar stipulate în Codul penal. Autoritățile penitenciarului și consilierii de probațiune trebuie să explice într-un limbaj simplu condițiile ce le-au fost impuse persoanelor eliberate înainte de termen.

Rec (2003) 22 Regula 27

Dacă implementarea liberării condiționate trebuie amânată, deținuții care sunt în așteptarea liberării trebuie să fie deținuți în condiții cât mai aproape posibil de cele de care se vor bucura la libertate.

242 Bilanțul activității Inspectoratului Național de Probațiune pentru anul 2016, p.12.

243 Reabilitarea politicii și practicii în domeniul justiției judiciare, D. A. Andrews Carleton University, James Bonta Public Safety Canada, Psychology, Public Policy, and Law, 2010, Vol. 16, nr. 1, 39-55.

Așa cum am menționat, în conformitate cu Codul de executare, deținuții sunt ținuti în diferite tipuri de regimuri bazate pe termenul pe care l-au executat din pedeapsa. De asemenea, conform legislației în vigoare, progresul de la un regim la altul nu include o schimbare semnificativă în condițiile de detenție sau în drepturile suplimentare pe care deținutul le va dobândi. Deținuții condamnați la detențiune pe viață sunt transferați în regimul înlesnit care le dă dreptul la vizite de probațiune.

Cei trei deținuți care au fost mutați în regimul înlesnit, au spus că nu văd diferențe între noul regim și cel în care au fost înainte. Legislația în vigoare și aplicarea acesteia pare a nu fi compatibilă cu recomandarea susmenționată.

Nu credem oportună legislația în vigoare, deoarece pregătirea pentru liberare a deținuților condamnați la detențiune pe viață prin trecerea lor în regimuri ce i-ar putea pregăti pentru eliberare este o necesitate pentru diminuarea riscului de recidivă la eliberare.

Întoarcerea în penitenciar

Rec (2003) 22 Regula 30
De nerespectarea condițiilor impuse se va preocupa autoritatea de implementare prin metode de consiliere sau avertizare. Orice încălcare semnificativă va fi raportată imediat autorității care decide eventuala revocare. Această autoritate, trebuie, totuși, să țină cont, dacă consilierea, avertizarea sau condițiile mai stricte sau revocarea temporară va constitui o penalitate suficientă.

Potrivit Codului penal, există trei posibilități pentru ca persoana liberată condiționat să fie întoarsă în penitenciar:

1. În cazul în care comite o contravenție împotriva ordinii publice, dar care nu atinge pragul unei infracțiuni, sau nu respectă obligațiile impuse de instanța de judecată, la propunerea probațiunii, instanța ar putea decide să trimită respectiva persoană înapoi pentru a ispăși restul de timp care trebuia să fie executat, art. 91 alin. (8) lit. a) și art. 85 din Codul penal.
2. În cazul în care persoana liberată condiționat comite o infracțiune neintenționată, este de competența judecătorului să decidă dacă va menține liberarea condiționată sau o anulează. Dacă judecătorul decide să trimită persoana înapoi în penitenciar, el va trebui să stabilească o nouă pedeapsă pe baza regulilor de condamnări cumulative, art. 91 alin. (8) lit. b) și c) și art. 85 din Codul penal.
3. În cazul săvârșirii unei infracțiuni intenționate, se va stabili o nouă pedeapsă pe baza normelor de condamnări cumulative, art. 91 alin. (8) lit. c) din Codul penal.

Ar trebui să răspundem care este perioada în care persoanele se vor întoarce la penitenciar. Dacă există o încălcare a art. 91 alin. (8) litera a) prevede că întoarcerea în penitenciar va fi pentru restul pedepsei. Cu toate acestea, în cazurile de detenție pe viață, partea restantă a pedepsei nu este stipulată în Codul penal. Singura perioadă este viața deținutului. Revenirea pentru executarea unei noi pedepse cu detențiunea pe viață din cauza unei încălcări contravenționale care nu poate fi pedepsită cu mai mult de 15 zile de arest contravențional sau pentru încălcarea unei obligații impuse de instanță nu pare să fie proporțională cu încălcarea. Cu toate acestea, în ambele cazuri, judecătorii au libertatea de a decide să nu

trimită persoana în penitenciar²⁴⁴. Această soluție, care implică aplicarea detențiunii pe viață sau niciun fel de pedeapsă, pare să nu fie în conformitate nici cu principiul proporționalității, nici cu prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni. În cazul acestor încălcări, ar trebui să existe suficiente posibilități ca judecătorii să individualizeze pedeapsa într-un mod care să permită atât prevenirea de noi infracțiuni, cât și proporționalitatea.

În cazul încălcărilor enumerate la lit. b) și c) legea este mai clară, la art. 84 alineatul (4) se indică faptul că, în cazul în care una dintre pedepse prevede detențiune pe viață, noua pedeapsă va fi detențiunea pe viață. Această soluție ridică și unele probleme legate de proporționalitate. Legea este foarte rigidă și cere ca, în cazul în care o persoană comite o nouă infracțiune după liberare, să fie trimisă la penitenciar pentru a ispăși o nouă pedeapsă cu detențiunea pe viață. Această prevedere se aplică oricărei infracțiuni intenționate, chiar și celei care se pedepsește doar cu amendă penală, cum ar fi conducerea în stare de ebrietate. Chiar și în cazul unor infracțiuni neintenționate, judecătorul poate decide să trimită persoana să execute o nouă detențiune pe viață.

Conform jurisprudenței CtEDO privind art. 5 (1) a Convenției, detenția, pentru a fi compatibilă cu standardele prevăzute în dispoziția menționată, ar trebui să fie: în baza unei condamnări, de către o instanță competentă, după condamnare. În ceea ce privește tipul de condamnare, Curtea nu face nicio distincție între calificarea dispoziției în conformitate cu legislația națională, dacă este contravențională sau penală²⁴⁵.

De asemenea, Curtea admite că termenul „după” are un sens mai larg și ar trebui interpretat ca prezentând o legătură cauzală între condamnare și libertatea în cauză. Curtea, într-un caz împotriva Regatului Unit, a constatat că trebuie să existe o legătură cauzală între noua infracțiune săvârșită de o persoană eliberată condiționat înainte de termen de la detențiunea pe viață și deținerea acestuia după ispășirea pedepsei pentru noua infracțiune. Curtea nu a găsit o asemenea legătură în cazul deținerii ulterior ispășirii pedepsei pentru o infracțiune neviolentă pentru care a fost reîntors în penitenciar. Constatarea Curții de la Strasbourg nu a ținut cont de faptul că legea britanică prevedea o asemenea posibilitate²⁴⁶. În acest caz, Curtea a constatat că deținutul a epuizat elementul de pedeapsă pentru infracțiunea pentru care a fost condamnat la detențiunea pe viață; în caz contrar, ar fi dificil de înțeles de ce persoana a fost liberată. Iar detenția, după executarea pedepsei pentru noua infracțiune non-violentă, care nu se bazează pe pericolul pe care îl reprezintă infractorul pentru societate, nu este considerată justificată²⁴⁷. Curtea a constatat că detenția, după ce persoana și-a ispășit pedeapsa, este realizată cu încălcarea prevederilor art. 5 par. (1).

În cazul Republicii Moldova, situația este și mai gravă, deoarece detenția poate fi decisă chiar și pentru încălcări administrative nesemnificative sau pentru infracțiuni mai puțin grave care nu ar prevedea nici o perioadă de detenție.

Se sugerează modificarea legii și introducerea unor dispoziții speciale pentru deținuții condamnați la detențiune pe viață. În această

244 Republica Moldova are un fel de contravenții care nu sunt incluse în Codul penal și sunt considerate încălcări minore, cum ar fi nerespectarea regulilor de circulație, încălcarea unor reguli personalizate etc.

245 Engel și Alții c. Olandei, paragraful 68; [Galstyan c. Armeniei](#), paragraful 46, 15/11/2007.

246 *Stafford c. Regatului Unit*, paragraful 82.

247 Trebuie remarcat faptul că, în Regatul Unit, detențiune pe viață este împărțită în element tarif - care servește pentru retribuția oricărei detenții suplimentare care se bazează pe risc. Această divizare nu este atât de clară în alte legislații, cu toate acestea, CtEDO, așa cum a fost prezentat în cazurile de mai sus, solicită temeuri penale de detenție după ce a avut loc prima revizuire și va fi destul de dificilă menținerea unei persoane în închisoare după ispășirea unei perioade semnificative de timp în închisoare, așa cum este și cazul Republicii Moldova.

privință, instanțele trebuie să individualizeze pedeapsa. Și, astfel, să decidă individual în fiecare caz, care este pedeapsa potrivită pentru a fi ispășită.

4.8. Recomandări privind îmbunătățirea mecanismului de liberare condiționată a deținuților pe viață

1. Reducerea termenul de revizuire de la 30 la 20 sau 25 de ani de închisoare, acest lucru fiind în concordanță cu termenul celor mai multe țări europene, contribuind totodată și la eliminarea incertitudinilor legate de aplicarea legii. Dacă se adoptă soluția celor 25 de ani, este indicat ca judecătorii să aibă posibilitatea de a individualiza pedeapsa ca să poată să stabilească un prag mai scăzut pentru revizuire în cazuri specifice, fie în funcție de circumstanțele infracțiunii, fie în funcție de personalitatea infractorului, în loc de 25, 20 de ani.
2. Crearea unui articol separat pentru liberarea deținuților condamnați la detențiune pe viață și reducerea numărului de condiții care trebuie îndeplinite în conformitate cu recomandarea Consiliului Europei și cu cele mai bune practici din alte țări; Dispoziția ar trebui să conțină termene clare și ar trebui să țină seama de faptul că autoritățile penitenciarelor ar trebui să vizeze pregătirea deținuților pentru liberare până în momentul în care termenul minim a fost îndeplinit.
3. Jurisprudența privind liberarea condiționată necesită o atenție deosebită din partea CSJ pentru a asigura o practică uniformă; desfășurarea unui studiu privind jurisprudența liberării înainte de termen, ce ar analiza, mai ales, interpretarea judiciară a întrunirii condițiilor de eliberare înainte de termen.
4. Introducerea unui formular aparte în penitenciar și o practică de a informa toți deținuții, la sosire, despre mecanismul de liberare și despre condițiile care trebuie îndeplinite pentru a putea fi eliberați.
5. Reducerea numărului de membri în comisia penitenciară pentru a include persoanele care au lucrat cu deținutul și pot analiza riscurile puse de deținut. Implicarea Centrului de evaluare a riscului (diagnoză și prognoză) care se planifică a fi constituit, pentru argumentare mai bine fundamentată a avizului comisiei penitenciare pentru instanță.
6. Pentru a avea o practică clară și bazată pe experiența altor țări, se recomandă ca după ispășirea termenului minim, revizuirea să aibă loc anual.
7. Contestarea împotriva hotărârilor primei instanțe trebuie să acopere atât situațiile faptice, cât și aspectele juridice.
8. Pentru asigurarea conformității cu jurisprudența CEDO menționată mai sus, este important să se ia în considerare în decizie care sunt motivele criminogene concrete pentru a nu elibera deținutul și acțiunile care trebuie întreprinse pentru a rezolva problemele.
9. Probațiunea și personalul din penitenciare ar trebui să analizeze cu atenție nevoile criminogene și să includă în cazurile necesare sugestii pentru instanță pentru aplicarea obligațiilor suplimentare dacă se recurge la liberare condiționată.
10. Perioada de monitorizare ar trebui fie cuprinsă între 5 și 10 ani, fie să existe un mecanism de reducere a ei.

#

ANEXE

Anexa 1. Fișa de analiză a sentințelor deținuților pe viață aflați în Penitenciarul nr. 17

	Deținut nr. 1	Deținut nr. 2	Deținut nr. 3...	Deținut nr. ...	Deținut nr...
Calificarea infracțiunii conform Codului Penal					
Data sentinței în prima instanță/calificare/pedeapsă					
Data deciziei Curții de Apel/calificare/pedeapsă					
Data deciziei CSJ/calificare/pedeapsă					
Data revizuire CSJ/alte comentarii					
Data săvârșirii infracțiunii pentru care a fost stabilită pedeapsa cu detențiunea pe viață					
Numărul de victime (specificat în sentință)					
Data nașterii					
Cetățenie					
Angajat în câmpul muncii până la condamnare					
Nivelul de studii până la condamnare					
Starea civilă la condamnare					
A fost la evidența psihiatrului					
Condamnări anterioare					
Recidiva					
Liberat condiționat înainte de termen - anterior					
Amnistiat - anterior					
Stare de ebrietate/ drog în timpul comiterii infracțiunii					
Recunoașterea vinovăției (în sentință)					
Alte comentarii					

Anexa 2. Chestionar distribuit țărilor comparate

Răspunsurile la acest chestionar urmează a fi folosite într-un studiu comparativ privind detențiunea pe viață și liberarea înainte de termen a acestora. Vor fi comparate trei state din vestul Europei și trei din Est. Informația solicitată este esențială pentru scopurile studiului. În cazul în care datele de care dispuneți nu răspund întocmai sau complet la întrebarea, vă rugăm să ne transmiteți acele informații pe care le aveți. De asemenea, dacă nu dispuneți de timp pentru calcularea procentelor și mediilor la unii din indicatorii de mai jos, vă rugăm mult să ne transmiteți informația brută. Mulțumim frumos!

Întrebări de ordin general despre detențiunea pe viață

1. Indicați câte tipuri de pedepse penale, privative de libertate, nedeterminate sunt prevăzute de legislația țării Dvs. (detențiunea pe viață, măsuri de securitate, detenție preventivă²⁴⁸)?

2. Pentru ce tipuri de infracțiuni sau multitudine de infracțiuni aplicarea detențiunii pe viață este obligatorie?²⁴⁹

3. Există proceduri simplificate ce duc la neaplicarea pedepsei detențiunii pe viață? (În unele state, aplicarea acordului de recunoaștere a vinovăției duce la exceptarea persoanei de la detențiunea pe viață și aplicarea unei pedepse cu închisoarea)?

4. Există subiecți cărora nu li se aplică detențiunea pe viață (de exemplu, minorilor, persoanelor de peste 60 de ani, femeilor)?

Statistici

5. Numărul deținuților ce ispășesc o pedeapsă cu detențiunea pe viață la 1 ianuarie 2015 (în afara detențiunii preventive și măsurilor de securitate). În cazul în care aveți date disponibile am aprecia să indicați numărul și pentru 1 ianuarie 2016.

6. Numărul de intrări în penitenciar a condamnaților la detențiune pe viață, anual (2005-2015):

2005:
2006:
2007:
2008:
2009:
2010:
2011:
2012:
2013:
2014:
2015:

7. Numărul de ieșiri din penitenciar, anual (2005-2015):

2005:
2006:
2007:
2008:
2009:
2010:
2011:
2012:
2013:
2014:
2015:

8. Vă rugăm să indicați în ordine descrescătoare procentul deținuților pe viață după tipul infracțiunii pentru care au fost condamnați (de exemplu, omor, viol, terorism), conform situației din 1 ianuarie 2015.

În cazul în care aveți date disponibile am aprecia să indicați același indicatori și pentru 1 ianuarie 2016.

1.
2.
3.

9. Indicați timpul mediu petrecut de deținuții pe viață în penitenciar până la liberarea înainte de termen, incluzând și perioada arestului preventiv, începând cu anul 2005 până în 2015 sau ultimile date disponibile²⁵⁰.

248 În unele state (de exemplu, în Germania, Marea Britanie), în afara de detențiunea pe viață, sunt prevăzute și alte pedepse privative de libertate pe un termen nedeterminat, dar cu un minim de pedeapsă ce trebuie ispășit pentru eligibilitate de eliberare mai mic, de obicei, aceste pedepse sunt denumite drept – pedepse nedeterminate.

249 În unele state, pentru anumite infracțiuni, judecătorul nu are discreție privind individualizarea pedepsei, detențiunea pe viață fiind unica pedeapsă prevăzută de Codul Penal pentru săvârșirea unei infracțiuni.

250 Vă rugăm să calculați media termenului ispășit în penitenciar din total eliberări în perioada 2005-2015.

10. Numărul persoanelor condamnate la detențiune decedate în penitenciar în timp ce-și executau pedeapsa în anii 2005-2015, sau ultimele date disponibile.

11. Pe parcursul anilor 2005-2015, câți deținuți pe viață liberați înainte de termen s-au reîntors în penitenciar. Indicați numărul după una din următoarele motive/cauze:

a. condamnare pentru omor:

b. condamnare pentru o altă infracțiune :

c. încălcarea condițiilor stabilite pentru termenul de probă:

Condițiile și mecanismul de liberare înainte de termen

12. Există prevederi legislative ce ar acorda o reducere de pedeapsă pentru participarea în activități? (în unele state minimul de pedeapsă pentru a fi ispășit poate fi diminuat dacă persoanele lucrează sau sunt implicate în alte activități)

13. Care sunt condițiile minime ce trebuie întrunite de către condamnații la detențiunea pe viață pentru a fi eligibili pentru liberare înainte de termen? (de exemplu, minimul de pedeapsă a fi ispășit, lipsa sancțiunilor disciplinare, deținerea într-un regim permisiv, etc.)

14. Indicați și alte criterii în baza cărora se decide liberarea înainte de termen de către organul responsabil (de exemplu, implicarea în programe cognitive, activități).

15. Cum are loc pregătirea deținutului pe viață pentru liberarea înainte de termen?

(Când începe? Ce implică acest proces? Care sunt procedurile? Este necesară ispășirea minimului prevăzut de legislație pentru eligibilitate pentru a începe pregătirea deținutului pentru liberarea înainte de termen? Este nevoie de cererea deținutului pentru demararea procedurii de liberare? Ce măsuri sunt întreprinse? Ce instituții sunt implicate, de exemplu, probațiunea, poliția, asistența socială?)

16. Ce organ este responsabil pentru pregătirea dosarului deținutului pentru examinarea de către organul abilitat de a decide asupra liberării înainte de termen?

17. Care este organul abilitat de a decide asupra liberării înainte de termen?

18. Cine participă la audierile pentru eliberarea înainte de termen (de exemplu, procurorul, victima)?

19. Cum și care sunt subiecții abilitați (deținutul, procurorul, victim) să conteste decizia de liberare?

20. Există prevederi privind scurgerea unui termen pentru a reveni cu o cerere privind liberarea înainte de termen ?

21. Care sunt măsurile întreprinse după liberarea înainte de termen a deținuților pe viață (perioada monitorizării după eliberare, modul de monitorizare, obligațiile impuse)?

22. În cazul liberării condiționate a deținuților pe viață și săvârșirii de către aceștia a unor noi infracțiuni, cum se vor cumula pedepsele?

Anexa 3. Chestionar pentru Studiul privind liberarea condiționată a deținuților pe viață

Răspunsurile la prezentul chestionar sunt anonime și urmează a fi folosite în studiul comparativ privind detențiunea pe viață și liberarea condiționată înainte de termen. Urmează a fi comparate trei state din Vestul Europei și trei din Est (Moldova, Ucraina, România, Norvegia, Germania și Marea Britanie). Informația solicitată de către NORLAM de la Dvs. este esențială pentru scopurile studiului.

1) De cât timp vă aflați în acest penitenciar? (indicați perioada în ani)?

2) Ați fost condamnat în timpul minoratului (până la 18 ani)?

a) da b) nu

3) Ce vârstă aveți când ați săvârșit infracțiunea pentru care sunteți condamnat la detenție pe viață?

a) 18-21 ani b) 21-30 ani c) 30-40 ani d) 40-50 ani e) mai mult de 50 ani

4) Ați fost căsătorit sau ați avut o relație de lungă durată până la intrarea în penitenciar?

a) da b) nu

5) Care sunt condițiile ce trebuie să le întruniți pentru a fi eliberat înainte de termen?

6) După condamnare ați fost informat cu privire la condițiile ce trebuie să le întruniți pentru a putea fi eliberat înainte de termen?

a) da b) nu c) alt răspuns

În cazul în care ați încercuit sau bifat a) vă rugăm să specificați mai jos care au fost condițiile despre care ati fost informați că trebuie să le respectați pentru a fi eliberat?

În cazul în care ați selectat b) sau c), credeți că ar fi fost util să fiți informat la începutul executării pedepsei despre acestea?

7) Credeți că regimurile de detenție, prevăzute de legislație vă ajută în pregătirea de eliberare și reintegrarea în societate?

a) da b) nu c) alt răspuns

8) Care sunt activitățile din penitenciar ce vă ajută cel mai mult la pregătirea de eliberare?

9) Care este procedura pentru a cere liberarea condiționată înainte de termen?

10) Cine (ce organ) decide liberarea Dvs. înainte de termen?

11) Credeți că procedura și condițiile pentru eliberarea Dvs. înainte de termen sunt suficient de clare pentru a vă permite să le înțelegeți și respectați?

a) da b) nu c) alt răspuns

12) Care este cea mai problematică condiție, pe care ați vrea să o modificați?

13) În cazul în care ați fi eliberat, cunoașteți pentru ce perioadă puteți fi monitorizat ulterior?

a) da b) nu c) alt răspuns

Dacă da, indicați perioada:

14) În cazul în care ați fi eliberat, cunoașteți ce obligațiuni vă pot fi impuse?

a) da b) nu c) alt răspuns

Dacă da, indicați ce obligațiuni:

15) De la începutul ispășirii pedepsei în Penitenciarul P17 ati observat schimbări pozitive legate de modul de executare a pedepsei?

a) da b) nu c) alt răspuns

Dacă da, dați exemple:

16) În ce tip de regim sunteți deținut?

- a) inițial b) comun c) înlesnit

17) De cât timp vă aflați în acest regim?

18) Considerați că regimul în care vă aflați a fost stabilit în funcție de comportamentul Dvs.?

- a) da b) nu c) nu știu

Dacă nu, atunci în funcție de ce criterii credeți că a fost stabilit?

19) Sunteți implicat în activități (muncă, educație, programe de reabilitare)?

- a) da b) nu

20) Dacă da, ce tip de activități practicați? (încercuiți răspunsul)

- a) sport b) lucru în atelier c) activități educative d) nu sunt implicat în nicio activitate
e) nu vreau să fiu implicat în activități f) alte activități, vă rugăm să le menționați:

21) Cât timp sunteți implicat săptămânal în activitățile menționate mai sus?

- a) mai puțin de 5 ore b) între 5 și 10 ore c) între 10 și 15 ore d) între 15 și 20 ore
e) între 20 și 25 ore f) între 25-30 ore g) între 30 și 35 ore h) mai mult de 35 ore

22) Cât timp petreceți săptămânal în afara celei?

23) În cazul în care vi s-ar pune la dispoziție posibilitatea de a munci neremunerat în penitenciar ați accepta?

- a) da b) nu

24) Ați apelat la asistența:

- a) psihologului b) psihiatrului c) niciunul

25) Credeți că ar fi binevenit să vă ispășiți pedeapsa cu alți deținuți decât cei condamnați la detenție pe viață (în alt tip de penitenciar)?

- a) da b) nu c) alt răspuns

Dacă ați încercuit da sau alt răspuns vă rugăm să indicați de ce:

26) Credeți că ar fi binevenit ca stabilirea tipului de penitenciar (închis, semi-închis, deschis) în care urmează să vă ispășiți pedeapsa ar trebui să țină cont de gradul de risc, disponibilitatea de implicare în activități (nu doar de infracțiunea săvârșită așa cum este în prezent)?

- a) da b) nu c) alt răspuns

Dacă ați încercuit da sau alt răspuns, rugăm să comentați răspunsul Dvs.

27) Ați accepta ca eliberarea Dvs. înainte de termen să aibă loc cu condiția monitorizării electronice pe o perioadă de până la cinci ani după eliberarea din penitenciar?

- a) da b) nu

Vă rugăm să argumentați de ce:

28) Ați crescut într-o familie cu ambii părinți?

- a) da b) nu, doar cu un părinte c) fără părinți, am crescut la alte rude d) fără părinți, la orfelinat

29) A suferit unul sau ambii părinți de probleme grave cu alcoolul sau alte substanțe în timpul minoratului Dvs.?

- a) da b) nu

30) Ați fost agresat fizic, psihic sau sexual în timpul copilărie?

- a) da Dacă da, care formă de violență _____
b) nu c) alt răspuns

31) Cum ați descrie condițiile de viață în care ați crescut până la 18 ani?

- a) mai sărace decât la majoritatea b) mai bune decât la majoritatea c) la fel ca la majoritatea

Vă mulțumim mult pentru timpul alocat completării acestui chestionar!

Anexa 4. Chestionar distribuit judecătorilor, procurorilor și avocaților

Răspunsurile la prezentul chestionar vor fi utilizate într-un studiu a Misiunii NORLAM privind detenția pe viață și eliberarea înainte de termen în Moldova. Chestionarul a fost întocmit baza Rec R(2003) 22 privind liberarea înainte de termen. Pentru că legislația și măsurile luate, nu prevăd diferențe majore pentru eliberarea înainte de termen diferite tipuri de pedepse (închisoare, detenție pe viață), dar și din lipsa practicii judecătorești cu privire la ultima categorie, majoritatea întrebărilor, în cazul în care nu există practică, pot fi răspunsuri în baza experienței acumulate cu toate categoriile de deținuți.

1. Ce credeți despre liberarea condiționată înainte de termen?

- a) este un mecanism util, ce permite prevenirea săvârșirii noilor infracțiuni;
- b) este un mod de a compensa persoana deținută pentru respectarea regimului penitenciar;
- c) nu își are utilitatea pentru că pedeapsa stabilită inițial de către instanță nu trebuie modificată ulterior;
- d) alt răspuns, vă rugăm să-l indicați mai jos.

2. Ce credeți despre liberarea condiționată a deținuților pe viață?

- a) liberarea condiționată a deținuților pe viață trebuie să aibă loc, dacă aceștia îndeplinesc condițiile impuse de lege și nu reprezintă un risc pentru societate;
- b) liberarea deținuților pe viață nu trebuie să aibă loc, doar în cazuri excepționale;
- c) liberarea condiționată a deținuților pe viață nu trebuie să aibă loc.

3. Care sunt actele legislative naționale și prevederile internaționale de care vă conduceți când decideți asupra liberării înainte de termen?

4. Vă rugăm să indicați criteriile pe care ar trebui să îndeplinească deținuții pentru eliberarea lor?

- a) toate menționate în art. 91 alin. (1), (5), (6¹), (6²) Cod Penal al Republicii Moldova;
- b) cele menționate în art. 91 alin. (5);
- c) Cele de mai sus, dar și altele (vă rugăm să le indicați)

5. Credeți că criteriile de eliberare prevăzute în art. 91 Cod Penal sunt suficient de explicite și permit interpretarea uniformă?

- a) Da
- b) Nu
- c) Alt răspuns, vă rugăm să-l indicați mai jos.

6. Care criteriu credeți că are ponderea cea mai mare?

7. După ce perioadă de detenție începe pregătirea pentru liberare a deținuților pe viață?

- a) după ispășirea a 30 de ani;
- b) nu are loc pregătirea de eliberare;
- c) pregătirea de eliberare are loc doar după decizia instanței de a elibera persoana;
- d) alt răspuns, vă rugăm să-l indicați mai jos

8. Credeți că regimurile de detenție a deținuților pe viață, prevăzute de Codul de Executare, permit pregătirea de liberare a deținuților pe viață?

- a) Da
- b) Nu
- c) Alt răspuns, vă rugăm să-l indicați mai jos.

9. Care sunt criteriile de care vă conduceți (ar trebui să se conducă judecătorii) când decideți liberarea înainte de termen a unui deținut pe viață:

- a) toate menționate în art. 91 alin. (1), (5), (6¹), (6²) Cod Penal al Republicii Moldova;
- b) cele menționate în art. 91 alin. (5);
- c) cele menționate în art. 91 alin. (5) și comportamentul în penitenciar;
- d) alt răspuns, vă rugăm să-l indicați mai jos.

10. Considerați că trebuie luată în considerație infracțiunea săvârșită drept un criteriu pentru liberarea condiționată înainte de termen?

- a) Da
- b) Nu
- c) în dependență de infracțiune

Dacă ați încercuit a) sau c), rugăm să indicați în baza cărei prevederi normative poate fi reținută infracțiunea la luarea deciziei de eliberare:

11. Care este părerea Dvs. cu privire la condițiile prevăzute de art. 91 pentru liberarea înainte de termen?

- a) permit o evaluare corectă și obiectivă a progresului făcut de condamnat în corectarea comportamentului infracțional și dacă e pregătit de liberare;
- b) ar trebui îmbunătățite;
- c) ar trebui introduse noi criterii pe lângă cele existente.

Dacă ați încercuit b) sau c) Vă rugăm să indicați sugestiile Dvs.

12. Luați în considerație riscul pe care îl poate pune persoana pentru societate?

- a) Da b) Nu c) alt răspuns

Dacă ați încercuit a) sau c) vă rugăm să comentați care este criteriul de care vă conduceți pentru evaluarea riscului pe care îl poate pune pentru societate persoana?

13. În cazul refuzului de eliberare înainte de termen, conform Codului de executare, persoana condamnată la detențiunea pe viață este obligată să aștepte trei ani până a avea dreptul de a depune un nou demers, considerați că această normă trebuie să se aplice:

- a) fără excepții;
b) perioada de trei ani nu ar trebui să constituie un impediment în cazul în care situația condamnatului s-a schimbat substanțial;
c) alt răspuns.

14. Sunt suficiente informațiile incluse în dosarul condamnatului ce însoțește demersul pentru liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen?

- a) da, sunt suficiente b) sunt insuficiente c) alt răspuns

Vă rugăm să indicați, în cazul în care considerați necesar, ce altă informație ar trebui inclusă?

15. Dispuneți de suficient timp pentru analiza materialelor anexate de instituția penitenciară?

16. În cazul în care se refuză înaintarea demersului de eliberare condiționată de către instituția penitenciară, se include motivarea refuzului?

- a) Da b) Nu c) Da, dar nu este bine motivat d) alt răspuns

17. Este audiat în instanță personalul din penitenciar care a lucrat direct cu deținutul, în vederea reabilitării acestuia?

- a) Da b) Nu c) alt răspuns

18. La eliberarea condiționată a unui deținut pe viață, pot fi aplicate obligațiile prevăzute în art. 91 para. (2)

- a) Da b) Nu c) alt răspuns

19. Care este perioada de monitorizare post-eliberare de către probațiune a deținuților pe viață?

- a) pe tot parcursul vieții, cât se vor afla în comunitate;
b) nu există nicio perioadă de monitorizare, persoanele sunt eliberate fără a fi supravegheate de probațiunea;
c) alt răspuns.

20. Care credeți că ar trebui să fie această perioadă?

21. În cazul săvârșirii unei contravenții contra ordinii publice, care este perioada rămasă în cazul detenției pe viață? (Rugăm să indicați și referințele legislative în baza cărora alegeți una din opțiuni).

- a) se va întoarce să execute detenția pe viață;
b) se va întoarce să execute noua pedeapsă contravențională, după care va fi eliberat conform condițiilor de eliberare de la pedeapsa arestului contravențional;
c) se va întoarce să execute arestul contravențional, după care va fi eliberat conform condițiilor de eliberare de la pedeapsa detențiunii pe viață, adică demersul va fi revizuit la fiecare trei ani;
d) se va întoarce să execute încă 30 de ani, după care va putea cere eliberarea înainte de termen;
e) alt răspuns.

22. În cazul săvârșirii unei infracțiuni intenționate după eliberare, pentru ce perioada va fi reînțoarsă persoana în penitenciar? (Rugăm să indicați și referințele legislative în baza cărora alegeți una din opțiuni)

- a) se va întoarce să execute detenția pe viață;
b) se va întoarce să execute noua pedeapsă după care va fi eliberat conform condițiilor de eliberare de la pedeapsa închisorii;
c) se va întoarce să execute noua pedeapsă după care va fi eliberat conform condițiilor de eliberare de la pedeapsa detențiunii pe viață, adică demersul va fi revizuit la fiecare trei ani;
d) se va întoarce să execute încă 30 de ani, după care va putea cere eliberarea înainte de termen;
e) alt răspuns.

Altele:

Credeți că există suficiente informații (de exemplu: seminare, date statistice, cercetări) cu privire la mecanismul de eliberarea înainte de termen și efectele acestuia?

- a) Da b) Nu c) alt răspuns

Anexa 5. Formular distribuit Departamentului Instituțiilor Penitenciare

Vă rugăm să completați acest formular cu informații cantitative despre persoanele condamnate la detențiunea pe viață.
Dacă nu aveți date pentru anii solicitați, vă rugăm să ne transmiteți informațiile pe care le aveți.

1. Evoluția numărului deținuților pe viață, conform situației din ianuarie 2000, 2010, 2016

	01.01.2000	01.01.2010	01.01.2016
Numărul deținuților pe viață condamnați definitiv, aflați în custodia sistemului penitenciar			

2. Completați tabelul de mai jos cu date privind structura pe vârstă a deținuților pe viață conform situației din 2000, 2010 și 2016.

Numărul deținuților pe viață ce au vârsta cuprinsă între:	01.01.2000	01.01.2010	01.01.2016
18-21 ani inclusiv			
21-30 ani inclusiv			
30-40 ani inclusiv			
40-50 ani inclusiv			
50-55 ani inclusiv			
55-60 ani inclusiv			
mai mult de 60 ani			
Total deținuți pe viață			

3. Indicați numărul persoanelor condamnate la detenția pe viață ce au probleme psihice conform situației din 2000, 2010 și 2016.

	01.01.2000	01.01.2010	01.01.2016
Numărul persoanelor ce suferă de probleme psihice (sunt la evidența psihiatrului)			

4. Indicați mai jos numărul deținuților pe viață ce dețin cetățenia Republicii Moldova, conform situației din ianuarie 2016.

Cetățenia Republicii Moldova	
Alta	

5. Din numărul total de deținuți pe viață, vă rugăm să specificați care este caracteristica lor după starea civilă, conform situației din ianuarie 2016.

Numărul total al deținuților pe viață căsătoriți	
Din care, căsătoriți în detenție	
Numărul total al deținuților pe viață ce au o relație de concubinaj	
Numărul deținuților pe viață divorțați după condamnare	

6. Completați tabelul de mai jos cu date privind caracteristica deținuților pe viață după nivelul de studii, conform situației din ianuarie 2000, ianuarie 2010 și ianuarie 2016.

	Numărul de deținuți pe viață după nivelul de studii		
	01.01.2000	01.01.2010	01.01.2016
Analfabeți			
Studii primare			
Studii medii incomplete			
Studii medii			
Studii medii speciale			
Studii superioare incomplete			
Studii superioare			

7. Vă rugăm să specificați numărul condamnaților pe viață încadrați în câmpul muncii în penitenciar, conform situației din 2000, 2010, 2016

	Numărul deținuților pe viață		
	01.01.2000	01.01.2010	01.01.2016
Încadrați în munci remunerate			
Încadrați în munci neremunerate			
Încadrați în alte activități decât muncă			
Refuză să fie încadrați			

8. Vă rugăm indicați în tabelul de mai jos numărul de persoane condamnate anual la pedeapsa detențiunii pe viață începând cu anul 1995.

Anul	Persoane condamnate definitiv la detențiunea pe viață (intrări/sosiri, anual)
1995	
1996	
1997	
1998	
1999	
2000	
2001	
2002	
2003	
2004	
2005	
2006	
2007	
2008	
2009	
2010	
2011	
2012	
2013	
2014	
2015	
2016	

9. Numărul condamnaților ce au săvârșit infracțiunea aflându-se în stare de recidivă, după tipul recidivei?

Tipul recidivei:	Număr deținuți pe viață
Recidivă	
Recidivă periculoasă	
Recidivă deosebit de periculoasă	
Total	

10. Condamnări pentru infracțiuni comise în detenție, situația din ianuarie 2016

Calificarea infracțiunii comise în detenție	Număr pers. condamnate la detenția pe viață
Total	

11. Câți dintre ei au fost condamnați inițial la pedeapsa capitală și le-a fost convertită ulterior pedeapsa în detenție pe viață?

--

12. Câți dintre deținuții pe viață au cerut revizuirea pedepselor în urma modificărilor legislative?

--

13. Numărul deținuților pe viață după regimul în care ispășesc pedeapsa, la 01.01.2016

regim inițial:	regim comun:	regim înlesnit:

14. Câți ani au ispășit în detenție, conform situației din 01.01.2016?

	Numărul deținuților pe viață
Au ispășit mai puțin de 5 ani	
5-10 ani	
10-15 ani	
15-20 ani	
20-25 ani	
Mai mult de 25 ani	
Media de ani ispășiți în detenție	

15. Numărul deținuților pe viață apti de muncă, pe ani

	01.01.2000	01.01.2010	01.01.2016
Apti de muncă			
Inapti din cauza invalidității			
Inapti din cauza vârstei			

16. Implicarea deținuților pe viață în activități:

	Activități					
	Muncă		Sport		Psiho-sociale, culturale	
Total ore pe săptămână	>10 ore	<10 ore	>10 ore	<10 ore	>10 ore	<10 ore
Număr de pers.						

17. Numărul de deținuți care nu sunt încadrați în nici o activitate, la situația din ian. 2016:

--

18. Caracterizarea deținuților de către administrație conform evaluării anuale:

Caracterizarea la 01.01.2016	Număr de deținuți pe viață
nesatisfăcătoare:	
satisfăcătoare:	
bună:	

19. Caracterizarea deținuților după pericolul de recidivă (de exemplu: înalt, mediu, jos)

Grad de pericol	Număr deținuți pe viață

20. Câți dintre deținuții pe viață sunt credincioși/atei?

	Numărul de deținuți pe viață
Credincioși	
Atei	

21. Contactul cu lumea exterioară, legătura cu familia, rudele

Mențin legătura cu rudele, familia, prietenii și au întâlniri	
Nu au întâlniri, dar mențin legătura prin corespondență, telefon	
Nu au familie, rude sau prietenii, nu au întâlniri	

22. Solicitarea asistenței psihologului?

	01.01.2000	01.01.2010	01.01.2016
Numărul deținuților pe viață ce au solicitat asistența psihologului, anual			
Numărul deținuților (alții decât deținuții pe viață) care au apelat la psiholog, anual			

23. Numărul deținuților pe viață ce au decedat în detenție

	1995-2000	2001-2005	2006-2010	2011-2016
Număr de persoane decedate				

24. Numărul deținuților de viață ce au solicitat liberarea condiționată înainte de termen

--

Mulțumim frumos, Echipa NORLAM!

